dünya SOLU

3 AYLIK
SOSYALİST
ÇEVİRİ
DERGİSİ
YAZ'89
SAYI: 2

Daha Az Ancak Daha Güzel
Paul A. Baran

Şili Politikasında Yeni Sınıfsal Yapı
James Petras

Sosyalizm Kavrayışı Üzerine
Vadim Medvedev

Geleneksel "İşçi Sınıfı Partisi"ne Veda
Georg Fülberth

IRA: Seçim ile Silah Arasında
Class Struggle

Che: Devrimci, Hümanist, Düşünür
Luis Suarez Salazar

Küba ve Güney Afrika
Victoria Brittain

Çalışma İhtiyacı
Sean Sayers

dünya SOLU
3 AYLIK SOSYALİST ÇEVİRİ DERGİSİ
YAZ'89
SAYI: 2

İÇİNDEKİLER

1 Daha Az Ancak Daha Güzel.....*Paul A. Baran*
6 Şili Politikasında Yeni Sınıfsal Yapı.....*James Petras*
24 Sosyalizm Kavrayışı Üzerine.....*Vadim Medvedev*
46 Geleneksel "İşçi Sınıfı Partisi"ne Veda.....*Georg Fülberth*
66 IRA: Seçim ile Silah Arasında.....*Class Struggle*
80 Che: Devrimci, Hümanist, Düşünür.....*Luis Suarez Salazar*
86 Küba ve Güney Afrika.....*Victoria Brittain*
95 Çalışma İhtiyacı.....*Sean Sayers*

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü: **Şevki Ömeroğlu**
Yayın Kurulu: **Yalçın Küçük - Şevki Ömeroğlu - Ahmet Zengin**
Yönetim Yeri: Cemal Nadir Sokak No: 17/13 Cağaloğlu-İST.
Tel: 513 84 29
Baskı: Kurt-İş Matbaası / Haziran 1989

AKIŞ YAYINCILIK
Cemal Nadir Sok. 17/13
Cağaloğlu-İSTANBUL
Tel: (1) 513 84 29

DÖNEM YAYINEVİ
Konur Sok. 73/9
Kızılay-ANKARA
Tel: (4) 125 93 78

****

Bu sayıda;

Paul Baran'ın bir dönemeçte, 1950'de yayınlanan yazısı 1989 Mart'ında MR'de yeniden yayınlandı.

Şili'nin Yeni Sınıfsal Yapısı, benzer süreçleri yaşayan ülkelerin —bu arada Türkiye'nin— kısa tarihine de ayna tutuyor.

Perestroyka yazılarına yer verecek misiniz sorusuyla sık karşılaşıyoruz. Perestroyka bir seferde tüm görüşlere yer verip, sonra dönüp kendisine bir daha bakmayacağımız bir süreç değil. Bu sayımızda SBKP'nin ideolojik sekreteri Medvedev ile bir söyleşi yer alıyor. Rusçadan çevrildi.

Bir başka söyleşi de Almanya'dan. Georg Fülberth, AKP, Alman Solu ve genelde dünya süreçleri üzerine bir alternatif-yeşil organ olan *Arbeiterkampf*'ın sorularını yanıtlıyor.

IRA: Silahla Seçim Arasında, bir, troçkist 4. enternasyonal yayını olan *Class Struggle*'dan... Yazı, —dergideki bütün yazılar gibi— dergi imzası ile yayınlanmış.

Ernesto Che Guevara; devrimci, hümanist, düşünür: Ölümsüz.

Küba ve Güney Afrika'nın Namibya sorunu görüşmelerinde Angola'daki konumları üzerine V. Brittain'in bir haber-yorum yazısına yer veriyoruz.

Sean Sayers, çalışma ihtiyacının tarihsel evrimini sorguluyor. Günümüzün hedonist ve diğer özgürlükçü yaklaşımlarını (Gorz gibi) irdelerken, çalışmayı tüm boyutları ile insan bazında ortaya koymak çabasında.

Dünya Solu'nun 1. sayısına ilişkin açılan davanın belgelerine yer veriyoruz. DGM savcılığının iddianamesi ile Dergimizin Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü Şevki Ömeroğlu'nun yazılı sorgusu...

Güz sayımızda buluşmak üzere...

Daha Az Ancak Daha Güzel

Paul A. Baran

Monthly Review Vol.41, Mart 1989

Monthly Review editörlerinin "Solda Birlik" adındaki takdire değer yazılarından dolayı kutlanması gerekiyor; şaşkınlıklarıyla yapayalnız, beklentilerinde ümitsiz, kendi kuşku ve güvensizlikleri içinde boğulmuş, ancak, örgütlenme, birlik ve dayanışmadan başka bir şeyin özlemini çekmeyen sol sempatizan ve kadrolara bir ümit mesajı niteliğini taşıyor.

Ancak halihazırda bu heyecanlandırıcı girişim hakkında bir takım aldatıcı gelişmeler mevcuttur. Amerikan toplumunun ilerici unsurları arasında birliğe yönelik arzu hatta ısrarın varlığı hakkında kimsenin kuşkusu yoktur. Ancak, bugün solun karşı karşıya olduğu görev ve sorumlulukları daha önce hiç karşılaşmadığı türdendir. Bununla beraber gerçek olan başka bir şey daha vardır ki, o da, solun bu sözkonusu görevlerinin üstesinden gelebilme şansı ve fırsatları değerlendirebilme kapasitesinin, maalesef yetersizlikten de beter durumda olmasıdır.

Burada yapmak istediğim, biraz karamsar olan bu yargının nedenleri üzerinde kısaca durmaktır.

Bazıları çok iyi bilinen ama diğer bazıları da iyice açıklanması gereken bir dizi tarihsel nedenden ötürü, Amerikan kapitalizmi dünyanın tek istikrarlı olanıdır. Bu istikrar özellikle ekonomik alanda etkin olmakla beraber ideolojik alanda daha açık seçik görülebilir. Farklı bir ideolojik iklimde, olası bir krize yolaçabilecek olan herhangi bir olgu Amerikan toplumunda şaşılası bir sükûnetle karşılanıyor. Sözgelimi, 3 milyon işsiz İtalya'da Katolik De Gasperi hükümetini tamamen polis baskısına dayanmaya sevkederken, ya da % 13 oranındaki işsizlik Bonn rejimini temelinden sarsarken, aynı orandaki işsizlik bugün Amerika'da dikkate değer hiç bir po-

(*) Bu makele MR'in 1950 Temmuz sayısında, 1950 Mart'ında editörler tarafından kaleme alınmış olan makale konusundaki yoğun tartışmaya taraf olarak yayınlandı. Diğer birçokları gibi Baran da, bu makaleyi "Historicus" takma adıyla yayımladı. 1949 Eylül'ünde "Editörlerden Notlar"da şunlar yazılıydı: "Yayına katkıda bulunan üç yazarın adlarını açıkça belirtmekten kaçınmaları dünyanın ve toplumumuzun içinde bulunduğu durum hakkında üzücü ancak gerçek bir tedirginliği ifade ediyor. Bugün Amerika'da sosyalist görüşlerini ağır cezaları göze almadan açıkça yayımlayabilecek çok az insan vardır. -gerçekte tek kimse yoktur demek muhtemelen abartma olmayacaktır.-

litik sonuca neden olamaz. Diğer bir ifadeyle, ekonomik istikrar "sınırsız politik hoşgörü"nün kabülü ile birlikte ele alınmalıdır. Bu sınırsız hoşgörü Amerika'da kapitalist dünyanın diğer ülkelerine göre daha geniş kapsamlıdır.

Kapitalist ekonominin kendine özgü doğasının değiştiğini söylemek istemiyorum. Bir çok istikrar unsurunun yanı sıra (çok büyük federal bütçe bunlar arasında en önemli olanıdır) ekonomi, her zaman olduğu gibi bütününde "depresyon eğilimli"dir. Kapitalizmin tarihinin herhangi bir evresinde olduğu gibi depresyon, hızlı gelişmenin muhtemel sonucudur. Bununla beraber Amerikan kapitalizminin halihazırdaki safhasında egemen sınıflar ve hükümeti tarafından kazanılmış olan "manipülasyon yeteneği" yeni olan bir şeydir -öyle bir manevra yeteneği ki, son yirmi yılda hızla gelişti; savaş döneminin zengin deneyimiyle pekişti; ve toplumumuzun gittikçe monopolleşen sosyo-ekonomik yapısının başlıca öğesi oldu. Dev iş alemi ünlü "görünmez el"e daha az güvenir oldu -federal hükümette bu elin gerçek sahipleri hergün biraz daha varlığını hissettiriyor. Life'ın 20 Mart tarihli sayısında bunun gülünç bir örneği yeraldı. Mr. Acheson'un "total diplomasi"sini göklere çıkaran bir makalede okura aynen şunlar söyleniyor: Savunma Sekreteri Amerikan 'halkı'nın bu yeni diplomasisini ilan etmeden önce, listede adları verilen "iş aleminin önde gelenleri"nden 10 tanesi ile adamakıllı tartıştı .

Dev iş alemi ve uzmanları, yaygın inancın (liberal dönemden kalma eski ideologların öne sürdüklerinin) aksine, Büyük Depresyon'un derslerinden, Keynes ve okulunun çözümlemelerinden ve savaş deneyiminin kazandırdıklarından çok şeyler öğrendi. Onlar tam istihdamın "başarılabilir" olduğunu ve istihdam seviyesinin uygun dar sınırlar çerçevesinde önceden kestirilebileceğini, tam istihdamın çok çok altında olmayan bir noktada istihdamı sürdürmenin -"çok çok altında olmayan"ın içeriği yukarıda belirtilmiş olan hoşgörü sınırının genişliği üzerinde temelleniyor- politik güvenlik ve yüksek kârlarla tek uyumlu süreç olduğunu artık çok iyi biliyorlar. Şimdilerde hükümetin "tam istihdam" politikasının finansmanı sorunu, geniş çapta kamuoyunun ilgisini yeni olaylara çekme taktiğiyle çözülüyor. Geriye kalan başlıca ve belki de en önemli sorun istihdam dışında kalanların mevcut "refahını" korumak (tutturmak-çev.) için gerekli olan miktarda paranın harcanabilmesinin uygun yollarını bulmaktır. İnsan refahının yükseltilmesine katkıda bulunabilecek anlamda rasyonel olan tüm çıkış yolları az ya da çok egemen sınıfların kazanılmış hakları ile çelişir. İşsizlik sigortası, ücretlerin yükseltilmesine; çelik, kimya sanayi ve kamu hizmetlerinde yatırımların artırılmasına vb.; dikkatle yükseltilmiş monopol kalelerin rahatlarının bozulmasına neden oluyor. Eğer sorun yılda, 1 ya da 2 milyarın nasıl harcanacağı olsaydı güçsüz olan(ların) çıkar gruplarının zararına olacak bir çözüm bulunabilirdi. Ancak sorun 15 ile 25 mil-

yar doların gelir hanesine aktarılması olunca çözümü de bir o kadar zorlaşıyor. Ya da eğer Soğuk Savaş imdata yetişmeseydi, sorunun çözümü hemen hemen imkansızlaşırdı.

Soğuk Savaş bu sorunu takdire şayan bir yolla çözecek gibi görünüyor. Mevcut para silahlanmaya ve dış operasyonlara harcandığı sürece hiç kimsenin çıkarına halel gelmez. Ayrıca bunun tam istihdam ve hem de kârlar üzerindeki kısa vadeli etkisi, harcamalar sözümona "rasyonel" nitelikte olacağından aynı olacak; uzun vadeli etkisi ise, mevcutlarla rekabet edebilecek yeni üretici birimler yaratmayacağından, çok daha olumlu olacak.

Ancak, "ekonomik" çözüm uygun bir yapıyla desteklenmek zorundadır. Bu politik yapı ise, soğuk savaş psikozunun sistematik olarak kışkırtılmasıdır.

Bu nedenle, Soğuk Savaş Amerikan egemen sınıflarının bakış açısından hiç de mantıksız görünmüyor. Onun genel sonuçlarıyla her şey çok güzel bir şekilde bütünleşiyor. Yılda yaklaşık 20 milyar doların askeri amaçlarla harcanabilmesi için, Amerikan halkının onayının alınabileceği politik iklimi sağlıyor. Bağımsız bir işçi hareketinin iğdiş edilmesini başarıyor: Şu sıralarda CIO ve AFL Amerikan Kapitalizminin üstün hizmet payesi için kendi aralarında kıyasıya rekabet ediyorlar. Yerel politik güçleri, bundan daha bir kaç yıl öncesine kadar Amerikan politik yaşamında yeraltı faaliyetinden başka bir seçeneği olmayan faşistlerin, faşist güçlerin politik sahnenin merkezinde yer almalarını sağlayacak şekilde yeniden harekete geçiriyor -Bunun kanıtı da bugün gündemde olan McCarthy'ciliktir. Ve sonuncusu ancak yukarıdakilerden daha az önemli olmayanı, Amerikan iş aleminin devlerini yakından ilgilendiren deniz aşırı çıkarların korunması ve çıkar alanlarının genişletilmesi için muazzam bir strateji sağlıyor. Özet olarak kapitalizmin dünya ölçeğinde savunulması ve güçlendirilmesi için kararlı bir mücadeleyi hedefleyen siyasi formülasyonu sağlarken yurt içinde de faşistleştirme sürecini gündeme getiriyor.

Bu düzenin istikrarı ve devamının üç temel faktöre dayandığı görünüyor: (1) Soğuk Savaş, mücadelenin özgül hedeflerinin gittikçe önemsizleşmesi karşısında daha ne kadar sürdürülebilir? Amerikan hükümetinin aklı başında hiç bir üyesi Polonya, Romanya, Bulgaristan, Macaristan ya da Çekoslavakya'nın tekrar kapitalist dünyaya kazanılabileceğine ciddi olarak inanmaz. (2) "Kendi kendine ateşlenmeyeceğine" göre silahlarla oynamak ne kadar uzun bir süre daha devam ettirilebilir? Diğer bir ifadeyle, acaba silahlı kuvvetler içerisinde, kurumun politik önemi arttığına ve hergün daha çok büyüdüğüne göre, çatışmaya doğru hızla ilerleyen güçler mi var? (3) Ülke, daha ne zamana kadar, Amerikan kapitalizminin yukarıda kısaca anlattığımız çıkarlarıyla, halkın çıkarlarının özdeş olduğu safsatasına inanmayı sürdürecek?

Maalesef, Amerikan egemen sınıflarına "manipülasyon yeteneğini" kazandırmış olmasını ve halkın psikolojisinin oluşturulmasında inandırıcı bir mekanizma özelliğini de hesaba katarak Soğuk Savaş'ın önümüzdeki uzun yıllar boyunca sürdürülebileceğini söyleyebiliriz. Aynı şekilde -bereket versin ki- sıcak savaşa dönüşmesi de muhtemelen uzun bir süre uzak bir olasılık. O halde üçüncü soru canalıcı bir önem kazanıyor. O da, durumun bütünselliği içerisinde "subjektif faktör" sorunudur.

Editörlerin makalesinde, subjektif faktörün mevcut zayıflığının hakkıyla değerlendirildiğinden kuşkumuz yoktur. Bu zayıflık kısmen ekonomik koşulların görece refahı sunmasının sonucudur. Ekonomik koşulların iyiliği hiç de Amerikan kaynaklarının rasyonel idaresinin sonucu değil; ancak 30'larla kıyaslandığında bir iyilik göze çarpar. Her neyse, ekonomik koşullar zaten belirleyici faktör değil. Son on yıldaki -bütün basın ve politikacıların karşı çıkmak yerine göklere çıkarttığı- gelişme, çoğunlukla inanılanın aksine Amerikan halkının geniş kitleleri üzerinde çok az etkili oldu. Sözgelimi refahın yükselmesinde rekor yıl olan 1948'de aile başına gelir 2000 doların altındaydı. Örgütlü işçi gruplarının gerçek ücretlerinde bir yükselme olurken; örgütlenmesi zayıf olan işçi gruplarının, beyaz yakalı işçilerin ve etnik azınlık işçilerinin gerçek ücretlerinde savaştan bu yana sürekli bir düşme oldu ve bugün mutlak değeri itibarıyla ücretleri berbat bir düzeydedir. Mevcut vergilerin bunaltıcı düzeyinin, bazı alanlarda yükselişe geçen tekel fiyatlarının ve işçi örgütlenmesine karşı katı hükümet önlemlerinin karşısında en azından İngiliz İşçi Partisi'ndeki gibi bir güçlü subjektif faktörün geliştirilmesine yönelik bir teşvik zorunludur. Unutmamamız gerekir ki "refah devleti" hakkında tüm söylenenler -en azından bugüne değin- sadece göz boyamadan ibaretir. Sosyal haklar ise, 'ölme sürün' düzeyindedir; sağlık sigortasının bugün adından bile sözedilemediği gibi, emeklilik hakkından ise sadece örgütlülüğün çok güçlü olduğu önde gelen sanayi kollarındaki işçiler yararlanabiliyor.

Diğer bir ifadeyle, gerçek engel ekonomik koşullarda aranmamalıdır. Amerika'daki subjektif faktörün zayıflığı, Amerikan Solu'nun etkisizliği, Amerikan Kapitalizmi'nin **ideolojik** istikrarı gözönünde bulundurulmaksızın kavranamaz. Burjuvazinin çok etkili olan ideolojik egemenliğini, çalışan nüfusun geniş kesiminde egemen olan fetişist bilinci kavramak zorundayız; kapitalist toplum çerçevesinde bireysel gelişmenin mümkün olduğuna dair hâlâ canlılığını koruyan inanç; burjuva değerlerinin çok köklü sindirilmiş olması, özellikle sınıf değiştirme özlemi; toplum bilincinin son derece duyarsızlaştırılması ve param parça edilmesi; yarışmacı ticari kapitalizmin kinizmi ve neden olduğu boşluk; sosyal olgulara karşı nevrötik tepkilerin sistematik olarak işlenmesi (sinemalar, "çizgi romanlar" vs aracılığıyla), okullarda, kiliselerde, basında kısaca

her yerde, sokaktaki insanın bilincindeki **dayanışma** duygusunun iğdiş edilmesi. Ve nihayet, bir bütünün (toplumun) parçası olmayı reddeden insanı tamamen etkisizleştirecek yalnızlık duygusu; ve bir insanın katılabileceği grup, topluluk ya da hareketin olmadığına dair bir saplantı...

Bu durum hep böyle mi sürecek? Sosyal psikoloji ve politik deneyim bu konuda pek umut vadetmiyor. Olası somut değişmeler ancak bir şokun sonucu olabilir; oldukça yavaş olan evrimin yeknesaklığında statüler, ancak maniple aracının izin verdiği değişiklikleri yaşayıp, kendisini sürekli yeniden üretebiliyor. Sonuç belki de faşizm olabilir ancak böylesi bir ortamda devrimci gelişmenin şansı çok az. Egemen sınıf bunu çok iyi biliyor; Bir şok yaşamadığı sürece ciddi bir tehlike ile yüz yüze olmadığının bilincindedir. Yine çok iyi biliyor ki, şokun sonuçları önceden kestirilemez. Mevcut gücüyle bunlardan kaçınmak için elinden gelen her şeyi yapacak -eğer askeri mekanizma yangından mal kaçırmazsa! Bu da "ortalama Amerikalı'nın özünde barışçı ve demokratik eğilimleri savunmak" yerine sadece barışı tercih etmesinde en güçlü etken olabilir.

Sol, işe nereden koyulmalı? Koşullar elverişsiz, hareket alanı sınırlı, ortam bulanık. Solun faaliyeti için önerilebilecek tek yol, ideolojik cepheden saldırmaktır -sorunları netleştirerek, kapitalist toplumun donuk yapısını teşhir ederek, egemen sınıfların çıkarlarının emekçi kitlelerin çıkarları ile özdeş olduğu safsatasını etkisizleştirerek. Bu, kitle politikası için bir program olmadığı gibi, parti programı olarak da alınmamalıdır. Bu, entellektüel faaliyet için, dogmatik engellerden ve önemsiz politik düşüncelerden özgürleşmesi gereken ekonomik, politik ve ideolojik alandaki düşünmeyi ve tartışmayı öğretmek için, bir plan olabilir. Marx'ın sürekli olarak *Selbstverständigung* diye andığı kadro yetiştirme programı olabilir.

Solda politik birliğin şansı şu sırada çok az çünkü sol'un net bir politikası yok. Bunun zamanı belki de beklediğimizden çok daha kısa sürede gelecek. Ancak bugünkü görev ideolojiktir ve ideolojik sorunlar da örgütsel tedbirlerle çözümlenemez. Çünkü sözde liberaller kendilerini bugünkü aldatmacaya borçlu hissedip, ona kesinlikle itaat ediyorlar, Soğuk savaş ordusunun sadık askerleri gibi hizmet ediyorlar ve çünkü onlarla "birlik" kurmak demek, katil ile kurbanın birliği demektir. Herhalde böyle bir birlik kimse tarafından istenmez. Asıl gereksinimimiz -tekrar tekrar belirteyim- açıklık, cesaret, sabır ve toplumdaki akılcı ve sosyalist eğilimlerin doğal gelişimine güven duymaktır; Ülkemizin içinde yaşadığı bugünkü tarihsel dönemeçte -"daha az ancak daha güzel" olan budur.

Çeviri: **Kubilay Demir**

Şili Politikasının Yeni Sınıf Temeli

James Petras

New Left Review No: 172.Kasım-Aralık 1988

Şili'deki Ekim 1988 plebisitiyle birlikte uluslararası basın, özellikle cuntanın teşhir olmuş başı diktatör Augusto Pinochet'ye gözlerini çevirdi. Ancak, kapitalistleri, bankerleri, teknokratları ve silahlı kuvvetleri kapsayan yeni iktidar bloğuna göre ise, temel mesele, genel inancın aksine plebisit olmayıp, 15 yılı aşkın süredir inşa edilmeye çalışılan kapitalist birikim rejiminin güvenceye alınmasıydı.[1] Pinochet rejimi paha biçilmez tarihsel hizmetlerde bulundu: United Popular hükümetinin devrilmesi ve sosyalist hareketin ezilmesi; silahlı kuvvetler ile sivil bürokrasi arasında uzlaşma sağlanması; Şili'nin uluslararası finans, ticaret ve tarım piyasası örgütlerine entegrasyonu; politik tablonun serbest pazar zemininde yeniden oluşturulması; ve nihayet önde gelen anti-emperyalist yurtsever akımların yokedilmesi. Bununla beraber, bu hedefleri gerçekleştirirken diktatör, çok sayıda düşman kazandı; halkın geniş kesiminin memnuniyetsizliğini artırdı, muhalefete süreklilik kazandırdı ve nihayet, yeni ekonomik ve anayasal düzenin yeniden üretimi ve meşruluğu önünde bir engel haline geldi: 15 yıldır uygulanmakta olan terör ve serbest pazar temelinde yükselen sömürü, plebisiti kazanmayı sağlamadı. Ve ek olarak, muhalif politik güç de eleştirel bir tutumla halkın desteğini sağlamayı başardı ve nüfusun büyük bir kesimini iktidar bloğunun politik çizgisine tâbi kıldı. Kaldı ki, bu blokun talep ettiği önlemler oldukça serttir ve sadece dar kapsamlı yasal-politik reforma taraftardır.

Geçiş sürecinde anahtar rolü oynayan Reagan-Bush yönetimi, Yeni-Düzen'de yeralan ümit verici gruplara ekonomik yardımını ve askeri desteğini sürdürürken, Generalin gerek kendisiyle ve gerekse rejimiyle olan yakınlığını azaltmaya çalıştı. Seçimle işbaşına gelecek bir hükümetin, iktidarı, etkili bir silahlı kuvvetlerle birlikte paylaşması Washington'un en temel ekonomik ve stratejik çıkarlarını güvenceye alacak ve Pinochet'in plebisit sonucunu kabülü de, onun tarihsel rolünün sadece kişisel bir diktatörlükten ibaret olmayıp, serbest pazar ekonomisine hizmet olduğu tezini doğrulayacaktı. Washington ve Şili'nin yerli egemenleri 1983-86 arasında meydana gelen kitlesel nitelikteki gösterileri engelleme ve kontrol altına alma çarelerini araştırırken, genel memnuniyetsizliği geleneksel politik kesimin kontrolünde ve sistemle tamamıyla uyum içerisinde

olacak bir seçim atmosferine kanalize etmek için plebisit temel araç olarak ortaya çıktı.

Rejimin kendisinin de öylece adlandırdığı gibi Yeni Ekonomik Düzen (NEO), bu nedenle yeni aktörlerini ortaya çıkardı, sermaye birikimine yeni bir eksen oluşturdu ve devletle uluslararası pazar arasında yeni bir ilişki biçimi geliştirdi.[2] Bunun temel mekanizması, temel ürünlerin (tarım, orman, balık, madenler) ve uzmanlaşılmış olan mamüllerin ihracatına yönelik tedbirlerdi. Devlet, bir seri tedbirler aracılığıyla, 1960-70'lerin reform programlarının sonucu olan küçük çaplı tarım işletmeciliğini, deniz ötesi pazarlara bağlı tarım işletmeleri haline getirmek için gidişata müdahale etti.[3] Böylece üretimin temel birimlerine sahip olan ve kontrol eden tarım kapitalistleri, az sayıda devamlı işçiler ile çok sayıdaki mevsimlik işçilerin emeğini sömürebiliyorlar. Yerli ve yabancı tarım ürünleri ihracatçılarıyla yaptıkları sözleşme temelinde, tarım kapitalistleri, ürünlerinin kalitesini ve niceliğini artırmak için böcek zehiri, gübre ve diğer modern tarımsal girdilere önemli yatırımlar yaptı. Geleneksel tarımın toprak sahibi ve kiracısının tersine bugünkü tarımın sınıf yapısı, büyük tarım işletmeleri (üretici ve ihracatçı), orta çaplı kapitalist işletmeler ve acımasızca sömürülen mevsimlik işçiler arasındaki hiyerarşik ilişkileriyle karakterize edilebilir. Tarımdaki bu dönüşüm, gelişmenin eşitsiz yanını da beraberinde getirdi: İhracata yönelik muayyen ürünlerin üretimi hızla artarken, tarımsal ürünün bütününde bir durgunluk başladı. Kamulaştırmalar bir yandan köylülüğü mevsimlik ücretli işçiye dönüştürüp yaşama standartlarını düşürürken, diğer yandan da tarımsal geliri tarım işletmeleri ile ihracatçıların elinde yoğunlaştırıyordu.

Yeni Ekonomik Düzen

Yeni Ekonomik Düzen, diğer sektörlerde de dengesiz büyümenin örneklerini artırdı ve yaygınlaştırdı. Rejimin ilk on yılında mali, ticari ve spekülatif faaliyetteki anormal büyümeyi, 1981-82 arasında meydana gelen mali kriz ve yoğun devlet müdahaleciliği ile özel borçların iptali izledi;[4] nihayet kara sermaye sahipleri dıştalanarak, mali piyasa üzerinde, özel sektörün kontrolü yeniden tesis edildi. İmalat sanayindeki gerilemeye, geniş çaplı özelleştirme, sermayenin yeniden yoğunlaşması ve merkezileşmesi eşlik etti.[5] Bununla birlikte, 'sanayileşmedeki gerileme', daimi, doğrusal bir süreç izlemedi. Tersine, son yıllarda bazı sanayi kolları modernize edilmek ve azalan pazar paylarını tekrar ele geçirmek için yeterli kapasiteyle donatıldı. Bu nedenle Yeni Ekonomik Düzen, rejimin, dinamizm oluşturacağı beklentisine uygun olarak, ne geniş kapsamlı büyüme modeli olabildi ve ne de eleştirmenlerin belirttiği gibi, durgunluğun, çöküntünün eşiğindeki bir sisteme olağanüstü kriz modeli olabildi.[6] Tersine olup biten, oldukça çelişkili bir süreçtir;

polarize olmuş bazı sınıf ve sektörlerin ekonomik politik aygıttan dıştalandığı, diğer bazılarının ise bu aygıtta yer edindiği, şiddetli devresel değişimlere son derece eğilimli bir modelle karşı karşıyayız.

Pinochet'in ilk başarısı, büyük çaplı transferler ve kamu teşebbüslerinin satılmasıyla başarılmış olan, özel ve kamu girişimleri arasındaki ilişkide meydana gelen çarpıcı değişimdir. Aynı sırada, sanayide daha çok yoğunlaşma ve merkezileşmeye doğru bir hareket yaşanıyordu; bunu, dağıtım ağının, modern süpermarketler ve büyük perakende satış bayileri ile işsiz kalmış fabrika işçilerinin oluşturduğu işportacılar arasında bölüşülmesi izliyordu. Yeni Düzen, ulusal gelir ve üretimin toplumsal örgütlenmesi kapsamında, sermayenin kontrolündeki bütün kurumsal ve işgücü sınırlamalarını yıkarak, ve işgücünü bölüp parçalayarak kesinlikle onun örgütlenme kapasitesini sınırladı.[7] Pinochet, kesinlikle ücret ve maaşların azaltılması pahasına kârları arttıran 'gelirde karşı devrim' denilebilecek geniş kapsamlı bir uygulamayı başardı. Bugün Şili, Latin Amerika ülkeleri içerisinde ücret/toplam-değer oranının en düşük olduğu (üretim maliyeti içinde ücretin payı ancak % 17 gibidir) ve kârların en yüksek olduğu ülkedir.[8] Ülkenin uç kesimlerinde, kapitalist tarımın latifunda ve kooperatifler üzerindeki egemenliği, tarım işletmeciliğini baskıcı devlet mekanizmasına bağlayan yeni bir üretim ve ticaret zinciri temeline dayanıyor. Bunun sonucu da, tarımsal gelirin, kırsal kesim emekçilerinin aleyhine olarak mülkiyet sahiplerinin elinde olağanüstü yoğunlaşması oldu. Ekonominin bu yeniden yapılanması ile, global kararlarla üretime yönelik bütün zorlayıcı tahsisatlar devletin elinde toplanırken, sağlık, eğitim ve bölgesel sorunların çözümlenmesi işi de yetersiz kaynaklara sahip alt örgütlere terk edilerek çelişkili bir süreç izledi.[9] Ayrıca 'Özelleştirme' kapsamında da yerel idarelerin yetkileri alabildiğine kısıtlandı.

Uluslararası pazarla güçlü bağlar kurmak, Şili Ekonomisinin yeniden yapılanmasının temel sorunuydu; büyük çapta sermaye akışını kolaylaştırmak, kamu teşebbüslerini özelleştirme düşüncesini tahrik etmek ve iç pazara yönelik üretimden, ihracata yönelik tarımsal üretim ve madenciliğe yönelmek. Gittikçe yükselen borç ödemeleri ve uluslararası rekabet, yabancı sermaye akışını güvenceye almak ve girdileri finanse etmek gibi uzun vadeli önlemlerle ihracatın büyümesini koruma zorunluluğunu getirdi.[10] İç pazarın görece gerilemesi, dış rekabetin zorlayıcı koşullarıyla birlikte, gelirde karşı devrimin oluşmasına ve mevsimlik ya da 'serbest çalışan' işgücünün -sermaye için hiç bir sosyal gider getirmeyen işgücü- gelişmesine katkıda bulundu. Ekonomik ve politik gücün diktatörlükte olağanüstü yoğunlaşması ona, uluslararasılaşma, yeniden yapılanma ve ekonomik performansıyla bütünüyle uyumsuzluk arzeden ani devresel düşüşleri atlatmak imkanı sağlıyordu.

Kriz belirtileri ve krizden çıkış, sanayide istihdamın izlediği seyirde daha açık olarak gözlemlenebilir; 1972'de (Pinochet öncesi) 554.000 olan istihdam sayısı, 1975'de 450.000, 1981'de 567.000, 1982'de 374.000 ve en son iyileşmiş haliyle 1987'deki 575.000 rakamına ulaşmıştır.[11] Latin Amerika'da, kişi başına en yüksek borçlu ülke olan Şili ekonomisi, bugün diğerlerinden daha çok ve tehlikeli bir biçimde yabancı fonlara ve dış pazarlara bağımlıdır, ki her ikisi de, özellikle üçüncü dünyada rekabet etmek zorunda olan tarımda ve madencilikte ücretlerin en düşük seviyede tutulmasını şart koşuyor.[12] Pinochet döneminde biçimlendirilen yeni toplumsal tablo, güçlü mali sektörü, büyük tarım işletmeciliğini, orta çaplı tarım kapitalistlerini ve yenilenmiş sanayileri deniz aşırı mali piyasaya ve çokuluslu ihracat sektörüne bağladı. Bu iktidar bloğu, ülkedeki zayıf grupları rejimin himayesine almış olan askeri ve sivil bürokrasi tarafından destekleniyor.[13]

Pinochet'nin ikinci temel başarısı politik süreçte olanıdır. Ülkedeki muhalefeti, başkanlığını kabul etmesi için ikna edemedi- nitekim bunu da plebisitle gerçekleştirmeye çalıştı. Ancak, ister ekonomik ve kurumsal çerçeveyi olsun, isterse seçim sürecinin gerçekleşebileceği oyunun kurallarını olsun o belirledi. Bugünün Şili'sinde hemen hiç kimse tarım reformundan söz etmiyor. Bugün yeni gerçeğe uyum sağlamış olan 'yenilikçi sosyalistler'in bir zamanlar dilinden düşürmediği bu olgu, artık 'modası geçmiş bir konudur'[14] Bugün, yasal muhalefet dahi yenilikçilik ve gerçekçilikten sözederken, ilk kez Pinochet'nin ekonomi danışmanlarının kavramlaştırmış olduğu teknokratik ve prodüktivist söylemi benimsemektedir; muhalefet, 'verimli çiftlikler'in geliştirilmesine ve korunmasına öncelik verilmesi konusunda, -bunlar işçilerin konut ve ücret sorununu çözdüğü sürece- rejimle hem fikirdir. Sendikalar konusunda ileri sürülen düşünceler de aynı seyiri izliyor: Kapitalist çiftçilerin, üretimi ve ihracatı tehlikeye sokabilecek olan radikal örgütçülerden kaçınmak için 'pragmatik sendikalar'ı tercih etmesi gerektiği konusunda muhalefet, rejimle fikir birliği içindedir.

Bu nedenle, yeni birikim modelinin mantığı çerçevesinde muhalefet, yönetmeye elverişli yüksek kapasitesiyle çatışmaları önleyeceğini, kriz yönetimini takviye edeceğini ve uygulayacağı reformlarla ihracata yönelik yeni modeli güçlendireceğini iddia ediyor. Politik meşruiyet ve iyi bir uluslararası imaj da, muhalefet tarafından pazarlara açılmada, krediler ve ekonomik yardımlar konusunda üstün bir kolaylık olarak sunuluyor. Plebisit çerçevesinde gelişen olayların da gösterdiği gibi, 1980 anayasasının dar sınırları çerçevesinde kitlesel muhalefetteki gerileme, politikacıların çoğunluğunu Pinochet'nin yeni ekonomik düzeniyle hemfikir olmaya zorladı.

Muhalefet, rejime etkili bir biçimde meydan okuyabilmek için hem yeni ekonomik düzen'in kendisine ve hem de düzenin destekçisi sosyal sınıflara karşı çıkmak zorunda kalacaktı. Ancak, bu sosyal sınıflar, siyasi muhalefetin oy tabanını oluşturmakla kalmıyor, aynı zamanda yabancı sermaye akışından doğan kârlar üzerindeki kontrolleri ve dış mali işlemler üzerindeki etkinlikleriyle de, muhalefetin ekonomik stratejisini bozma potansiyelini taşıyorlar.

Pinochet rejiminin gücü sadece baskı aygıtı üzerindeki kontrolünden ya da uluslararası mali desteğe dayanmasından ileri gelmediği gibi, -çünkü bunlar ne kadar önemli olursa olsun, salt bunlara yaslanıyor olsaydı seçimde gücünü ölçmeyi göze alamazdı- herhangi bir olağanüstü ekonomik performansa da dayanmıyor. Aksine rejimin temel desteği ekonomik değişimin sonucu meydana gelen toplumsal güçler arasındaki yeni denge ve bunu izleyen ülkedeki yeni sınıf ittifaklarıydı -ki bu öyle bir denge ki, sarsılması ancak bir halk iktidarıyla mümkün. Pinochet'nin gücünün ikinci önemli dayanağı, aydın kesimi eleştirel devrimci konumundan vazgeçirip, anayasal çerçevede, Yeni Düzen'in 'balinasının karnında' hareket eden uysal bir güç haline getirmesidir. Pinochet'nin karşı devriminin hedefleri ve yapısı, seçim tartışmasının temel meselelerini yeniden belirlemiş durumda: Artık tarım reformunun yerine ücret politikalarından; üretimin uluslaştırılmasının ya da kamulaştırılmasının yerine borçların idaresinden; sosyalizmin yerine de liberal demokrasiden söz ediliyor. Her şeye rağmen ekonomik yeniden yapılanma, toplumsal altüst oluş ve döngüsel kriz, Pinochet ve yeni ekonomik düzeni'ne muhalefet edebilmek için dayanılacak üç dinamik toplumsal güç yarattı: a) Tarım işçilerinin sayılarının artması, b) *Poblaciones* temelinde yükselen şehirlerdeki toplumsal hareketler; ve c) Sendikalar. Şimdi sırasıyla bunları inceleyelim.

Yeni İşçi Sınıfı: Tarımsal-İşgücü

Sermayenin uluslararası pazarla bütünleşme doğrultusunda yeniden yapılanması işçi sınıfını yok etmek yerine onun yapısını değiştirdi.[15] Yeni ekonomik düzen -gerek 'istihdam' edilenlerle ve gerekse işsizlerden oluşan yedek sanayi ordusuyla olsun- işçi sınıfının büyümesine neden oldu. Daha da önemlisi, yeni büyüme modeli, istihdam edilenlerle yedek sanayi ordusunun arasında kalan bir kesim yarattı. İhracata yönelik tarım kapitalizminin temel sorunu 'işgücü bolluğuydu'; yani mevsimlik üretimin ve ihracat pazarlarının ihtiyacına göre istenildiğinde işçi istihdam edebilmek ve istenildiğinde işçi atabilme esnekliği. İşgücü açısından temel sorun ise bunun tam aksiydi; istihdamın yeterli güvenceyi sağlamaması ve çalışmayla geçen zaman (ücretli olarak istihdam edildiği dönem) ile 'normal yaşam' (bütün yıl) arasındaki kopukluktur. Bu kapsamda da radikal örgütçüler önemli bir politik avantaja sahiptirler.

İhracat ürünleri için ekilebilecek topraklar iki hatta zaman zaman üç katına çıktığında on yıldan daha az bir zaman içerisinde, mevsimlik işgücünün, karın tokluğuna ücretler seviyesinde artan oranda istihdam gücü, tarımda çalışanların sayısını 100.000'lerden yarım milyona çıkardı.[16] Peşin ödeme ise tarım kapitalistleri ile mevsimlik işçiler arasındaki yegane bağdır; mevsimlik işçilerin çoğunluğu kırsal *poblaciones*'lerden ya da yakındaki şehir gecekondularından Ocak-Nisan arasında dört aylığına toparlanır. Mevsimlik işçiliğin temel kaynağını toprak reformu sonucu toprağa kavuşmuş olan ancak Pinochet'in karşı-reformuyla borçlanarak bu toprağından olmuş köylüler, işsiz genç kitle, evlerde çalışabilecek durumda olan kadın işgücü ve şehirlerde işinden atılmış fabrika işçileri oluşturur. Üretimin toplumsal örgütlenmesi (sermaye ücret ilişkisi. çev.) yüzyılın bitiminden öncesine bir dönüşü andırıyor: parça başına ücretler, gün doğuşundan akşam vaktine kadar çalışmak koşuluyla günlük 1.50 $ ile 5.00 $ arasında değişiyor. İşçilerin başını sokacak bir barınağı olmadığından ya kenar semtlerde ya da gecekondu mahallelerinde işin çaresine bakılıyor. Yeterli sağlık hizmeti olmadığından böcek ilacı zehirlenmesi sık rastlanan birşey olduğu gibi, bir de yanı sıra iş disiplinsizliklerini cezalandırmak amacıyla kurulan 'ceza merkezleri' işçilerin başında demoklesin kılıcı gibi sallanıyor.

Tarım kapitalistleri ihracata yönelik üretimlerini genişletirken, yüksek oranda kârlarını daha da artırmak ve mutlak otoritelerini tesis etmek için özel ve resmi baskı araçlarının yanı sıra yedek sanayi ordusunun varlığına güveniyor. Dahası, rejimin politik gücü ve destekçisi olmasının yanı sıra diktatörlük tarım ihracatını artırmak için ayrıca teşviklerin sağlanmasında, mali yardımlarda ve alt yapı yatırımlarında oldukça cömert davranıyor. Her zaman olduğu gibi, bu stratejinin başarısı beraberinde ücretli işçilerin sayısını potansiyel tehlike oluşturacak oranda artırdı: 100.000'lerce meyva toplayıcılarından ayrı olarak bir de 100.000'lerce paketleyici, yükleyici ve gemi işçileri bu ücretli kölelik kervanına katıldı.

İşçi sınıfının büyümesi, üretim ve ulaşımın yüksek oranda bütünleşmesi ile birlikte işçi sınıfının örgütlenmesi politikasında yeni bir temel yarattı. Ancak, yüksek oranda işsizlik ve patron desteğindeki baskı, grevlere karşı acımasızca saldırı ve militanların kara listeye alınmasıyla birlikte işçilerin örgütlenmesi oldukça zorlaştı.[17] -ek olarak işçilik ve işçilerin orta çaplı tarım işletmelerinin dar sınırlarına hapsedilerek dağıtılması ve benzeri gibi çeşitli problemler de, işçilerin toparlanabilmesi sorununun türevleridir. Bütün çabalarını özellikle orta sınıfın oyunu almaya yönelten muhalefetin önde gelen partileri ve liderlerinden, işçilerin stratejik bir ekonomik sektörde birleştirilmesi için, yani ciddi bir alternatif muhalif politika doğrultusunda çaba sarfetmeleri beklenemezdi.

Bazı yazarların öne sürdüğünün aksine, ekonominin yeniden yapılanması işçi sayısını azaltmadı, tersine onun yapısını değiştirdi.[18] Üstelik, olağanüstü engellemelere karşın, birçok sektörde işçi sınıfı örgütlenmesinde patlama yaşanacağı muhtemeldir. Birincisi, işçilerin bölünme, parçalanma eğilimi, görece olarak işçilerin, homojen özellikler taşıyan yerleşim bölgelerinde toparlanması ile dengelenmektedir. Çünkü işçilerin toparlanmasından önce yerleşim bölgelerinde varolan bu homojenlik üretim merkezlerinde örgütlenmeyi kolaylaştırır. İkincisi, tarımsal üretimin ve dağıtımının son derece bağımlı yapısı, sınırlı özelliklere sahip işçi hareketine can alıcı anlarda olumlu sonuçlar elde edebilmek için sayısız avantajlar sunmaktadır. Üçüncüsü, belirli üründe uzmanlaşma ve bunun sonucu olarak da belirli coğrafik bölgelerde üretim birimlerinin yoğunlaşması sayesinde komşu bölgeler arasında iletişim kurulmasını son derece kolaylaştıran stratejik 'örgütlenme birimleri'nde homojenleşme ve yoğunlaşma kendiliğinden olur.[19] Bütün bu karşı eğilimler, ümitlerini, reformist bir orta sınıf, zayıflamakta olan işçi sınıfı ve marjinal alt tabakaların geniş kapsamlı bir koalisyonuna bağlayan ve bunu sermaye- emek temelinde biçimlenen politikaya tercih eden yasal muhalefetin tespitlerine zıt yönde gelişen durumlardır. Bunun tersine, tarım kapitalistleri politikalarını tespit için mevcut sınıf bölünmelerini temel hareket noktası olarak alıyor, yani açıkçası işgücünün politik devingenliğine karşı koyan rejimden yana tercihlerini yapıyorlar. Muhalefet tarafından seçime yönelik antlaşmaları zirvede güvenceye alma girişimi aslında onlara, tek doğru tercih olan tabanda örgütlenebilme hakkını kaybettiriyor. Ancak, üst düzeydeki elit kesim içindeki çatışmalar yararına tabandaki sınıf çatışmalarından kaçınması bu aydın politikacı kesime politik arenada hareket kolaylığı sağlıyor: muhalif basın, araştırma merkezleri ve seçim faaliyetleri yoğun bir baskı ile karşılaşmaksızın varlığını sürdürebiliyor. O halde, özetlersek tarım işletmeciliğinin hızla genişlemesi işçi sınıfı politikasının dinamik özününün önkoşullarını yaratmıştır- gücüne ve stratejik önemine dayanarak rejime meydan okuyabilir. O halde bugünün Şili'sinde temel çelişki gittikçe gelişen objektif olgular ile subjektif politik örgütlülüğün zayıflığıdır.

Kırsal kesimde işçi sınıfının büyümesi şehirdeki yedek sanayi ordusunun büyüklüğü ile doğrudan ilişkili olduğu gibi şehirdeki yeni toplumsal hareketlerin gelişmesi de mevsimlik işçilerin, özellikle komşu örgütlenmelerle yakın ilişkisi olan kadın ve genç işçilerin örgütlenme eğilimleri üzerinde doğrudan etkili durumdadır. Dahası, önceki toprak reformundan yararlanmış olan ve sonradan topraklarından olmuş köylülerin geçmiş örgütlenme deneyimleri, paketleme ve ulaşım işçilerinin deneyimleri ile birlikte düşünüldüğünde, bu, proleterleşen mevsimlik işçilerin birlik içinde yeniden örgütlenmelerine önemli bir dayanak oluşturur. Burada önemli nokta, işçi

sınıfının farklı bölümleri arasındaki organik bağların, etkili bir politik eyleme dönüşebilecek olan sınıf örgütlenmesi ve dayanışması için temel oluşturabileceğidir.[20] Üretimin, ayrı ayrı sektörler halinde incelenmesinden hareket eden bölük pörçük değerlendirmesi yerine, bütünsel bir değerlendirilmesinden hareket edilecek olursa kırsal kesimdeki işçiler arasındaki gittikçe gelişen sıkı bağlar kolayca görülebilir.

Şehirdeki Toplumsal Hareketler

Şili'deki kent hareketleri gecekondu semtlerinde başlamıştır, ve ekseriyetle de oralarda örgütlüdür. Bu hareketler geniş kapsamlı örgütler yelpazesini kapsar:

a) Geçim sorunlarını, çorba dağıtım mutfakları ve şehir aile bahçeleri gibi konuları hedefleyen birlikler.

b) Konut sorunlarını ve kamu hizmetini kapsayan dilekçelere yönelik birlikler.

c) Bölgesel (yerel) düzeyde bütün toplumsal örgütleri bir araya getiren ve örgütlerin eşit haklara sahip olduğu birlikler.

d) Birleşik Gecekondululular Komitesi. (Çomité Unitario de Pobladores, CUP) Santiago'da yaşayan 220.000 civarındaki gecekondu halkı bu türden örgütlere mensuptur. Baskıya rağmen, 1983'te 494 olan bu toplumsal örgütlerin sayısı, 1985'te 1200'e yükseldi ve bu örgütler kuruluş amaçlarından ayrı olarak, ortak çözümler arama sürecinde hızla politik nitelik kazandılar.

Pobladores örgütlerinin etkinliği ve yaygınlığı 1980'den itibaren katıldıkları bir seri basit eyleme dayanır: toplumun geçim sorunlarını çözmeyi ve diğer bağımsız örgütlerin geliştirilmesini hedefleyen taleplerin yetkililere sunulması; kamu hizmeti bedellerini ödeme konusundaki grevler ve kaçak elektrik bağlanması; konut için toprak işgalleri; süpermarketler ve mağazalara saldırılar; yiyecek taşıyan vagonlara ve trenlere saldırılar; geçici işçiler ve perakende seyyar satıcılar tarafından 'işyeri' düzenlemeleri; pazar yerlerinde gösteriler düzenlemek, barikat savaşları ve uzun sokak savaşlarını içeren gösteriler, resmi yerlerin ve onların gecekondularda bulunan temsilciliklerinin tahrip edilmesi ve meşru müdafa gösterileri.

Kent yoksulları tarafından gerçekleştirilen kollektif hareketler, mülkiyetsizlerin kendilerini etkin toplum üyeleri olarak göstermelerini sağladı. Bazı yazarların inandığının tersine, onların toplumsal örgütsüzlüğünü ve güçsüzlüğünü ortaya sermedi. Gerçekte, Şili'deki toplumsal hareketler, yeniden üretim sürecindeki genel değişiklikleri talep eden mücadele ile üretken süreçte geçici iyileştirmelere yönelik mücadeleyi birleştiren, işçi sınıfının politik mücadelesinin yeni bir biçimidir.[21] Toplumsal 'hareketleri' sınıfsal içeriğinden soyut-

layarak ele almak alışılagelen bir yöntemdir- hareketlerin aktif kadrolarını ortaya çıkaran (gerileyen sanayi) ve yöneldikleri hedefi açıklayan içeriğini, (istikrarlı ücretli işçilik için) sınıf yapısını tahlil etmeden; hareketlerin belirli bir dönemdeki dağınık, istihdam dışı ya da serbest çalışanları hakkında sağlıklı bir karar verebilmek için sınıfın konjoktürel anlamını ortaya koymak gerekir. Ancak, dar görüşlü ampirik araştırma modeli mevsimlik işçileri ya da yedek sanayi ordusunu işçi sınıfından kopuk ve ayrı kategoriler olarak kavrayabilir [22] Kapitalist üretim ve yeniden üretim süreci, belirli bir evresinin farklı aralıklarındaki işçi çıkarımına ve işçi istihdamına dayandığından çok sayıda bile olsa üretimden saf dışı edilen işçiler, toplumsal çıkarları nitelikçe farklı olan bir katman meydana getirmez. Kapitalist sömürü sadece bizzat üretim sürecinde yer alan işçiler üzerinde işlemez, ayrıca ücretleri olumsuz yönde etkilemeleri ya da dönem dönem mevsimlik işlere koşulmaları nedeniyle yedek sanayi ordusu üzerinde de işler. Fabrikadan atılan ve muhtemelen mevsimlik olarak çalışmaya başlayıp, düzenli ücretli işçiliği hedefleyen ve yandaş örgütlere katılanlar işçi sınıfından ayrı kategori olarak ele alınamaz. *Poblaciones*lerdeki gösteriler, barikat savaşları ve sokak savaşları, yoğun devlet baskısına ve işyerindeki sıkı patron denetimine rağmen işçilerin sınıf mücadelesini benimsediklerini gösterir. Aktif işçilikten pasif işçi durumuna gelinme ve buna bağlı olarak mücadelenin üretim birimlerinden (fabrikalardan-çev.) mahallelere doğru kayması, işçi sınıfının çeşitli kesimlerinin sermayenin yeniden yapılanmasına ve döngüsel karakterine uyum çabalarını yansıtır. Azalmayan tersine gittikçe büyüyen proleterleşme, sadece ülke uçlarındaki gelişmelerden değil şehirlerde, kadınların üretim sürecine artan sayıda katılımından, öğrenimlerini bırakıp mevsimlik işçilere katılan öğrencilerin sayısının artmasından kamu sektöründe çalışanların (ücretlerin düşmesi ya da işlerini kaybetme şeklinde olsun) yoksullaşmasından da gözlemlenebilir.

Bazı sosyal bilimciler arasında egemen olan, sınıf formasyonu sürecini özellikle sektörel ve mesleki bölünmeleri vurgulayan yaklaşım aracılığıyla kavrama eğilimi, aslında işçi sınıfının büyümesini ve kollektif hareket ekseninin gerçek değerini gözardı eder. Bu da şu ana kadar gördüğümüz gibi sınıflar üstü bir seçim politikasına yönelik olarak hareket eden muhalif politikacı ve partilerinin kronik sorunudur. Gerçekte, bu partilerin yerel örgütler üzerindeki etkinliğinde gözle görülür bir azalma var. Kentlerde sosyo-ekonomik değişime yönelik olan toplumsal hareketlerin mücadelesi en güzel ifadesini özerklik için mücadelede somutlaştırıyor- Geleneksel Şili muhalefetinin hiyerarşik yapısına, tepede parti, onun yanında sendikalar ve baskı grupları ve en altta da *poblacion* hareketlerinin yer aldığı muhalefet biçimine karşı çıkışı vurguluyor. Bu, bir CUP liderinin bana aktardıklarından da anlaşılabilir: *Pobladores*'ler, bizim çıkarlarımızı temsil etmekte başarısız olduklarından politik

partilere karşı çıkıyor. Temel hedefleri olan örgütlülüğümüzü parçalamak için rekabet ediyorlar. *Población* örgütlerindeki parti temsilcileri çapraz ateş altındadırlar -tepeden seçmen taleplerini dikkate almak konusunda parti direktiflerini izlemeleri için uyarılırken, halk tarafından da acil sosyal talepleri dile getirmeleri için uyarılıyorlar.[23]

Farklı yaklaşımlar, 1986'dan itibaren Santiago merkezindeki kitle gösterilerindeki gerilemeyi değerlendirmelerde de kendini gösteriyor. Politikacılar bunu, toplumsal hareketlerin geri çekilişi ve bozgununa bir işaret olarak yorumlarken, taban ise işçi sınıfı *poblaciones*'lerinin yerel gösterilerde, örgütlenmelerde ve belediye örgütlerinde gücünün artırılmasına yorumluyor[24]. Politikacılar bütün dikkatlerini plebisit üzerinde odaklaştırırken, işçi sınıfı *pobladores*leri ise Santiago'nun işçi mahallelerinde Pinochet yanlısı atanmış memur adaylarını bozguna uğratarak yerel meclislere kendi temsilcilerini seçtiler. *Poblador*'un bir lideri yakın zamanda yaşadığı olayları şöyle özetliyor: "1983-86 arasında ulusal çapta gösteriler vardı. 1983 boyunca örgütlenme ve bütünleşme yaşandı: ulusal çaplı gösterilerde azalma oldu ve mahallelerdeki çalışmalara ağırlık verildi. Mahallelerdeki baskı gittikçe şiddetleniyor. 1987'de 'gönüllü sürgünler'in sayısı her ay 250'yi aşıyordu. Bunlardan % 80'inden fazlasını mahallelerdeki eylemciler ve liderler oluşturuyor. Hızla geçilen bir dönemeçteyiz. Ulusal çaplı gösteriye karşı çıkmak zorundayız- bölgesel direnmeyi artırmak için, Santiago'daki 24 belediyeden 12'si CUP'un elindedir. Toplumsal hareketler ne bozguna uğradı, ne de parçalandı sadece ulusal çaplı örgütlenmeden yerel örgütlenmeye yöneldi. Çünkü biz Whisky masasında politika yapmıyoruz. Biz biraz 'eski kafalı'yız, yani nasıl söylesem, ayaktakımıyız. Mahallelerdeki toplumsal gelişmemiz sansasyonel değil- 8 Mart 1988'de muhalif basında dahi olsun hiç birisinden sözedilmeyen 78 eylemimiz oldu. İdeologlar ve gazeteciler sosyal gerçeklere gözlerini kapamışlar ve sadece politik olaylara önem veriyorlar. Ulusal gösteride öldürülen 800 kişinin 500'ü *poblaciones*'den gelmişti. Partilerin mantığı CUP'unki ile çatışma halindedir."[25]

Bazı alanlarda, güncel toplumsal hareketlerin dinamiği 1960'ların sonu ile 1970'lerin başındakileri andırıyor. Hareket içinde konut inşaası için arsa ele geçirme eyleminin ağırlıkta olduğu doğrudur; sözgelimi 1969-71'in 311 olan rakamına göre bu (konut teslimi) 1980-85'te sadece 30'da kaldı. Ancak bu eyleme katılanların 1969-71'deki sayısı 54.710 iken, 1980-85'de 51.447'dir. Konutsuz insanların az sayıdaki eylem türünde olağanüstü yoğunlaşması, Pinochet diktatörlüğüne karşı koyabilmek için gerekli asgari gücün büyüklüğünü yansıtıyor. Şehirdeki gecekondu semtlerinde hareketin giderek büyümesi, diktatörlüğe ve onun neo-liberal ekonomi politikasına karşı mücadeleye yeni toplumsal güçlerin katıldığını gösteriyor. Buna kanıt olarak, gecekondu sakinlerinin 1986 Nisan'-

ında yapılan İlk Metropoliten Kongresi'ne katılan delegelerin % 40'ının kadın ve % 72'sinin ise 30 yaşın altında olmaları gösterilebilir.

Pinochet'in seçimler konusunda konsensusa yanaşmasında, şehirdeki hareketlerin, ulusal protestolara kitlesel katılımın, oldukça etkili olduğu sanırım çok açık. Pinochet, parti önderlerini seçim yarışına sokarken onların toplumsal hareketlerin önüne geçebilecek kadar etkili olduğuna; 'kontrol altına alınamayan' eylemcileri nötralize edebileceğini umduğu baskı aracına; konut alanındaki büyük çaplı kamu yatırımlarına; artan istihdamın kitle hareketlerini sınırlayabileceğine güvenmekteydi.[26] Herşeye karşın kitle hareketlerinin ivmesi gittikçe yükseldi, siyasi partilerle olan ilişkileri devam etti. Sağ, hükümet yardımlarıyla son derece yoksulluk içinde yaşayan halk kesimleri arasında taraftar oluşturmaya çalıştığında, toplumsal hareketler taban tabana zıt iki ayrı seçenekle yüz yüze geliyorlar: Ya liberal seçim sistemine bağlı siyasi parti önderlerinin takipçisi olabilirler, ya da bölgelerinde uzun bir geçmişe sahip olan demokratik eylemlerini geliştirerek entellektüel aydın mirasını halk demokrasisinin yeni bir biçimi yararına dönüştürebilirler.

Sendikalar: Toplumsal Hareketin Yeniden Yapılanması

Kömür ocağı işçilerinin lideriyle sohbetimde, ona, 15 yıldan daha uzun bir süre Marksist önderliğin hakim olduğu bir sendikada nasıl olup da sağ-kanadın ya da Merkezcilerin hakimiyet kurduklarını sordum- Onun yanıtı ise oldukça netti: "2000'nin üzerinde işçi sınıfı militanı ile sanayi sektöründeki önderlerin toplu katliamı ve onların yerine sağ askeri patronların himayesinde hiçbir sendika deneyimi olmayan köylü kökenli gençlerin getirilmesi"[27] 1988 Martında kömür işçileri sendikasının yavaş ama kararlı olan yeniden yapılanışı olumlu işaretler veriyordu. Rejim desteğinin yoğunluğuna karşın, Pinochet yanlısı güç bozguna uğratıldı ve sonuç olarak 6 delegeden 4'ünü sol kazandı.

Bununla beraber, daha ziyade kitlesel temizleme hareketleri, devlet müdahaleciliği, sendikal faaliyet üzerindeki yasal sınırlamalar ve sermaye sürecinin büyük çaplı yeniden yapılanışının neden olduğu işçi çıkarmaları sonucu sendikal hareket zayıflamıştır. Özellikle zarar görenler, Allende hükümeti sırasında toplumsal mücadelenin en ön saflarında yer almış olan militan sendika örgütleri oldu. Bir araştırmaya göre bizzat üretimde yer alan işçilerin saysında yarı yarıya azalma olmuş: 1971'de 620.900 olan sayı 1982'de 275.000'e düşmüş.[28] Aynı süre içersinde istihdam dışı kalmış olan işçilerin 1971'de 91.800 olan sayısı 1982'de 968.900'e ulaşmıştır. (Buna kamu sektörü de dahildir.)[29] Dolayısıyla, Pinochet darbesinden on yıl sonra, aktif olarak çalışan durumundan atıl işsiz konumuna doğru olmak üzere işçi sınıfının iç yapısında bir de-

gişim gözlenmiştir. 1980'lerin ortasındaki ekonomik canlanma ile birlikte bu durumun tersi bir eğilim yaşanmış ve aktif çalışan kesimde % 19 bir artışla 1981'de 1.609.000 olan sayı 1987'de 1.918.000'e ulaşmıştır.[30] Ancak şurası hâlâ bir gerçek ki sanayi işçilerinin sayısında, ekonomide yer alan aktif toplam nüfusa göre önemli bir düşme olmuştur (Lapes ve Tokman'a göre bu oran 1972'de % 23 iken 1982'de % 17 olmuştur.)[31] Ancak buradan otomatik olarak işçi sınıfının nitelik gücünde bir zayıflama olduğu sonucu çıkarılamaz. Tersine 1980'ler boyunca süren sermaye girişine, ihracatın büyümesine ve sanayideki canlanmaya bağlı olarak işçi sınıfının gücünde de gelişme olmuştur. 1988'in ilk çeyreğinde ticaret fazlası bir önceki yılınkinin 3 katına yükselerek $ 593.7 mn'e ulaşmıştır. İhracatta % 49 oranında bir artma olmuştur- bunun % 46.1'i imalat sanayi ürünlerini kapsar ve toplam ihracatın 1/3'ünü oluşturur.[32]

İşsizliğin azalmasına sendikal faaliyetteki ve ücret taleplerindeki canlanma eşlik etmiştir. Dahası yakın geçmişteki sendika seçimleri muhalefeti canlandırmış ve yeni bir işçi konfederasyonunun kurulması için güçlü bir hareket oluşturmuştur.İşçi sınıfı hareketinin gittikçe gelişen etkinliği, Pinochet'in 1 Mayıs 1988'de asgari ücretin % 24, dar gelirlilere yapılan hükümet yardımlarında %25 ve kamu sektöründe de ücretlere % 10-15 civarında zam yapılacağını ilan eden açıklamasından da gözlemlenebilir. Gerçek ücretlerde yıl içinde % 5 oranında artış yapılacağı sözünün verilmesine rağmen bu hâlâ mevcut ücretlerin 1981'dekinin, yani ekonomide dönemsel düşüşün ve krizin yaşandığı yılın % 20 altında kalmasını önleyemedi. Şili kapitalizminin canlanması ve büyümesi tamamen daha önceki krizin sonucu oldu ve bu sürece, sanayiinin belirli bir temele oturması ve banka sermayesi ile sanayi arasındaki ilişkilerin yeniden düzenlenmesi eşlik etti. Krizi, kapitalist yeniden üretim sürecinde zorunlu bir evre olarak kavramak yerine, aynı sürecin sonu ya da bitimi olarak görmek, birçok eleştirmeni yanıltan bir yaklaşımdır. Daha bir önceki kriz esnasında, krizi sürekli bir bunalımın ve siyasi istikrarsızlığın habercisi olarak yorumlayan bazı reformist teorisyenler, bugün bir yandan mevcut birikim modelinin totaliter yanını reformize ederken diğer yandan da dinamik özelliklerini benimsemek ve korumak gerektiğinden sözedebiliyorlar. 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında 'işçi sınıfının azaldığını savunan tez', seçim yanlısı ideologların krizi aşmak için elit kesimle ittifak isteklerine temel oluşturdu; bugün de ekonominin büyümesi, onların sınıflarüstü eylem ve sivil bir rejim seçebilmek için geniş kapsamlı siyasi koalisyon çağrılarına temel oluşturuyor. Dolayısıyla, reformist politikanın temeli 'işçi sınıfının azalması değil', tersine iktidar odaklarıyla işbirliği yapma arzusudur.

İşçi sınıfının yeniden yapılanışı ve yeniden dirilişini kavramakta başarısız olan siyaset uzmanları, elit kesimin belirlediği dar kapsamlı

alanı kendileri için temel alırlar: onlar için oy sayısı, silahlı kuvvetlerin üst düzeyinde meydana gelen ittifak değişiklikleri ve partielit ilişkisinin güçlenmesi, sivil toplumun yeniden yapılanmasından, işçi hareketlerinin yeniden oluşması ve sendikaların birleşmesinden daha önemli olgulardır. Şimdilerde, işçi sınıfı ve sendikaların gücünde niteliksel bir sıçramayı önleyen temel bir engel devlet baskısından farklı olarak- seçimi hedefleyen parti önderlerinin 'kendi' sendika temsilcilerini seçim stratejilerine alet etmek istemeleri ve onlardan kesinlikle bu doğrultuda yararlanmak istemeleridir. Önemsiz bir takım politik farklılıkları suni olarak -işçi sınıfı içindeki yapısal hetorejenlikten farklı olarak- şiddetlendirmek ve işçi sınıfının farklı kesimleri arasındaki dayanışmayı açıktan açığa kemirmek önemli bir politik faktördür. İşçi sınıfının bütünü için koşullarının homojenliği-azalan ücretler, resmi gelir politikası, patronların keyfi uygulaması, sendikaların devlet tarafından denetimine muhalefet ve kollektif örgütlenme için birlikte çalışma, -farklı kalitedeki işe farklı ödeme ve sektör farklılıkları gibi heterojen özelliklerden daha ağır basıyor. Bugün Şili'de sınıf politikacılığının temeli geçmişteki herhangi bir dönemde olandan daha sağlamdır. Sendikaların önünde, yeniden dirilmeleri için yeni bir toplumsal alan açılıyor ve ekonomik genişleme de kollektif pazarlık için uygun bir zemin yaratıyor. Çalışan halkın bilinci bölünmez bir işçi haraketini desteklemek için her zamankinden daha çok gelişkindir. Dahası bu gelişmeler, rejimin ödemeler dengesini korumak için sanayi ihracatına daha çok güvendiği bir dönemde olmuştur. Tek kelimeyle işçi sınıfı ayaklanması için bütün objektif koşullar mevcuttur- ve eğer (işçiler) bağımsız bir sınıf hareketini gerçekleştirmeyi ve kendilerini siyasetçilerin liberal seçim manipülasyonundan uzak tutmayı başarabilirlerse, nitelikli işçi örgütlerini yeniden kurmalarına koşullar oldukça elverişlidir.

İşçi sınıfı hareketine, kamu sektörü çalışanlarının proleterleşmesi ve fakirleşmesi sonucu yakın zamanda önemli bir katılım oldu. Birçok toplum bilimcisine göre, işçi sınıfının bu ücretli ve maaşlı kesimi sağlık, eğitim ya da ulaşım vs. alanlarında her zaman bir 'orta sınıf' durumundaydı ve şimdi de öyledir. Ancak geçmişte ya da bugün statüleri ve tüketim seviyeleri ne olursa olsun gerek özelleştirmenin, gerekse dış pazara uyarlanan bir ekonominin faturasını bu kamu çalışanları da ağır biçimde ödedi. Azalan gelirleri ve iş güvenliği açısından durumu gerileyen bu kesim, yaşama standartları ve çalışma koşullarından dolayı kollektif eyleme olan eğilimlerinin güçlenmesi ile sanayi işçilerine gittikçe daha çok yaklaşıyorlar. Sınıf mücadelesi -ücretlilerle mülk sahipleri arasındaki mücadele anlamında- düşük ücretli sağlık ve eğitim hizmeti çalışanları arasında yeni tarihi müttefikler kazanıyor. Kavramsal düzeyde ya da pratik anlamında 'kamu' çalışanlarını 'özel' kesim ücretli işçilerinden, maddi 'üretim' sürecindekileri 'hizmet' sektöründe yer alanlardan ayırmak çok az şeyi değiştirir -özellikle pazar, devlet ve

sermayenin sınıf çıkarlarını ve sınırlarını bu denli netleştirdiği bir dönemde. Ayrıcalıklı konumu ile ihracata yönelik girişimcinin ekonomik büyümenin gözbebeği olması, kamu kesimindeki işçi ve memurların yaşadığı krizin geçici bir olgu olmadığını, tersine bu krizin gelir düzeyi ve sosyal statülerindeki uzun vadeli ve geniş çaplı bir erozyonun aşaması olduğunu gösterir. Kamu sektörü çalışanlarının gittikçe proleterleşmesi, hoşnutsuzluğu gittikçe artırıyor ve örgütlenmeyi güçlendiriyor. Kamu sektöründe sürmekte olan mücadelenin sonuçları, devlet baskısının kaldırılması (öncesinde ve) sürecinde sendikal hareketin toparlanması açısından belirleyici öneme sahip olacak. Bütün Latin Amerika kıtasında serbest ihracat pazarı stratejisi ve keskin malî çöküntüler, kamu sektöründeki işçiler arasında kitlesel ve sürekli protestolara neden oldu -bunun en son örnekleri Arjantin ve Brezilya'da öğretmenlerin 1988'de greve gitmeleriydi. Politik kontrolun giderek zayıflaması muhtemelen Şili'de de benzer protestolar yaratacaktır.

Ancak, Şili araştırma enstitülerinin ve sendikalarının, her biri dar kapsamlı düzen yanlısı politik programa sahip olan Avrupa, Birleşik Amerika ve Kanada'lı araştırma kurumları, kooperatifler ve sendika bürokrasilerine yapısal bağımlılığı, sendikal hareketin toparlanması önünde ciddi engel oluşturuyor. Şili işçi sendikalarına Amerikan Özgür İşçi Hareketi Enstitüsü ve diğerlerine de ICTFU, sendika liderlerini diktatörlüğe karşı susturacak ölçüde yardım ediyorlar. Bunlardan öncelikle yararlananlar -Hristiyan Demokratlar ve Sosyalist 'Yenilikçiler'- sonuç olarak Komünist Partisi'ni etkisizleştirecek ve işçi hareketini bölüp, etkinliğini azaltacak politikalar izliyorlar. Daha da önemlisi dış destek sendika mücadelesini parti liderlerinin siyasetine ve yabancı patronların isteğine tabii kılan varlıklı bir kesim yaratmıştır. Sonuç olarak, yeni sendikalar örgütleme ve varolanların pazarlık güçlerini arttırma şansı, politik koalisyonların belirsiz karmaşasında ve işçi hareketini bölen sendikalar arası rekabet sürecinde heder olup gitmektedir. Sendikal birlik ve sınıf dayanışması, uluslararası finans destekçileri liderliği ile ters ilişki içindedirler; ikincisi güçlü, birincisi zayıf. (ve tersi)

Diktatörlük Altında Komünizm

Diktatörlükten önce, Şili Komünist Partisi, toplumsal mücadelelerdeki katılımının sağladığı uzun süreli deneyimiyle sendikal harekette şüphesiz en etkili olan partiydi ve seçmen desteği de % 15-20 arasındaydı. Bununla beraber KP kapitalist demokrasi sürecine ve normlarına ve de özellikle Hıristiyan Demokratların ilerici kesimlerine yönelik geniş ittifak politikasına aşırı derecede bağlıydı - o kadar ki kanlı askeri darbeye ve sonrasına karşı koyabilmek için ideolojik ve örgütsel yapısı oldukça hastalıklıydı. Darbenin sonrasındaki ilk onyılda 1973-1980 arasında yüzlerce Komünist lider ve

eylemci öldürüldü, hapsedildi ya da sürüldü- ve daha fazlası da işinden uzaklaştırıldı. Sokak çatışmaları ve yeraltı mücadelesinden orta düzeyde liderler kuşağının yetişmesiyle birlikte partinin gerek iç yapısında ve gerekse politik liderliğindeki değişim başladı. 1976-80 arasında hâlâ merkez sağla ittifakı öneren bir mücadele biçimini savunan yaşlı grup ile, gerilla hareketleri, kitle hareketleri ve sol taban arasında birliği hedefleyen askeri-politik stratejiyi savunan yeni militanlar arasında sert tartışmalar başladı. 1980'de militan kanat parti politikasına hakim oldu ve partinin silahlı kuvvetler ve Hristiyan Demokratlara karşı uzlaşıcı tutumunun eleştirilmesi gerektiği resmen kabul edildi.

Komunist Parti'nin sol kanadının bir kesimi devrimci -sosyalist örgüt MIR'la (Manuel Radriguez Yurtsever Öncüler-MRPF) birleşerek gerilla mücadelesini örgütlerken diğer kesimi de gecekondu semtlerini temel alan çalışmaya yöneldi. MRPF Pinochet rejimine karşı genel bir tehlike seviyesine asla gelemedi ancak destek denilemese de gecekondu sakinlerinin genç ve işsiz kesiminin sempatisini kazandı. 1983'de ilk şehir kitle hareketleri başladığında MRPF de buna paralel eylemleri gündeme getirdi ancak toplumsal ve askeri mücadele arasında bir bütünlük sağlamayı başaramadı. 1983-86 arasında Şili Komünist Partisi bir yanda seçimlere yönelik hedefleri güden profesyonel, güçlü parti liderliği diğer yanda kitle hareketleri ile bütünleşmiş genç militan kadro olmak üzere ikili yapısını korudu. 1986 Eylülünde MRPF'nin Pinochet'e karşı suikast eylemi başarısızlıkla sonuçlanınca yol ayrımı gündeme geldi. Güçlü radikalleşmeden tedirgin olan merkez sağ muhalefet, kitle örgütlenmelerinde KP ile bütün bağlarını koparıp tamamen yasal platforma yöneldi. Muhalefetin bölünmesini Pinochet'in gecekondu semtlerine sıklaşan saldırıları izledi ve nihayet kent merkezindeki kitlesel gösterilerde bir düşme oldu. Komünist Partisi'nin reformist kanadı bugünlerde yine eski en geniş ittifak politikasına döndü ve gerilla mücadelesini tamamen terkedip, bütün çabalarını sendika liderliğini ele geçirmek için yoğunlaştırdı.

Yeni durum, Komünist Partisi'nin 1988 Haziran'ında mevcut anayasal sınırlamalar ve sıkı denetim altında yapılacak olan plebisite katılmayacağını açıklamasıyla pekiştirildi. Parti deklarasyonunda sınıf politikası, çok yönlü mücadele ve politik kopuş yeterince dile getirilmişti ancak geleneksel önderliğin, strateji ve taktiklerin belirlenmesinde kontrolu ele aldığı da aynı deklarasyondan anlaşılmaktaydı[34]. Herşeye rağmen, militanların önderlik ettiği halk örgütlerinin taleplerinin de parti politikası üzerinde etkili olduğu inkar edilemez. Çünkü muhalefetin diğer kesimleri politik-yasal reformlar üzerinde yoğunlaşırken, Komünistler kampanyalarında sosyo-ekonomik meselelere daha çok ağırlık veriyorlar.

Sonuç

Ekim plebisiti, Pinochet'in çekilmesi doğrultusunda çoğunluğun isteğini gösterdiyse de temel askeri-ekonomik kurumlara, birikim modeline ve 15 yılı aşkın süredir oluşturulmuş olan sınıf yapısına karşı tehdit oluşturmaktan uzaktır. Yakın zamanda Şubat 1988'de İhracatçılar Birliği, (ASEXMA) ekonomi-politikalar üzerine yaptığı bir ankette Sağdan Merkez Sol'a kadar çeşitli 'karşıt akımlar arasında birçok ortak nokta'yı tespit etti ve ASEXMA'nın liderlerinden birisi, Roberto Fantuzzi, araştırma sonuçlarının, 'işadamlarının tedirgin olduğu hususlar'da ümit verici olduğunu kaydetti.[35] Pinochet ise diğer yandan bütün sınırlamalarıyla birlikte kendi Anayasası'nın denetiminde olsa dahi, başkanlık seçimlerinin 1989'un sonuna kadar hiçbir şekilde yapılmayacağını açıklıyordu; ondan sonra bile silahlı kuvvetler üst kademesinin Milli Güvenlik Konseyi'nde ulusal güvenlikle çelişen yasaları veto hakkı da dahil olmak üzere yetkilerini sürdüreceğini belirtiyordu. Dahası sivil muhalefet içinde, önceleri askeri rejimin destekçileri ve savunucuları olanların sayısı artıyor ve mevcut sosyo-ekonomik modeli savunanların ekonomik politikanın hazırlanmasında etkili olmaları beklenilir bir şeydir. Sağın savunageldiği bu koalisyon stratejisi, sonuçları adamakıllı gerilemeyi içeren bir sosyal ve ekonomik politika izleyen -suç oranının arttığı, devlet baskısının yükseldiği (1987'de 300 köylü öldürüldü), enflasyonun dört rakama ulaştığı- militarizme dokunamayan ve yasama üzerinde etkisiz kalan Brezilya'daki sivil Sarney rejimi deneyiminin kopyasıdır.[36] Latin Amerika ülkelerinde yakın zamanda yaşanan politik geçişler, bir yanda sivil profesyonel politikacıların silahlı kuvvetlerle iktidarı paylaştığı diğer yanda ise hiçbir şekilde temsil edilmeyen ve bölük pörçük ücret ve maaşlıların varolduğu iki kutuplu toplumlarda gündeme getirilmiştir.

Şili'nin mevcut koşulları çerçevesinde de böylesi bir politik sonuç mümkün olabileceğinden, alternatif bir geçiş (programı) için fırsatların ve imkânların iyi belirlenmesi gerekiyor. Yeni bir işçi sınıfı koalisyonu için bugün potansiyel varlığını hâlâ koruyan yol, ücretli tarım işçileri, kentlerdeki dinamik toplumsal hareketler ve özel sanayi ve kamu sektöründe çalışanlar arasında kurulabilecek olanıdır. Mevcut rejimin ekonomi politik stratejisi ve sınıf ittifakı yukarıda belirttiğimiz yeni işçi sınıfı birliğinin taban tabana zıddıdır. Eğer politikalar aşağıdan yukarı doğru değerlendirilecek olursa, gerçekte mevcut sosyo-ekonomik düzende politik eylem için birden çok elverişli yolun olduğu görülecektir. Alt sınıflara ve çıkarlarına dayandırılacak bir geçiş, rejimin dünü ve bugünü ile tam bir kopuşu gerçekleştirecektir. Seçkinlerin inisiyatifine dayandırılacak bir geçiş diğer yandan mevcut iktidarla bir uzlaşma ve hem tabanda hem de tepede ekonomik politikanın gelecekte de devamı anlamına gelir. Alternatif demokrasi modeli, *Poblaciones* kurul-

taylarından ve sendikalarından kendi öz sınıf dayanağını yaratmak için mücadele ediyor. Eğer başarılı olursa, sadece askeri rejime karşı değil ayrıca sürekli kendileri adına da konuşmayı meslek edinmiş olan profesonel politikacılara da meydan okuyabilecek.

Çeviri: **Mehmet Çelik**

Notlar:

(1) Konu üzerine geniş kapsamlı çalışmalar vardır. Pinochet rejimi tarafından gündeme getirilen uzun vadeli, geniş kapsamlı yapısal değişikliklerin özet bir tartışması için, bak. Alejandro Foxley, *Neo-Muhafazakâr Ekonomide Latin Amerikan Deneyimi,* Berkeley 1983, ss. 40-112 ve Sergio Bitar, *Chile: Liberalismo económico y dictadura politica,* Lima 1980.

(2) Rejimin, Yeni Ekonomik Düzen anlayışını içeren tartışma için bak. James Petras, 'Pinochet'in Stratejisi: 21. Yüzyıla Kadar Devam', *Against the Current* Mayıs-Haziran 1988.

(3) Bak José Bengoa, *El campesinado chileno despues de la reforma agraria,* Santiago de Chile. Tarımdaki değişiklikleri Gonzalo Fulabella, 'El sistema de trabajo temporal', mimeo. n.d; 'Temporeros fruticolas'da. Centro el Canelo de Nas (1986) ve Martha Cline, 'Los trabajadores temporeros en Chile: Selección de prensa Noriembre 1987-Febrero 1988'de, Santiago 1988 inceliyor.

(4) Sanayideki gerileme için bak. Bitar, age; Mali gücün yoğunlaşması üzerine bak. Gustave Arce et al; *Concentración y poder económico en los sistemas financieros del cono sur,* PRIES Cono Sur No. 9 Eylül 1987. Müdahalecilik için bak. Patrico Rozas ve Gustava Martin, *El endendamien to bancario de los grupos económicos,* PRIES Cono Sur No: 2 Şubat 1988.

(5) *Aspectos generales del esarrollo reciente del capitalism en Chile y su impacto sobre le clase obrera,* Santiago 1987.

(6) Bu tartışmanın daha geniş boyutlu değerlendirmesi Eugenio Tironi'nin *El liberalismo real,* Santiago 1987, esp. ch. 5, El fin del modelo' adlı çalışmasında bulunabilir.

(7) Manuel Barrera et al., *Bugünün Şili'sinde Devlet ve Sendikalar,* Santiago 1986.

(8) Karşılaştırmalı kârlar için bak. *Relatorio Resvrvado,* Brezilya 14-20 Aralık 1987, ss 6 ve 7; ve *Senbor,* 3 Mart 1988. s. 41.

(9) Devlet ve Sağlık Programları için bak. Rodrigo Contrenas et al., *Salud publica, privada y salidaria en el Chile actual,* Santiago 1986.

(10) Borç Ödemelerinin Yarattığı Sıkıntılar için bak. Ricardo French Davis, 'Los pagares de la dueda externa en el modelo neoliberal', *Politica y Espirito,* No: 372, Ocak-Şubat 1988.

(11) Bkz. Aspectos Generales, ..., Age s. 21.

(12) Marin ve Rozas, *Los grupos transnacionales y la crisis: el caso chileno,* Buenos Aires 1988.

(13) *Poblaciones*'den bir araştırmacıya göre, 2 milyon yakın Şilili bir biçimde hükümet yardımı alıyor. Gelir içinde hükümet yardımının payı % 70 oranındadır. Carlos Montes'le röportaj'dan, 11 Mart 1988.

(14) 'Yeni gerçekliğin' eleştirel bir değerlendirmesi için bak Petras, 'Transición, politica electoral y redefinicon es politicas', *Andes* No: 5 Santiago 1988.

(15) 'İşçi sınıfının azalması" konusunu Javier Martinez ve Artura León, *Clases y clasificaciones sociales,* Santiago 1987.

(16) Cline, age. Bir sonraki bölüm, Piret'le birlikte birkaç tarım işçisinin örgütleyicisinin, ortaya koyduğu mevsimlik işçiler üzerine bir çalışmayı içeriyor.

(17) Ibid.
(18) Martinez ve León, age.
(19) Bak. Falebella, age; ve 'Tempereros fruticolas, age.
(20) Nueva Amanecer'i ziyaretimizde, tabandan gelen bu dayanışmanın somut örneğini gözledik. Yakındaki bir çiftlikteki grev çiftlik sahibi tarafından kırılmak üzereydi. Ortak yemekhane eyleminin lideri olan Nueva Amanecer'den birkaç kadın grev kırıcılığını duyar duymaz, grevin yaşandığı çiftlikten meyva taşınmasını engellemek için barikat eylemine girişti. Pazarını kaybetmekten ürken çiftlik sahibi bir an önce tarım işçileri birliği ile antlaşmaya vardı. Kent hareketi tarım işçileri dayanışması yaygın olmamakla birlikte, yukarıdaki olay, ortak çıkarlar temelinde yükselebilecek bir birliğin somut kanıtıdır. Olla Common Zona Oriente 7 Mart 1988 Röportajlar.
(21) Daha ayrıntılı bir tartışma için bak. James Petras ve Fernando Leiva, 'Şili Yoksulları Demokrasi Mücadelesinde', *Latin Amerikan Perspective* 1964, Sonbahar 1986.
(22) Martinez ve León age.
(23) Röportaj, Rene Tapia, 4 Mart 1988.
(24) Carlos Montes ve CUP'un lideri Mario Borgona ile Röportajlar age. 11 Mart 1988.
(25) Borgona ile röportaj, age.
(26) Pinochet'in 'Ulusal-kapsamlı Demokratikleşme Seferberliği' ve 'Sivilleşme Planı' plebisiti kazanıp uzun vadeli destek sağlamak için onun ortaya koyduğu çabaya iki örnektir. Montes'le röportaj, age. Kent yoksulları arasında rejimin izlediği stratejinin daha ayrıntılı bir tartışması için bak. Guillermo Campero, *Entre la sobrevi vencia y la accion publica*, Santiago 1987. *Pobladores* üzerine en nitelikli yayın Sur Documentación tarafından yayınlanan aylık *Hechos Urbans*'dır.
(27) Kömür Ocağı İşçileri Konfederasyonu Lideri Moises Labrana ile röportaj, 4 Mart 1988.
(28) Martinez ve León, age. s. 88.
(29) İbid.
(30) *Aspectos generales*....., s. 13.
(31) Ricardo Lagos ve Victor Tokman, *Montarismo global, empleo y estratificatión social*, Santiago 1982.
(32) *Haftalık Latin Amerika Raporu*, 19 Mayıs 1988, s. 2.
(33) İbid.
(34) Bak *Análisis* 20-26 Haziran 1988, ss.20-21.
(35) *Haftalık Latin-Amerika Raporu*, 19 Mayıs 1988, s. 3.
(36) Marcos Arruda, *Prometeu Accorrentado ou Os Grandes Grapos Economicos, o Endividamento Externo e o Empobrecimento do Brasil*, Rio de Janeiro 1988.

Sosyalizm Kavrayışı Üzerine

"Kommunist" Dergisinin Sorularına Yanıtlar

Vadim A. Medvedev

Kommunist No: 17,Kasım 1988

Ekim ayı başında Moskova'da yapılan "Günümüz Sosyalizminin Gelişmesinde Aktüel Sorunlar" konulu uluslararası bilimsel konferans, kamuoyunda büyük yankı uyandırdı. "Kommunist" dergisi, Politbüro üyesi ve SBKP MK Sekreteri V.A. Medvedev'le konferansta yaptığı konuşmaya değgin ve ayrıca perestroykanın bugünkü aşamasındaki ideolojik çalışma sorunlarıyla ilgili bazı soruları yanıtlaması ricasında bulundu.

Vadim Andreyeviç, Merkez Komitesi Plenumu kararıyla kurulan SBKP MK'nin İdeolojik Komisyonuna başkanlık yapmakla görevlendirildiniz. Komisyonun çalışmasının temel yönelimlerine ve içeriğine, ona yüklenen fonksiyonlara, MK Dairesi ile ilişkilerine doğal bir ilgi var.

Herşeyden önce belirtmek isterim ki komisyonların kurulmasının ve MK Plenumunun diğer örgütlenme kararlarının ardında daha önemli birşey yatıyor: Politik sistemin 19. Parti Konferansı'nca tasarlanan reformu yolunda bir adım atıldı. Reform partiden, seçimle gelinen organların, merkez aygıtı başta olmak üzere, aygıtın çalışmasının yeniden yapılandırılmasına ilişkin çok önemli, sorumlu kararların alınmasından başladı.

Bizim sistemimizde komisyonlar gerçekten bir yeniliktir. Parti Merkez Komitesi üyelerinin otoritesini, deneyimini dayanak alıyorlar. Bu komisyonların MK kadrosundan ve sınırlı sayıda kişiden oluşturulması düşünülüyor. Komisyonlar, önemli sorunların analizini yaparken, ağırlık merkezinin, perestroykanın ekonomik, sosyal ve ideolojik alanlarda ve uluslararası ilişkiler alanındaki çetrefil ve keskin problemlerinin çözümüne yönelmekte olduğu bugün, özellikle zorunlu olan önerilerin hazırlığını yürütürken politbüronun doğrudan yönetimi altında çalışacak. Bu sorunların tartışılması ve çözümünde komisyonlara aktif ve önemli bir rol yüklenecek. Analiz, dayanışma ve öneriler hazırlanması için onlar doğal olarak ilgili bilim alanlarından, bilim adamları ve uzmanlardan yararlanacaklar. Özellikle MK birimleri onlara yardımcı olacak.

Aygıt -19. Konferans'ta belirtildiği gibi- seçimle gelinen bir organın işlevini göremez, daha az kapsamlı, daha fazla etkili ve nitelikli olmak zorundadır. Bir parti aygıtının onyıllarla ifade edilir bir sürede oluşturulduğu bilinir. Her önemli yeni karar yeni alt birimlerin kurulmasıyla birlikte çıkmıştır. Sonuçta, devlet ve ekonomi yönetimi sisteminin yerini alarak adeta herşeyi "kendinde toplayan" bir aygıtsal yapı oluştu. Şimdi aynı iş koluna dahil birimler kaldırıldı. Yeni birimler politik öncü olarak partinin rolünden hareket ederek birleşik, entegre biçimde kuruldu. Bunların işlevleri önemli ölçüde değişiyor. Değişikliklerin asıl hedefi bölgesel ve branşsal yönetim ilkesinden uzaklaşmak, kırtasiyecilikle daha az ve içeriği zengin politik sorunlarla daha fazla ilgilenmektir.

MK İdeoloji Komisyonu Başkanı olarak yönetmekle görevlendirildiğim İdeoloji Bölümü'ne gelince, bu daha önceki üç bölümün; bilim, öğretim kurumları ve propaganda bölümlerinin bazında oluşturulmuştur. Bunun salt mekanik bir birleşme değil, nitel olarak yeni ideolojik bir aygıtın kurulmasına, onun işlevlerinin, yapısının, çalışma stili ve yöntemlerinin değiştirilmesine götürmek durumunda olan ve her şeyden önce de özellikle MK Komisyonu'nun kurulmasıyla ilgili bir süreç olduğunu vurgulamak isterim.

İdeolojik faaliyet ödevleri üzerinde biraz daha ayrıntılı olarak durabilir misiniz?

İdeolojik çalışma alanında partinin Nisan çizgisi perestroyka, demokratikleşme ve glasnost çizgisi ardıcıl olarak gerçekleştirilecek. Bu zaman içinde parti tümüyle başka ideolojik bir atmosfer; açıklık, görüş ve düşünce özgürlüğü atmosferi yaratmayı başarmıştır. Arındırıcı eleştiri, günümüzün birçok sorununu görmemize, tarihin dramatik değişimlerini kavramamıza, onun ağır trajik sayfalarını yeniden okumamıza, ideolojik alanda çözülmesi gereken sorunların derinliğini ve geniş ölçeğini derinlemesine duyumsamamıza yardımcı oldu. Fakat tek başına eleştiri, glastnost yetersiz. Perestroykanın ilk aşamasındaki denemenin gösterdiği gibi, tartışmalar ve görüşmeler, işlerin iyileştirilmesiyle tamamlandığında yaratıcı bir güç oluyorlar.

Perestroyka, pratik faaliyetlerin daha ciddi ve daha etkili ideolojik desteğini gerektiren bir devreye giriyor. Bu, herşeyden önce ve en başta üretim ilişkilerinde, mülkiyet biçimlerinin değiştirilmesinde başlatılan ve özü, ne kadar güç olursa olsun, insanın çaba göstermesinden, çalışmaya ilgisinin uyandırılmasından ve ona sosyal, ekonomik ve politik sahip statüsünün yeniden verilmesinden ibaret olan derin değişikliklerdir.

İnsanlar öncelikle de sosyal alanda pratik faaliyetler, elle tutulur değişiklikler bekliyorlar. Bu nedenle perestroykanın ikinci aşama-

sına ilişkin ortaya koyulan sorun, pratik faaliyetler aşamasıyla ilgili sorundur.

Peki, böylelikle teorinin önemi küçümsenmiyor mu?

Hayır, asla. Parti tarafından diriltilen halk enerjisinin, gerekli sonuçları vermesi için önemli olan, bizim hepimizi heyecanlandıran "perestroyka sürecinde inşa edilen ve adına faaliyette bulunma çağrısı yapmakta olduğumuz toplumsal binayı nasıl görmek istiyoruz" sorusuna yanıt vermektir. Çünkü pratik çalışma belirgin yönelim noktalarıyla açıklık kazanmak, etkin yöntemler yardımıyla gerçekleşmek durumundadır. Burada da bilimimiz kendisini tüm gücüyle göstermek zorundadır. Bu durumda ben, çağdaş sosyalizm kavrayışını hazırlayıp geliştirmenin birincil önemini vurguluyorum.

Sosyalizm tarihsel bir çağrıyla karşı karşıya bulunmakta ve derin nitel bir yenilenmeyi, dinamizminin güçlendirilmesini gerektirmektedir. Yeni sosyalizm kavrayışı yalnızca 20. yüzyılın sonundaki gerçekliklere uygun düşmek değil, toplumsal gelişmenin daha uzak perspektifini de aralamak zorundadır. Bu, tüm teorik cephenin karşı karşıya bulunduğu kilit sorundur.

Vadim Andreyeviç, bu bağlamda oldukça kapsamlı bir soru doğuyor: Bugün davamız neyle ilgili, sosyalizmin bir aşamasından diğer aşamasına geçişle mi yoksa onun mecrasının, bizzat modelinin değiştirilmesiyle mi ilgili? Biz, Leninist sosyalizm kavrayışına dönüşten söz ederken öncelikle kişiye tapmayla ve aynı zamanda durgunluk olgularıyla ilintili tahrifatların ve deformasyonların kaldırılmasını kastediyoruz. Fakat, tortulardan arındırılmış olsalar da, bugün eski teorik savlardan kanıt olarak yararlanmak güçtür ve her zaman inandırıcı değildir. Biz yalnızca Marx dönemiyle değil, Lenin dönemiyle de karşılaştırıldığında sosyalizm düşüncesinde kendi ileri adımımızı atmaya hazır mıyız?

Lenin'in, sosyalizmi "insanlığa hayır yapılacak" hazır bir sistem olarak değil, canlı yenilenen bir süreç olarak gördüğünü belirtmek, galiba, burada yerinde olacak. Bu nedenle de sosyalist düşünce sürekli, gayretli ve yaratıcı biçimde işlemek durumundadır. Her ne durumda olursa olsun biz bunun için çaba göstereceğiz. Bu, teorimizin yaratıcı ruhuna uygun düşmektedir. Çünkü bu ruhu teorimize öncelikle Marx, Engels, Lenin vermiştir.

Şimdi sizin sorunuza geliyorum. Hareketimizde 70'li yılların sonundan başlayarak giderek daha net biçimde belirmeye başlayan olumsuz eğilimlerin, ekonomik gelişme temposundaki üstünlüğümüzün yitirilmesinin, teknolojinin yeni alanlarında gerilemenin ve farklı türden güçlüklerin artmasının nedenlerini analiz ederken biz nedenin, sosyalist düzenin derinleştirilmiş özünde olmadığı sonucuna

vardık. Bunun nedeni, sosyalist gelişmenin bundan önceki aşamalarında oluşan, bir yasa kabul edilen, değişmez olarak benimsenen ve çağdaş ilerleme için bir prangaya dönüşen belirli toplumsal örgütlenme biçimleridir. Bunun nedeni parti ve toplum yaşamımızda bilimsel sosyalizmin ilkelerinden, Leninist normlardan ciddi uzaklaşmalardır. Biz, toplumsal binamızın temelinin, tıpkı onun başlıca taşıyıcı öğeleri gibi sağlam ve güvenilir olduğunu kabul ediyoruz. Fakat, tüm katlarda yüzeysel değil, köklü, sağlam bir onarım gerekli.

Partimizde sosyalizme ilişkin eskimiş tasavvurların anlamının eleştirel kavranışı ve yenilenen tasavvurların biçimlendirilmesi çalışması, perestroykayla; ekonomik reformla, politik reformla, demokrasi ve glastnostun geniş ölçüde yerleştirilmesiyle birlikte sıkı bir bağ içinde başladı. Ve, öyle anlaşılıyor, burada yeni tesisler yapımının hızlandırılması için inşaatta uygulanan koşut projelendirmeyle bir kıyaslama yapmak yerinde olabilir. Epeyce teorik sonuçlar alındı. Temel yaklaşımlar, ide'ler 19. Parti Konferansı'nda toparlandı ve M.S. Gorbaçov'un konferansa sunduğu raporda özetlendi. Ve ayrıca bu yeni ide'lerin pratiğe aktarılmasına devam ediliyor.

Bu çalışma özensizliği, "süvari akınlarını", okuru sansasyonel ifşalarla, buluşlarla şaşırtma hevesini götürmüyor.

Yazık ki iş, bu türden belirli bedeller olmadan olmuyor. Lenin'in mirasına, sosyalizmin en önemli ilkeleri ve değerlerine gölge düşürmeye yönelik sorumsuzca yeltenişlerde bulunuluyor. İdari kumanda sisteminin sözümona Lenin'e dek inmekte olduğu yolunda basında beliren savlamalar, düzenimizin sosyalist niteliğini yadsımak ve hatta halkımızın sosyalizmi seçişinin doğruluğundan kuşku uyandırmak yeltenişleri başka nasıl yorumlanabilir ki? Tüm bunlar şu ya da bu yazarın subjektif icatlarının ürününden başka birşey değil.

Bilindiği gibi, 50'li ve 60'lı yıllarda Stalin'in çarpıtmalarının eleştirel analizi ve doğru değerlendirmesi, teorinin pratiğe yaklaştırılması, doğmatizmin, skolastik talimlerin bukağısından kurtarılması çabaları gösterildi. Fakat şu da biliniyor ki izleyen on yıllarda, durgunluk döneminde Leninizmin metodolojisinden uzaklaşma gerçekten arttı. Ayrıca bu bizde gelişmiş sosyalist toplumun kurulmasına ilişkin savın ileri sürülüşünde ifade edildi. Ve bu formül gerçekliğe açık seçik uygun düşmemesine karşın, oldukça kitlesel bir yaygınlık kazandı.

Bir dizi ekonomik ve sosyal sorunun çözümsüz kalışı ve keskinliğiyle açıkça çelişen bir yargıya bilim adamlarının tümünün o sıralarda da katılmadığını belirtmeyi zorunlu görüyorum. Diğerleri gelişmiş sosyalizm formülünü yalnızca, çözülmemiş sorunları or-

taya çıkararak, gerçekliğin karşılaştırılması ve değerlendirilmesi gereken bir ölçütü olarak kabul ettiler. Biz hepimiz, her ne olursa olsun, kendimizi yaşamla çelişen bu savın tartışmasına kaptırmıştık. Bu, toplumbilim için kolay olmayan bir aşamadır, bir de komünizmin geniş ölçüde kurulması formülü yerine başlangıçta toplumumuzun olgunluk düzeyinin gerçekçi değerlendirmesi olarak sunulan formül, geniş kamuoyunun dikkati acil çözümü gereken sorunların çözümünden başka bir yöne çekilerek ve ideolojik teorik düşüncenin uyanışı illüzyonu yaratılarak başarıların tek yönlü saptanışı ve övülmesi için alabildiğine kullanıldı.

Sizin görüşünüzce, çağdaş sosyalizm kavrayışının dayanağı ne olmalıdır, bunun kaynakları nelerdir?

Biz çağdaş sosyalizm kavrayışından söz ederken herşeyden önce, onun temel bileşenlerini, üzerinde kurulduğu bazı kastediyoruz. Bunlar, Marksist-Leninist teorinin, kapitalizmin yerini alan toplumsal düzenin ana özelliklerini en genel biçimiyle yansıtmış olan temel ide'lerdir. Bu bizim, ayrıca köklü perestroyka ile de bağlantılı olan kendi pratiğimizdir. Bu, diğer sosyalist ülkelerin pratiği, onların deneyiminin olumlu ve olumsuz yönleridir. Nihayet bu, dünya uygarlığının zenginliği, değerleri, genel olarak insanlığın deneyimidir. Bizim toplumbilimsel düşüncemizin işte bu derin katmanlarının özümlenmesi gerekiyor. Bu düşünce perestroyka için epey eleştirel değerlendirmeye, yapıcı ide'ye olanak sağladı. Fakat bugün kavramsal planda süren teorik esasların daha tam olarak incelenip hazırlanması da her zamankinden çok önemlidir.

Stalin dönemini yalnızca taktiksel hatalarla, acelecilikle, bir etkili hamleyle sosyalizmin doruğuna ulaşmak isteğiyle bağdaştırmanın doğru olmayacağı artık kanıtlanmış durumdadır. Bu dönemi yeni ekonomik politikadan yalnızca uzaklaşma olarak da nitelemek yetersizdir. Yapılan hataların ve deformasyonların özü çok daha derinlerde; Leninist kavrayıştan, sosyalizmin insancıl özünden uzaklaşmadadır. Leninizme sözlerde keyfi yapılan alıntılarla sergilenen bağlılık, gerçek eylemlerle güçlenmek şöyle dursun, tersine Leninist ilkelerin kışla sosyalizmi ruhuyla derin ve ciddi çarpıtmaları idari-kumanda sisteminin benimsetilmesini, üretim ve toplum örgütlenmesinin en yüksek biçimlerine doğrudan geçiş ide'lerinin şematizm derecesinde basitleştirilmesini beraberinde getirdi.

Biz Lenin'e, onun tarafından sosyalist ide'lerin devrimci değişmeler pratiğine aktarılması ve barış sorunlarının çözümünde ilk deneyimin genelleştirilmesi sonucu ortaya koyulan Leninist sosyalizm kavrayışına dönüyoruz. Fakat kuşkusuz, Vlademir İlyiç'in bizzat görüşlerinin sürekli geliştiğini, bu arada savaş komünizminden Yeni Ekonomik Politika'ya geçişte önemli bir evrim geçirdiğini göz önün-

de bulundurarak -bugün bu, çok ciddi biçimde inceleniyor ve tahlil ediliyor- yalnızca tarihsel gerçeği tümüyle yeniden değerlendirmek için değil, her şeyden önce Marksist-Leninist metodoloji ve Lenin'in mirası üzerine temellendirilen, bundan sonraki tahrifatlardan ve tortulardan arındırılmış çağdaş tasavvurların üretilmesi için de sosyalist düşüncenin tüm gelişme aşamalarına dikkat yöneltilmesi gerekiyor.

Bu bağlamda şunu vurgulamak özellikle önemlidir: Çağdaş sosyalizm kavrayışını, ideallerimizi ve hedeflerimizi bugünkü pratikle, öncelikle de perestroykanın kendisiyle bütünleştirmeksizin hazırlamak mümkün değildir. Lenin dönemiyle kıyaslandığında toplumda maddi üretimin, bilim ve tekniğin düzeyinde, yaşamın genelinde ve insanların günlük yaşamında, insan ilişkilerini düzenleyen araçlar alanında, en önemlisi de bizzat insanın, yani toplumsal yaşamın çeşitli alanlarına en çağdaş biçimlerin verilmesi zorunluluğunu doğuran her şeyin gelişmesinde ne denli değişiklikler olduğundan söz etmeye gerek yok... Artık bugün Leninist sosyalizm kavrayışına basit bir dönüş yetersizdir. Başlıca güçlük, Leninist ide'lerin anlamını çağdaş koşullar, çağdaş deneyim ve çağdaş ödevler ışığında, dünyadaki çağdaş gelişmenin, uygarlığın bugünkü aşamasının genel konteksti içinde kavramaktadır. İdeolojinin yenilenmesinden, perestroykanın ileri sürdüğü ödevden söz ederken biz, daha çok bunu kastediyoruz. Bu arada belirteyim, yeni eğilimler ve tutucu güçlerin ve geleneklerin direnişinin kırılmasında, bu direnişe karşı savaşımda geçen yeni süreçler gerekli teorik ve ideolojik desteği her zaman görmüyor. Yeninin benimsenmesinde kuşku ve bilimsel farklılığın zorunluluğu bahanesiyle sık sık da pasif bir yaklaşım beliriyor.

Fakat, bunun gerekçeleri olmalı, değil mi?

Evet tabii, değerlendirmelerde ve yargılarda acelecilik, işlere yardım etmiyor, hatta sık sık zarar veriyor. Farklılık, reel süreçleri inceleyerek, reel deneyimin anlamını kavrayarak teoriyi zenginleştirici, geniş ilkeli genelleştirmelere ve verimli sonuçlara varılabilmesi anlamıyla gerekli. Diyelim, demokrasinin, glasnostun geliştirilmesinde, seçim sisteminin yetkinleştirilmesinde ilk deneyim, derin bilimsel incelemeleri gerektiriyor. Yoksa eski tutumların egemenliği korunmuş olur. Toplumbilimciler perestroykanın çetrefil süreçleri için çaba göstermeden, yeninin kökleşmesine yardım etmeden tutuculuğun dayanağı durumuna da gelebilirler.

Çağdaş sosyalizm kavrayışının şekillenmesi sorunlarını incelerken biz, yek vücut sosyalizmin, herbiri az ya da çok tek taraflı nitelik taşıyan bir dizi girişimden ve enternasyonalist çabalardan oluşabileceği ve gelecekte oluşacağına dair Leninist ide'den de hareket ediyoruz. Bu nedenle sosyalist ilkelerin ve gelecekte kolektif, tarihsel

gelenekler nedeniyle ve bu ilkelerin çağdaş gelişme koşullarının özellikleri, ortaya çıkan sorunların çözümüne yaklaşımlarının farklılığı sayesinde bol çeşitli deneyimin genelleştirilmesi son derece önemlidir. Bu bol çeşitliliğe doğmatik sekter bir kuşkuculukla bakılarak onda neredeyse Marksizm-Leninizm'den ve sosyalist enternasyonalizmden sapma görüldüğü zamanlar geride kaldı. Önemli olan, çeşitli ülkelerdeki sosyalist inşanın çok yönlü deneyiminin birbirine engel olmaması, onun ayrıntılı olarak incelenmesi ve çağdaş sosyalizm kavrayışının hazırlanmasında göz önünde bulundurulmasıdır.

Tüm incelemelerin hazırlanması ve perestroykanın sorunlarının SBKP'nin 27. Kongresi'nde, 19. Parti Konferansı'nda, MK plenumlarında ve Politbüro'nun pratik çalışmalarında şu ya da bu problemlerin çözümünün, her defasında dostlarımızın deneyimiyle bir bağlantısı olduğunu söyleyebilirim. Karşılıklı işbirliği sosyalist ülkelerin toplumbilimcileri için de, kuşkusuz yaşamsal önemdedir, biz bunu her yola başvurarak destekleyeceğiz ve tüm biçimleriyle geliştireceğiz.

Sosyalizm, uygarlığın gelişmesinin doğal basamağıdır. O, insanlığın etkinliği ve ilişkilerinin çeşitli alanlarındaki ilerlemesiyle birikmiş her şeyi miras almaktadır. Sosyalist perspektifi hazırlarken tüm dünyanın tarihsel deneyiminden uzak durmak olanaksızdır. Biz bu deneyimi çağdaş sosyalizm kavrayışının biçimlenmesinin en önemli kaynağı olarak görüyoruz. Ve bu bizim ilkesel hedeflerimize tümüyle uygun düşmektedir. Çünkü, Lenin'in de defalarca vurguladığı gibi, Marksizm uygarlığın başlıca gelişme yolunun uzağında doğmamıştır.

Çağdaş sosyalizm kavrayışında kültürün rolü ve önemini ayrıca vurgulamayı gerekli görüyorum. Mevcut deneyimin -katedilen yoldaki kazanımların ve yitirilenlerin- hesap edilmesi, Lenin'in Marksizm'in, "insan düşüncesi ve kültürünün iki bin yılı aşkın süredir gelişmesinde değerli olan herşeyi özümsediğine ve yeniden düzenlediğine" ilişkin savının anlamının tüm boyutuyla kavranması gerekiyor.[1] Kültürel -tarihsel gelişmedeki gelenekler ve yeniliklerin, halkın kültürel mirasının daha derinlemesine özümsenmesi sorunlarının, sosyalizmin tinsel alanının sosyo-kültürel temellerinin oluşması süreci v.d.'nin diyalektiği gibi konuların teorik incelemesi ödevi önümüzde durmaktadır. Çok yönlü bilimsel kanıtlar olmadan çağdaş kültür politikası oluşturmak olanaksızdır.

Sonuç olarak, sosyalizm tüm temel parametrelere göre daha yüksek toplumsal düzen olmak durumundadır. Diğer sosyal sistemle karşılaştırıldığında sosyalizm, hiç bir alanda yenik düşmemelidir.

(1) V.I.Lenin, *Collected Works* Vol. 41, p. 337.

Sosyal gelişmenin perspektifini, bu perspektife sosyal geri kalmışlığı, yaşamın çoktandır reddettiği sınırlı, dahası primitif tasavvurları yükleyerek kurmak olanaksızdır. Diğer toplumsal sisteme karşı yaklaşımın tüm eleştirelliğine karşın, onun deneyiminin öğrettiklerini ciddi olarak iyileştirmek gerekir; bu aynı zamanda toplumbilimin en önemli ödevlerinden biridir.

Kapitalizmin biriktirdiği deneyim, bir seçme yapılmadan bir yana itilemez. Böyle bir nihilizm Marksist-Leninist bilimsel gelenekle çelişir. Üstelik yeni bir toplumsal düzen olarak sosyalizm bir çok bakımdan gelişmiş kapitalist ülkelerin gerisindedir. Söz konusu olan yalnızca bilimsel-teknik kazanımların değil, toplumsal yaşamdaki bir dizi örgütsel biçimin, sosyal sorunların çözümünün dikkate alınmasıdır. Öyle görünüyor ki günümüz sosyal demokrasisinin, onun, emekçilerin sosyal ve genel demokratik kazanımlarının korunması yönünde olanlar da dahil, somut etkinlikler pratiğinin anlamını ciddi olarak kavramak gerekiyor.

"Büyük Ekim ve Günümüz" konulu uluslararası bilimsel konferansa sunduğunuz raporunuzda[2] sosyalizmin genel olarak dünyadaki yeri, diğer toplumsal düzenle ilişkileri kavramının geçirdiği evrimi ayrıntılı olarak tahlil ettiniz: Yeni sosyalizm kavrayışının şekillenmesi her halde bu konuların anlamının çağdaş düzeyde kavranmasıyla ilintilidir.

Mutlaka. Ve kopmaz biçimde ilintilidir. Aynı şeyleri yinelemek istemiyorum, fakat söyleşimizin konusu gereği bu evrimin son derece karmaşık olduğuna dikkat yöneltmeden geçilemez. Bugünün gerçeklerinden ve görüşlerinden hareket ederek, çağımızın çeşitli dönemlerine ilişkin tasavvurlarda düzeltmeler yapmaya, onları çağcıllaştırmaya çalışmak, tarihsel yaklaşımla çelişkiye düşmek demektir.

Ekim'den sonraki ilk yıllarda, genel devrimci yükselişin etkisiyle politik ve teorik düşüncemizde tüm gezegenin "dünya proleter devriminin arifesinde" olduğu görüşü ağır basıyordu.[3] Devrimin gelişi, Sovyetler'in sisteminin tüm dünyada yayılması olarak görülüyordu. Komünist Enternasyonal'ın II. Kongresi'ndeki Manifesto'da, Komüntern'in, "uluslararası proleteryanın devrimci başkaldırı partisi" olduğu belirtiliyor.

Fakat Kasım 1920'de Lenin, iki toplumsal sistemin tarihsel sürtüşmesini devrimci saldırıyla çözmenin olanaksızlığı sonucuna varır. Barış içinde birarada yaşamanın, önceleri yalnızca politik olan alandan "çağın temel yasaları" alanına geçilmesi ide'si bir süre sonra

(2) Bkz. *Kommunist*, 1988/2.
(3) V.I. Lenin, *Collected Works* Vol. 41, p. 275.

onun tarafından ortaya atılan NEP kavramıyla kopmaz biçimde bağlantılıydı.

Ancak, izleyen deformasyon barış içinde birarada yaşama ide'sinin somutlanmasını da etkiledi. Barış için birarada yaşama, kapitalist dünyayla gerçekte kaçınılmaz kabul edilen savaşı geciktirme eğilimini etkilemekten öteye gidemedi. Sosyalizm "içine kapandı", kapalı ekonomiye, kendi ilişkilerini kendisi sınırlamaya yöneldi. Bu, karşılıklı güvensizlik atmosferine nesnel olarak yardımcı oldu ve ülke içindeki baskılar dalgasıyla birleşince sosyalizmin prestiji üzerinde olumsuz etki yaptı.

Alman faşizmi ve Japon militarizminin İkinci Dünya Savaşı'nda SSCB'nin belirleyici katkısıyla bozguna uğraması ve buna bağlı olarak Avrupa ve Asya'nın bir dizi ülkesinde ardarda gelen devrimler sosyalizmin otoritesini daha sonra yeniden yükseltti. Fakat bunlar sosyalizmin kendisini çevreleyen dünyayla ilişkilerine ilişkin düşüncelerin derhal köklü olarak yeniden gözden geçirilmesini getirmedi. Eski düzeni devrim yoluyla yıkma umutları yeniden canlandı. Dünya sosyalizmi diğer "kampa", yani emperyalist kampa karşı olan bir "kamp" olarak düşünüldü. Tabii, burada sosyalizme dayatılan "soğuk savaş" gibi nesnel nedenler de vardı. Fakat, dünyanın birbirine karşı iki düşman "kale" olarak görülmesi, cepheleşme eğilimlerini belirli ölçüde güçlendirdi.

Hatta Stalin'in bir takım konseptlerinin mahkum edildiği 1956'dan sonra bile bizzat sosyalist dünya içindeki karşılıklı ilişkilerde ve sosyalist dünyanın kapitalist dünyayla ilişkilerinde yeni bir evre ilan edildi, savaşın mutlak kaçınılmazlığı ide'si bir kenara atıldı; ama o zaman da barış içinde bir arada yaşamanın tarihsel bakımdan kısa süreli olacağı görüşü egemendi. Ciddi dayanaklar olmaksızın, ekonomik rekabetin akışı içinde sosyalizmin yaklaşık bir-iki on yıl içinde kapitalizme üstün geleceği tahmin ediliyordu.

Son yıllarda ülkemizde ve diğer sosyalist ülkelerde başlatılan ve sosyalizmin dış dünyaya karşı tutumunda yeni ve daha önce denenmemiş "açıklık" düzeyi gerektiren derin iç perestroyka, uygarlığın gelişmesinde, onun olması ya da olmaması tehlikesini yaratan değişiklikler, barış içinde birarada yaşamanın içeriği sorununu yeni bir biçimde gündeme getiriyor. Sosyalizmin doğasının anlamının kavranmasında olduğu gibi biz izleyen dönemdeki deformasyonlardan ve tortulardan kurtularak bu soruna ilişkin Leninist kavrayışın kökenlerine döndük. Çünkü Lenin'de bu evre, yalnızca ticaretin geliştirilmesi değil, imtiyazlı şirketlerin ve karma şirketlerin kurulması, konvertibl dövize geçilmesi, o dönemin global sorunlarının ortaklaşa çözülmesi, örneğin dünya ulaşımının enternasyonelleştirilmesi yönünde iki sistemin aktif karşılıklı ilişkisi olarak düşünülüyordu. Tabii ki bunların tümü bugünkü aşamaya uygun düşmüyor. Fakat Leninist yaklaşımın metodolojisi

önemlidir, bir de, bugünkü deneyimin gösterdiği gibi, bazı pratik hedefler değerini yitirmedi. Bugün biz barış içinde bir arada yaşamayı tarihsel sınırlarının belirlenmesi güç olan uzun ve sürekli bir süreç olarak görüyoruz.

Bizzat kapitalist toplumda da devam eden süreçler büyük öneme sahiptir. Kapitalizmin Ekim'den bu yana pek çok şeyi; sınıfsal çelişkilerin şiddetini hafifletmeyi, kendi gelişme sürecine belirli dozda planlılık getirmeyi, eylemlerini yalnızca bir bölge, diyelim Batı Avrupa ölçeğinde değil, genelde kapitalist dünya ölçeğinde koordine etmeyi öğrendiği söylenebilir.

Kapitalizm, dünya sosyalist sisteminin kurulmasıyla bağlantılı kayıpları gidermeyi başardı. Sömürgecilik sisteminin yıkılmasıyla doğan boşluğu çeşitli yeni sömürgecilik bağımlılığı biçimleriyle dengeleyip doldurdu, bağımsızlığını kazanmış ülkelerin çoğunluğunu kendi dünya ekonomisi ilişkileri içine aldı.

Tekelci kapitalizm yaklaşık yüz yıldır valığını sürdürmektedir. O, tekelci devlet kapitalizmine dönüştü, giderek daha belirgin uluslararası özellikler kazandı. Bilimsel-teknik devrime geniş ölçüler kazandırılması için yeterli kaynaklar buldu.

İki farklı yaşam ilkesinin bu uzun süre içinde yanyana yaşamasının kendi mantığı, kendi yasallığı olması olasıdır. Böylelikle adeta gelişmesi teşvik ediliyormuş gibi sosyalizm kendi üstünlüklerini sergilemek, bir çok yönde henüz yararlanılmamış olanaklarını makul olarak kullanmak durumundadır ve aynı zamanda diğer sosyal oluşumun deneyiminde değerli olan herşeyi benimseme olanağı elde edebilir.

Sosyalizm ve kapitalizmin güya birbirinden soyutlanarak gelişebileceği görüşünün demode olduğunu savlamak için tüm gerekçeler vardır, her iki sistem, adeta koşut bir biçimde, kaçınılmaz olarak aynı insan uygarlığı çerçevesinde birbirini etkilemektedir. Özünde bu, karşıtlıkların yalnızca savaşımını değil, bugünkü çelişkili ve giderek karşılıklı olarak daha bağımlı dünyada ifadelerini bulan birliğini de gerektiren diyalektiğin ilkelerine uygun düşmektedir.

Doğal olarak, iki sistemin birliği, kaynaştırılması sözkonusu olamaz. Onlardan herbiri kendi yasalarına göre gelişmeye devam eder. Dahası, onların rekabeti süreci sürer, fakat işbirliği, değerlerin yalnızca kendi sorunlarını değil, fakat hep daha büyük ölçüde insanlığın bugün dünya uygarlığı karşısında benzersiz bir kesinlikte duran genel, global sorunlarını da çözme yeteneğinin karşılıklı denetimi koşullarında.

Çağımızın gerçeklikleri iki sistemin karşılıklı ilişkilerindeki genel insanlık ve sınıfsal öncelikler oranının net biçimde açığa çıkarılmasını da özellikle gerektiriyor. Hem Marks hem de Lenin teorik ola-

rak daha çok genel insanlık değerlerinin birincil önemine defalarca işaret etmişlerdir. Ne var ki, pratikte onyıllar boyunca birincil önem, "bizimle olmayan bize karşıdır" bayalığına uygun olarak dar anlamlı sınıfsal yaklaşıma verilmiştir.

Böyle yaklaşım geçmişte de epeyce zarar getirmiştir. Fakat bu, insan soyunun hayatta kalması sorununun sözkonusu olduğu, genel insanlık değerlerinin uluslararası ilişkilerde ön plana çıktığı bugün asla mümkün değildir. Ve bu sosyalizmin sınıfsal çıkarlarıyla çelişmek bir yana, tersine, bu çıkarların en yüksek ifadesini oluşturmaktadır. Çünkü özellikle sosyalizm, geleceğin kendisine ait olduğu bir düzendir ve geleceğin kurulmasına diğer herhangi bir düzendendaha fazla ilgi duymaktadır.

Şu halde günümüz sorunları ışığında zenginleştirilen ve anlamı kavranan farklı düzenden devletlerin barış içinde bir arada yaşamasına dönük uzun evreye ilişkin Leninist formül, parti tarafından hazırlanan yeni politik düşünün temelini oluşturmuştur. Bu, dünyadaki toplumsal gelişimin gerçek süreçlerinin kavranmasında, sekter eğilimlerin ve doğmatik körlüğün yenilmesini gerektiren bir tür devrimdir.

Çağdaş sosyalizm kavrayışını inceleyip hazırlarken ayrıntılı olarak düşünülmesi, defalarca tartışılması gereken daha pek çok şey var. Şimdilik biz yolun en başındayız.

Fakat, öyle görünüyor ki artık bugün bu kavrayışın ilkesel özelliklerinden söz etmek mümkün: Bunlar parti belgelerinde, bilim adamlarının araştırmalarında nasıl beliriyor?

Daha önce de sözü edildiği gibi, bizim sosyalist toplumu çağdaş algılayışımız esas olarak 19. Parti Konferansı'nda özetlenmiştir. Bu algılayışın ilkesel ve dolaysız ide'sine değinmek isterim. Bu, hümanist sosyalizm özü taşıyan bir ide'dir, sosyalizmle demokrasinin kaynaştırılmasıdır, insanın, "herşeyin ölçütü" olacağı gelecekteki topluma ilişkin tasavvurdur. Sosyalizm, emekçi insanların toplumu ve emekçi insanlar için bir toplumdur. Toplumumuzun perestroykanın bir sonucu olarak nitel bakımdan yeni durumundan söz ederken biz sosyalizmin demokratik insancıl özünü, "insani boyutunu" kastediyoruz.

Belki de asıl önemli olan, mülkiyet ilişkilerinin yeniden yapılandırılması, geçmişte ortaya çıkan insanın toplumsal varlığa yabancılaşmasının aşılmasıdır. Toplumsal mülkiyet uzun zaman sorumlusu olmayan ve "sahipsiz" mülkiyet biçiminde gelişti. Sosyalist mülkiyetin insana yaklaştırılması değil, tersine devletleştirilmesi onun olgunluğunun ölçütü sayıldı. Devlet işletmelerinin ekonomik özerkliği formal bir nitelik kazandı. Kooperatif biçimlerindeki çeşitlilik azaltıldı. Üstelik, kolhozların toplu olarak sovhozlara dönüştürül-

mesi denendi. Esnaf kooperatifleri 50'li yılların sonunda kaldırıldı, bunların işletmeleri de devletin emrine verildi. Bireysel emek etkinliği en aza indirildi. Periyodik dalgalar özel ek işletmelere dek uzandı.

Perestroyka ve ekonomik reform sürecinde çıkarların yönetilmesi ve çıkarlar aracılığı ile yönetim üzerine kurulu ekonomik yöntemlerin geniş uygulamasına dayanılarak ortaya çıkan durumun ciddi olarak değiştirilmesi gerekti. Toplumsal mülkiyetin yeni, son onyıllarda pek çok yönüyle bilmediğimiz biçimlere sahip üretim araçlarına verilmesi yönünde geri döndürülmez ve geniş çaplı bir süreç başladı.

Bunun belli bir direnmeye yolaçtığını -ve hala açmakta olduğunu- kuşku, hatta şaşkınlık uyandırdığını -ve hala uyandırmakta olduğunu- söylemeden geçemeyiz. Bizde pratikte teorik rezervler olmadığı, toplumsal mülkiyetin bundan önceki şematik yorumlarının, bu soruna yaklaşımların dayanaktan yoksun olduğu ortaya çıktı. Ders kitaplarında ve bilimsel yapıtlarda toplumsal mülkiyetin nitelemesi zaman zaman herkesin üretim araçları karşısında eşitliğine, bunların insanın insan tarafından sömürülmesi aracı vb. olmaktan çıktığına ilişkin genelde, elbette doğru, fakat sığ ve boş savlamalarla sınırlı kaldı. Toplumsal mülkiyetin gerçek mekanizması, üretim araçları ve sonuçlarından reel yararlanma süreçleri, aslında teorik tahlilin dışında kaldı. Hem sonra sosyalist mülkiyet biçimleri bizzat yaşamda son derece kısırlaşmış, tek tip hale gelmişse, tahlil edilecek ne var ki.

Bu arada belirteyim, sosyalist mülkiyet, üretimin gelişmesi için güçlü itkiler yaratmaya yetenekli çağdaş yöntemler içinde toplum kolektif ve ayrı ayrı emekçiler arasındaki gerçek ilişki olarak, zengin bir içerikle doyurulmuştur. Artık bunu perestroyka pratiği göstermektedir.

Politik alana dönersek, burada da ilk planda pekçok yönüyle toplumumuzun niteliğini bozan, sosyalist gelişmesini ciddi olarak frenleyen bilinen politik ve bürokratik deformasyonlarla artan ve geçmişte emekçi kitlelerin iktidara yabancılaşmasını getiren kalıntıların ortadan kaldırılması geliyor. Bugünkü ödevimiz, sosyalizmin en birincil politik ilkesinin; emekçilerin yetkilerinin, merkezde ve yerel örgütlerde tüm devlet ve toplum sorunlarının çözümüne pratikte katılımının gerçekleştirilmesinde önemli ölçüde ilerleme kaydetmektir.

Parti, sosyalizmin bilinçli gücünün en önemli ve tümüyle ortaya çıkmış olmaktan uzak sosyo-politik kaynağını daha çok bunda görmektedir. Sosyalizmin devasa yaratıcı potansiyeli burada yatmaktadır.

Politik sistemin yeniden yapılandırılması ve demokrasinin derin-

leştirilmesi doğrultusunu hazırlarken biz, sadece sosyalizmi hızla ileri götürmek, ona dinamizm ve yeni bir nitelik kazandırmak gereksiniminden hareket etmiyoruz, aynı zamanda biz bu süreci en iyi demokrasi ve hümanizm geleneklerinin, tüm insanlığın arzularının hem sürmesi hem de gelişmesi olarak görüyoruz. Daha net söylemek gerekirse bu, toplumumuzun yegane sosyalist ilerleme sürecidir. Burada genel tarihsel ve eğer isterseniz, felsefi nitelikte bir yadsımaya işaret etmek isterim. Bizim bilim adamlarımız - toplumbilimcilerimiz burjuva demokrasisinin sınıfsal karakterini ve sınırlılığını kanıtlamak için epeyce ve hakkını vererek çalıştılar. Rusya proleteryasının iktidarı burjuvaziden almak ve işçi-köylü devletini kurmak için savaştığı bir sırada burjuvazinin kabul görmemesi normaldi. Ve bunun doğal yasallığı vardı. Biz burjuva anayasalarınca verilen birçok hak ve özgürlüğün zararlı ve tumturaklı oluşunu eleştirdik ve eleştirmeyi sürdürüyoruz, ve bununla birlikte kendi sosyal-politik başarılarımızla haklı olarak gururlandık ve gururlanıyoruz.

Fakat açıktır ki demokratik normların ve kurumların somut tarihsel özündeki ilkesel sınıfsal farklılıkların kanıtlarıyla gösterilmesi, demokratik formların bilinen sürekliliğinin görmezlikten gelinmesi ve önemsenmemesi için dayanak olamaz.

Çünkü Engels "burjuvazinin, proletaryaya yer vermeksizin kendi politik egemenliğini oluşturamıyacağını, bu politik egemenliği anayasada ve yasalarda gösteremiyeceğini" belirtmişti. Lenin burjuva demokrasisini kendisinden önceki gelişmeye, özellikle ortaçağa oranla büyük tarihsel ilerleme olarak kabul ediyordu.

Burjuva demokrasisine bugünkü yaklaşımımız diyalektikten uzak ve nihilist olmamalıdır. Oysa burjuva demokrasisini hem radikal hem de gerici-tutucu tutumlardan eleştirmek mümkün. Seçme hakkı, temsilci kuruluşlar, halk oylaması, insan hakları ve yurttaş özgürlükleri, özerklik, iktidarların ve patronların müdahalesine ve zorbalığına karşı belirli güvenceler gibi demokratik biçimlerin yerleşmesi ve gelişmesi uyumsuz bir toplumda sınıfsal savaşım ve sosyal sarsıntılar vasıtasıyla kendi yolunu açar. Günümüz kapitalist dünyasında, özellikle gelişmiş devletlerde emekçiler, bunların politik, mesleksel ve diğer örgütleri gerçekçi sosyalizmin sosyal kazanımlarının da etkisiyle sosyal ve diğer haklarda belirgin bir genişleme elde ettiler. Çıkarlarından kendilerine göre belirli ödünler vermek zorunda kalan egemen sınıflar, bir çok ülkedeki sosyalist devrimci değişmelerden kendileri için çıkan dersleri gözönünde bulunduruyorlar.

Toplumsal ilerlemenin sonucu, özünde ise tüm insanlık kültürünün bir varlığı olan demokratik yapılanmalardan eleştirel ve yaratıcı biçimde yararlanmayı reddetmek hoşgörülmez bir sekterlik, politik darkafalılık olur.

Daha önce de belirtildiği gibi, sosyalizm özgürlüklerin ve yurttaş haklarının sağlanmasında, iktidarın, toplum ve devlet yönetiminin oluşturulmasında kendisinden önceki tarihsel gelişmenin yarattığı daha iyi olan herşeyi miras almak zorundadır. Çünkü bizim anlayışımıza göre perestroyka, sosyalizmin, uygarlığın daha yüksek basamağına fırlaması, mevcut tüm sistemlerin en ileri ve demokratik toplumsal gelişme aşaması olarak yerleştirilmesidir.

Öyle görünüyor ki toplumbilimcilerimizin ciddi boyutta üzerinde durması gereken konu bu planda da var.

Vadim Andreyeviç, politik sistemin reformundan sözedilirken haklı olarak düşüncelerde çoğulculuğun hesaba katılması zorunluğu vurgulanıyor. Oysa bu sorunun yorumunda henüz pekçok dogmatik tortu var. Bu konuda sizin görüşleriniz nelerdir?

Sosyalist bir toplumda düşüncelerde sosyalist çoğulculuk için de, ona eşit politik mekanizmanın kurulması için de önkoşulların nesnel olarak oluşturulduğuna ilişkin düşünceye dikkat çekmek isterim. Artık bugün dogmatizmden uzaklaşmamızın zamanı gelmiştir. Sosyalizm, toplumun gerçek strüktürünü, tüm sosyal grupların çıkarlarının ve arzularının, insanların birliklerinin bol çeşitliliğini hesaba katabilecek bir politik sistem oluşturmak zorundadır. Sosyalizmin, kitlelerin canlı yaratıcılığı olduğunu kaydederken biz, kuşkusuz soyut bir kitleyi değil, şu ya da bu sosyal, ulusal, mesleksel birliğe ait olan ve belirli çıkarları ifade eden insanları kastediyoruz. Dolayısıyla, söz konusu olan, düşüncelerde çoğulculuğu içeren, dahası içermemesi olanaksız olan bir iktidardır. Bizim düşüncelerimize göre insanın iktidara ve yönetime yabancılaşmasının ortadan kaldırılması, politik sistemin sağlam bir demokrasi temeline oturtulması, ülkenin sosyo-ekonomik gelişiminin hızlandırılmasının sağlanması, toplumun tinsel ve entellektüel potansiyelinin daha aktif bir duruma getirilmesi ancak böyle bir yolla olanaklıdır.

'Çoğulculuk' kavramı sanki bizim 'sosyalist kulağımız' için alışılmadık bir kavrammış gibi, politikada insanların reel sosyal farklılıkları, çıkarları, görüşleri kabul edilmeksizin ve hesaba katılmaksızın demokrasiden ciddi olarak söz edebilmenin mümkün olmadığının bütünüyle bilincine varmak zorundayız.

Demokratizmin önemsenmemesinin ve sosyalizmde düşüncelerde çoğulculuğun meşruiyetinin yadsınmasının nedenlerinden biri, görüşümüzce, toplumun sosyal yapısına ilişkin daha önce varolan yeteri kadar yoksullaştırılmış tasavvurlar ve onun bağdaşık oluşu yönündeki önyargının abartılmasıdır. Bilindiği gibi, inatla insanların ekonomik sosyal ve tinsel çıkarlarının çok yönlülüğü ve çelişkisini salt ortak genel bir çıkar çerçevesi içine sıkıştırma girişimlerinde bulunuldu, ulusların kaynaştırılmasını hesaba kat-

mak bir yana dayanıksız sosyal bağdaşıklık düşüncesinde diretildi. Bu görüşler yaşamla yüzyüze geldiğinde başarılı bir sınav veremedi.

Çıkarlar ve görüşlerdeki mevcut farklılıklar doğal olarak, çeşitli özelliklere sahiptir. Bunlardan bazıları bazen sağlıksız, toplum çıkarlarına zarar veren bir nitelik taşıyor: Vurguncuların, yağmacıların, asalakların vd. niyetleri.

Fakat sözkonusu olan bunlar değil, düzenimizin ilkeleriyle çelişmeyen sağlıklı, ekonomik ve ahlaksal yönden haklılığı olan çıkarlardır. Bu türden farklılıklar, ayrılıklar vardır ve olacaktır. Toplumumuz hiç bir zaman tek boyutlu, homojen bir kitle olmamıştır ve olmayacaktır. Bu nedenle, bana öyle geliyor ki, demokrasinin derinleştirilmesi, çoğulculuğun geliştirilmesi yalnızca bugünün ödevi değil, uzun bir perspektife dönük ve sürekli bir ödevdir.

Politik sistem insanların özelliklerini, toplumsal, grupsal ve kişisel çıkarların tüm renklerini algılamak, hissetmek, bir yandan olası çelişkilere çözüm getirerek, çıkarlarda mutabakat ve dengeleme formülü oluşturarak bunların yerine getirilmesine yardımcı olmak için esnek, çok boyutlu ve farklı olmak zorundadır. Fakat bu, sonuçta toplumun ilerici gelişmesi yönünde olmalıdır.

Biz demokrasinin gelişmesinde toplumumuzun tüm yaşamı içerisinde partinin rolüne ilkesel bir önem vermekteyiz. Tümüyle açıktır ki, onun yönlendirici rolü zayıflatılmamalı, düzenleyici işlevlerine çekilmelidir. Tersine, partinin toplumsal süreçler üzerindeki etkisi güçlenecektir, fakat bu, idari-kumanda yöntemleriyle değil, daha önce belirtildiği gibi, partinin güçlerinin teori ve politikanın daha derinlemesine ve sağlam olarak incelenmesi, reel süreçlerin analizi üzerinde yoğunlaşması ve partiye özgü politik, ideolojik araçlarla kamuoyunu etkileme yoluyla yapılacaktır.

Sık sık (örneğin, bizim yazı işleri postamızda da) sosyalist çoğulculuğun mutlaka çok partililiği gerektirdiği düşüncesi dile getiriliyor.

Bu sorunların daha çok, yakın bir zamana kadar düşüncelerde ve çıkarlarda sosyalist çoğulculuğun pratiğe aktarılması için bizde yeterli koşulların, öncelikle de öznel koşulların olmamasından doğmakta olduğunu düşünüyorum. Bu bağlamda tek partililiğin demokrasiye ters düşmediğini ve demokrasiyi olanaksız kılmadığını belirtmek isterim. Bütün iş, halkın mutlak iktidarında ve partinin etkinlik karakterindedir. Sorunun özü daha çok bundadır. Toplum için, insan için en önemli olan budur. Sözkonusu olan hangi koşullardır? Bunların en azından üçünü sayayım. Birincisi; geniş bir ağın (mesleklere, yaşa göre ve diğer) doğal, sağlıklı sosyal çı-

karların çoğunluğunu eşit ve esnek biçimde ifade edebilecek örgütler, birlikler ve enstitüler sisteminin oluşturulması ve yetkinleştirilmesi, ikincisi; partinin işlevlerinin ve faaliyet yöntemlerinin 19. Parti Konferansı'nda ayrıntılı olarak sözü edilen derinlemesine demokratikleştirilmesi yönünde ardıcıl olarak değiştirilmesi. Nihayet üçüncüsü; sosyalist hukuk devleti idesinin tam olarak gerçekleştirilmesi, tüm toplumsal yaşamın hukuksal esaslarının sağlamlaştırılması, yüksek hukuksal, politik ve ayrıca genel kültürün kökleştirilmesi.

Son koşula ayrı bir dikkat çekmek isterim çünkü Marx hukukun ekonomik düzenin ve onunla bağlantılı olan kültür düzeyinin üstünde olamıyacağını belirtmişti. Ve bu düşünce bizim için güncelliğini sürdürmektedir. Üstelik sosyalist demokrasi 'salt politik' kararlar alanıyla sınırlı kalamaz, ekonomi ve üretim alanını, tinsel yaşamı da içermek zorundadır.

Partinin, onun faaliyet biçimleri ve yöntemlerinin demokratikleştirilmesine gelince, SBKP'nin hem iç tartışmalara hem de tüm toplumsal kuruluşlarla, partili olmayan kitlelerle her türlü sorunun tartışılmasına açık olduğunu vurgulamak isterim.

Parti en yetkili temsilci organlarımızın; halkvekilleri sovyetlerinin, sendikaların, komsomolun, kadınlar, muharipler örgütlerinin sosyo-ekonomik doğrultunun oluşturulması ve yaşamsal önem taşıyan birçok soruna çözümler hazırlanmasına daha aktif bağımsız katılımlarına güvenmektedir. SBKP'den, toplumsal kuruluşlardan bir grup vekilin ileride SSCB Halkvekilleri Kongresi'ne delege olarak seçilmesi, bu devlet yüksek iktidar organında onların temsilciliklerinin kurulması, kuşkusuz, yaşamımızdaki büyük sorunların verimli, yapıcı biçimde tartışılmasına ve çözülmesine yardımcı olacaktır.

Parti toplumsal kuruluşlarla ilişkilerde onların kendi düşüncelerini belirtme, görüşlerini savunma ve çıkarlarını koruma hakkına saygı duymaktadır. Son zamanlarda halkımızın bağımsız toplumsal etkinlik biçimleri, türlü örgütler, resmi olmayan birlikler hızlı bir gelişme içindeler. Bir dizi cumhuriyette Halk cephesi doğuyor. Tüm bunlar, doğal yasallıkları olan, ayrıca geçmişte oluşan ve bir ölçüde biçimsel durumda bulunan, bu nedenle birçok yönden de insanların düşünceleri ve çıkarlarının çoğulculuğunu yansıtmaya hazır olmayan toplumsal kuruluşlar sistemiyle de bağlantılı süreçlerdir. Biz bu yeni etkinlik biçimlerinin toplumsal düzenimiz için neredeyse tehlike olarak görülmesine karşıyız; bu türden eğilimler var. Bu eğilimler partimizin demokratikleşme, glasnost ve çoğulculuk çizgisine uygun düşmüyor. Tabii ki bu durumda sosyalizme karşı ve halkımıza, onun temel çıkarlarına yabancı görüşlerin ve kararların empoze edilmesi için kullanılabilecek strüktürlerin kurulması sözkonusu olamaz; bu, düşüncelerde sosyalist çoğulculuğun sınırlarını aşar.

Düzenli olarak yapılan kamuoyu yoklamaları ve kamuoyunu inceleme yönündeki diğer formüller ve usuller toplumsal çıkarların ve eğilimlerin ortaya çıkarılmasında ve değerlendirilmesinde kendi rolünü oynamaya dönüktür. Gerçekte biz politik kararların alınması sırasında bu yoklamaların materyallerinden yararlanmaya yeni başlıyoruz, fakat bunu kesinlikle sürekli bir uygulamaya dönüştürmek niyetindeyiz. Burada basınımız reel uygulamanın, eleştirinin ve tartışmaların, yapıcı önerilerin algılanmasında en otoriter ve etkili bir toplumsal alan olarak oldukça büyük rol oynayabilir ve artık oynamaktadır da.

Öyle görünüyor ki bu toplumsal koşullarda SBKP'nin politikasına muhalefet eden diğer partilerin yapay olarak kurulması anlamını yitiriyor.

Vadim Andreyeviç, kamuoyu sizi ekonomi politik alanında bir bilim adamı olarak tanıyor. Şimdi sizin editörlüğünüzde ekonomi politiği içeren yeni bir ders kitabı çıkıyor. Bu durumda şu soruyu sormak doğru olsa gerek: Üzerinde konuşmakta olduğumuz yeni sosyalizm kavrayışı, ekonomi alanında, daha tam olarak söylemek gerekirse sosyalist ekonomi politiğin geliştirilmesi yoluyla nasıl somutlanacaktır?

Ders kitabına gelince, bu kitap hakkında herşeyden önce okur hüküm verecektir. Yalnızca şunu söyleyeceğim: bu, perestroykanın yaklaşımları, İde'leri ve hedefleri hesaba katılarak ekonomi politik doğrultusuna açıklık kazandırmaya dönük ilk denemedir. Yazarlar grubu, elbette son sözü, mutlak gerçeği söyleme iddiasında değildir. Bilim, gelişen bir süreçtir.

Biz, sosyalizmin ekonomik esaslarına, sosyalist ekonomi sistemine ilişkin düşüncelerimizin, kuşkusuz ciddi bir yenilenmeye ve derinleştirilmeye gereksinimi olduğundan haraket ettik. Son üç yılın tüm pratiği, bizim, burada egemen olan ve 30'lu yıllarda oluşan yönetim sistemini yansıtan yaklaşımları aşma çabası göstermekte olduğumuzu doğruluyor. Özü, ekonominin yönetiminde idari yöntemlerden ekonomik yöntemlere geçişten, üretimin artışı için ekonomik itkilerin, onun bilimsel-teknik sürecin,ekonominin tüm düzeylerinde ve tüm halkalarında hızlandırılması esasına göre nitel yetkinleşmesinin güçlendirilmesinden ibaret olan ekonomik reform buna hizmet etmektedir. Her şey; hem ekonomik gelişmenin, insanların gereksinimlerinin karşılanmasına yeniden sosyal yönlendirilmesi, hem strüktürel politikanın köklü değiştirilmesi, hem de planlamanın, yönetim yönteminin, fiyat tesbitinin, maliyenin, diğer ekonomi yönetimi araçlarının değiştirilmesi buna bağlıdır. İşletmelerin tam ekonomik özgürlüğe, kâra geçişe, öz finansmana geçişi uygulaması başlatıldı. Kooperatif hareketine yalnızca tarımda değil, diğer dallarda da güçlü bir içtepi kazandırıldı. Biz kirala-

ma, farklı biçimlerde taahhüt yöntemlerine ve bireysel çalışma faaliyetlerine de döndük.

Vurgulamak gerekir ki emek kiralama ilişkilerinin 1930'da bu ilişkilere koyulan yasaktan sonra yalnızca yeniden kurulması değil, sosyalist mülkiyetin gerçekleştirilmesinde en perspektifli formlardan biri olarak geniş ölçüde geliştirilmesi de önemli bir olgudur. Bunun sosyalist özelliğinden herhangi bir kuşku yoktur ve olamaz da. Üstelik bunu toplumsal mülkiyetin içeriğine en yakın, belki de, onunla eşit formlardan biri olarak nitelemek mümkündür.

Kiralama yöntemi bireysel, ekipsel, grupsal, kısacası tüm düzeylerde, ayrıca işletmeler ve birlikler düzeyinde olumlu olduğunu gösteriyor. Tarımda ve hizmet alanında kira taahhüdünün nasıl muazzam bir verim sağlamakta olduğu bilinmektedir. Moskova-bölgesi Butovski İnşaat Malzemeleri Kombinesi deneyiminin gösterdiği gibi, bu verim sanayide de sözkonusudur. Dahası kiralama yöntemi hem büyük sanayide hem de yalnızca 'hasta' işletmelerde değil, iyi çalışan işletmelerde de uygulanabilir. Bilindiği gibi, Sumski Makina Yapım Birliği Kollektifi kendi işletmesini devletten kiralamaya hazırlanıyor.

Genelde toplum devletin şahsında üretim araçlarının yüce sahibidir. Üretim araçları piyasa için üretim yapan, işletmeleri kendi hesabına işleten,kendisine sağlanan fonlar, araziler ve diğer doğal kaynaklar karşılığında devlete ödeme yapan, üretimin artırılması için gerekli kaynakları tahsis eden ve çalışanlara kendi gelirlerinden ücret ödeyen emekçiler kolektifinin kullanımına sunuluyor. Burada sosyalizme ters düşen nedir? Hiç bir şey. Tersine formal bir nitelik taşımayan her ekonomik özerklik, bir tür kiralama ilkelerini içeriyor. Gayri safi gelir esasına göre en mantıklı ikinci ekonomik özerklik modeli, aslında kiralamadır.

Kooperatifler için de aynı şey söylenebilir. Kooperatiflere de daha geniş ve daha derin teorik yaklaşım gerekiyor. Yazık ki burada da ölçüsüzlüğe, tek yanlı yorumlamalara kaçılıyor. Sosyalist mülkiyet biçimlerinin bir tutulması, ne devlet, ne kooperatif varyantında ne de diğer herhangi bir varyantta kabul edilemez. Bunlar zengin ve bol çeşitlidir. Sosyalist mülkiyetin ortamı, onun çeşitli alanlarda, branşlarda ve bölgelerdeki somut ekonomik yönetim koşullarının çeşitliliğini kavramaya ve hesaba katmaya olanak sağlayan esnekliği buradadır. Burada doktrinlere körü körüne bağlılığın yeri yoktur. Daha önce yapıldığı gibi bu yöntemi -ki bu sosyalist açıdan daha olgundur ve tercih edilmelidir, diğer olgun bir yöntem de, diyelim, özel küçük işletmelerdir- işe yaramaz şeklinde göstermemek gerekir.

Bilimsel-teknik ilerlemenin dengesizliği, reel, ekonomik kollektifleştirme düzeyindeki farklılıklar vb. nedeniyle ekonomide yönetim

biçimlerinin spesifik yığılımı ve çok oluşu çağdaş üretime özgüdür. Bundan kaçmamalı, tersine, her yola başvurarak bunu sürdürmeliyiz. Maddi ve çalışma kaynaklarımızdan verimli ve makul biçimde yararlanmamız için bu türden 'ekonomik çoğulculuk' çok önemlidir. Her ekonomik yönetim biçimi, eğer gerçek ekonomik ve sosyal verimi sağlıyorsa, insanın insan tarafından sömürülmesine fırsat vermeksizin halkın gereksinmelerinin daha tam olarak karşılanmasına olanak veriyorsa iyidir.

Sosyalizmde pazar mal ilişkilerinden, plan ve pazar bağlantısı sorununun ciddi biçimde yeniden gözden geçirilmesi zorunluluğundan da söz etmeden geçilemez. Para-mal ilişkilerinden geniş ölçüde yararlanılması, ekonomik yöntemlerin uygulanması üzerinde temellenmiş verimli bir ekonomi yönteminin değişmez koşuludur. Ekonomik teşvikin olmadığı yerde kaçınılmaz olarak ekonomi dışı zorlamalar, bununla birlikte de deformasyonlar, tahrifatlar, yolsuzluklar ortaya çıkar.

Plan mı pazar mı alternatifi çerçevesinde on yıllardır teorik tutkular alevleniyor. Bugün hem uygulamada hem de bilimde kefe sosyalizmde plan ve pazarın diyalektik uyumlandırılmasından yana meyledivor.

Pazar ilişkileri, giderek daha fazla dışarıdan getirilen ve sosyalizmin başarıları için tehlike içeren sosyalizme yabancı birşey değil, ona içkin değiş tokuş ilişkileri olarak görülüyor.

Bizim koşullarımızda pazar, üretimin sürekli değişen toplumsal gereksinimlerle makul ekonomik uyumu için yeri tutulmaz bir araç, malların kalitesinin ve onların üretim giderlerinin denetiminde önemli bir öğedir. Vurgunculuk çarpıtmalarını kendisinden ayırdığımızda pazar, insanlık uygarlığının gelişmesinin büyük kazanımlarından biridir. Bu ekonomik yöntemi yalnızca diğer toplumsal sistemin de uyguladığını gerekçe göstererek uygulamayı reddetmek, son derece akılsızca ve saçma olur.

Tüm bunlara rağmen biz sosyalist ekonominin merkezin güçlü rolü olmaksızın olanaksız olduğundan hareket ediyoruz. Merkezi yönetimin alanı, yöntemleri değişiyor, bu yönetim yapısal gelişmeler, yatırım politikası, önemli bilimsel-teknik programların gerçekleştirilmesi gibi sorunlara yöneltiliyor. -Bürokratik değil, demokratik anlamda- merkeziyetçilik, makro ekonomi oranlarına göre dengeyi sağlamaya, pazar dengesi için normal koşullar yaratmaya, finansman-kredi ve para sistemlerinin işlemesini olanaklı kılmaya, yeni sosyalist mal üreticileri olarak işletmeler ve birliklerin verimli çalışması için en elverişli koşulları oluşturmaya dönüktür.

Deneyimin göstermekte olduğu gibi, merkezi yönetimin fonksiyonu olmadan, çok gelişmiş kapitalist ekonomi de yapamaz. Merke-

zi yönetim yöntemlerinin önemsenmemesi karşısında bizi bazı batılı ekonomistler de uyarıyorlar. Özellikle İngiliz ekonomist A. Nouv'un dergimizde yayınlanan notlarını ve V. Leontyev'in bu notlardan çok daha önce yine dergimizde yayımlanan yazısını kastediyorum.(4)

Bu noktada cumhuriyetlerin ve bölgelerin büyük çaplı ekonomik bağımsızlığı konusuna açıklık getirmenizi rica ediyorum. Sık sık şu soru soruluyor: Ayrı ayrı bölgelerin kendi başlarına oluşu ortak çıkarlarımıza zarar vermeyecek mi, Sovyetler Birliği pazarının bölünmesine yol açmayacak mı?

'Bölgesel ekonomik özerklik' düşüncesi prensipte kuşku uyandırıyor. Her cumhuriyetin halkı ve her bölgenin yerleşiği maddi ve sosyal güvencenin, işlerinin gidişine bağlı olduğunu hissetmek zorundadır. Burada Lenin'in gıda vergisi düşüncesini andırır birşey var; bu, sorumluluğun artırılması, çıkarın yükseltilmesidir.

Fakat burada, tabii ki belirli sınırlar da var. Ekonomik kapalılık yolu, nesnel gereksinimlere ve eğilimlere ters düşer. Yazık ki, şimdi de tüm birlik sanayiini cumhuriyetlerin yönetimine verme, cumhuriyetlerden dışarıya daha az ürün gönderme eğilimleri beliriyor. Burada bir sorun var. Fakat bir diğer sorunla, cumhuriyet ve birlik organlarının hakları sorunuyla da ilintilidir. Herşey merkeze aktarılamaz ve cumhuriyet sebze, meyve fiyatlarıyla, sinema-tiyatro biletleri fiyatlarını saptama olanağından yoksun bırakılamaz. Burada akıllı, ölçülü ve iyice düşünülüp saptanmış kararlar gereklidir.

Nihayet, ekonomide perestroykanın yorumuna değgin bir görüş daha. Tam ekonomik özerklik, kiralama, ortak çalışma, taahhüt, bireysel emek faaliyeti, para-mal ilişkilerine derinlik kazandırılması ve pazar uygulaması; tüm bunlardan sözümona vazgeçiş, üretim ilişkilerinin gelişmesinde neredeyse geriye adım atma olduğu savlamalarıyla karşılaşmak mümkün; güya daha önce biz ileri gitmişiz, şimdi ise zorunlu, fakat geçici olarak geri adım atıyormuşuz.

Peki nedir bu ileriye gidiş ya da geri adım atma?

Bu konudaki düşüncemi açık ve net olarak ifade etmek isterim. Yapay teorik yargıları değil, gerçek ekonomik süreci ele alırsak, şunu açık açık söylemek gerekir: Tüm bu önlemler, ekonomik ilişkilerin düzeltilmesi ve bu anlamda yalnızca üretim ilişkilerinin teşvik edici rolünün yükseltilmesi açısından değil, bu ilişkilerin sosyal olgunluğu açısından da gerçek bir ileriye gidiştir.

(4) Bkz. *Kommunist*, 1988/12, 1987/12.

Çünkü ekonomik özerkliğin, kiralamanın, bireysel emek faaliyetinin olmayışı ve mülkiyetin tam olarak devletleştirilmesinin üretim ilişkilerinin en yüksek düzeyi olduğu yalnızca düşünce planında kabul edilebiliyordu. Gerçekte ise hayali gelişme yüzünden üretim ilişkilerinin, sosyalist ilkelerin çarpıtılmasında ve toplumsal mülkiyetin aşırı kâr, emeksiz kazanç, haraç, rüşvet amacıyla kullanılması, sosyal alanda olumsuz oluşumların güçlenmesi gibi sağlıksız olguların ortaya çıkması ve gelişmesinde ifadesini bulan gerçek geri kalmışlık doğdu. Ekonomik reform bu türden oluşumları dayanaksız bırakıyor, üretim ilişkilerini iyileştiriyor, bu ilişkileri -gerçek anlamda- sosyalist açıdan daha olgun kılıyor.

Geçmiş yıllarda sosyalist üretim tarzının gelişmesi için ayırtedici olanın, üretim ilişkilerinin, üretim güçlerinin gelişmesinin gerisinde kalmaktan çok onları aşmış olması düşüncesi yaygındı. Dolayısıyla üretim ilişkilerinin önceliği alan gelişmesi, üretim güçlerini bu ilişkilerin zenginliğine çekerek sözkonusu güçlerin gelişmesinin hızlanması için itki oluşturmaya sözümona olanak sağlayacağından, bu son varyant tercih ediliyordu. Bu, görünüşte, skolastik bir şema içinde güzeldi, oysa özünde ekonomik gelişme öznelciliğin ve serüvenciliğin haklı gösterilmesine hizmet ediyordu. Pratikte bu, sosyo-ekonomik ilerlemenin hızlanmasına değil, yavaşlamasına yol açtı.

Ve bir soru daha. Stratejik politik yargılar, toplumsal faaliyeti desteklemekle, yönlendirmekle birlikte bilimsel araştırmaya kapıları kapatmaz mı, bilim için bir dogma haline gelmez mi endişesi doğmayacak mı?

Bunun tek bir yanıtı vardır. Teori sorunları direktiflerle çözülemez, çözülmemelidir. Parti, ideolojik sorunların ileri sürülmesinde ve tartışılmasında girişimde bulunurken teorinin geliştirilmesinin bazı kişilerin ayrıcalığı sayıldığı ve bilim adamlarına yalnızca yorumları derleme işlevlerinin bırakıldığı duruma son vermiştir.

Sosyalist toplumumuzun geliştirilmesi yollarının gerçek anlamda bilimsel olarak aranması için hiç bir sınırlama yoktur ve olamaz. Bilim daima gerçeğin aranmasıdır, bu arayış ancak düşüncelerin bilimsel ekollerin yarışmasını, varsayımların karşılaştırılmasını, bunların pratikte kontrol edilmesini sağlayan yaratıcı bir atmosferde başarılı olabilir. Tekelcilik her yerde durgunluğa yol açar. Fakat o hiçbir yerde belki de, bilim, edebiyat, sanat ve kültür alanında yani, insanın bu en duyarlı yaşamsal etkinlik alanında olduğu kadar bir zarara yol açmamıştır.

Çağdaş sosyalizm kavrayışı hazırlığının durumu üzerine yaptığımız söyleşiyi toparlarken tüm belginliğiyle bir kez daha belirtmek isterim ki biz bu büyük ve zorlu yolun ancak başındayız. Biz tüm so-

ruların, hatta başlıca olanların bile yanıtlarına sahip olduğumuzu kabul etmek eğiliminde değiliz.

Bu muazzam ölçekli ödev, bilim ve ideoloji kadrolarımızın büyük entellektüel çabalarını, toplumsal bilimlerin çeşitli alanlarında esaslı ve pratik araştırmaları, geniş demokratik tartışmaları gerektiriyor. Aklın özgür rekabeti gereklidir. Çünkü bundan bizim toplumsal düşüncemiz kazançlı çıkacak, bu düşüncenin öngörü gücü, böylece de 21. yüzyılın sosyalizm kavrayışının yaratılması için güvenilir bir temel olma yeteneği artacaktır.

Çeviri: **A. Rıza**

Geleneksel "İşçi Sınıfı Partisi"ne Veda

Georg Fülberth ile Görüşme

Arbeiterkampf No: 299-Ekim 1988

DKP (Alman Komunist Partisi) tartışmasına ilişkin makalelerinde, orta menzilli füzelerde indirimi içeren INF anlaşması hakkında partinden ve barış hareketinden farklı bir radikal değerlendirme yaptın. Burada olup biten neydi sence?

Değerlendirmede *füze sayıcılığı* inkâr edilmiyor. Barış hareketinin önemli kanıtları, örneğin Gerd Bastian'ınkiler de dahil gayet mantıklı bir şekilde *füze sayıcılığına* dayanmaktaydı. Ama biz, INF anlaşması uygulamaya girdikten sonra füzeleri saydığımızda, şunu saptamak zorunda kalıyoruz: Yalnızca askerî açıdan Batı daha da güçlenmiştir ve Sovyetler Birliği, bir zaman daha NATO'nun üstünlüğünü tevekülle karşılamak yolunda bir karar almıştır. Bu, o kadar da yeni bir şey değil, çünkü iki sistemli bir dünyada yaşamaya başladığımızdan bu yana, kapitalist sistem, sosyalist sistemden hep *üstün* olmuştur. Bence son yirmi yılda ABD'nin üstünlüğü azalmadı; tersine büyüdü. Bu güçler dengesi, INF anlaşmasında belirlenmiş ve Sovyetler Birliği tarafından da anlaşılır bir biçimde tasdik edilmiştir. Tıpkı 1918 Brest-Litovsk barış anlaşmasının, genç Sovyetler Birliği ile Almanya arasında kaçınılmaz bir olgu olması gibi. Silahlanma yarışında bir yenilginin bu tasdikini, silahlanma yarışı üzerine bir zafer olarak *yaymak* yanlış olurdu.

Bir "Pax Americana"dan sözediyorsun. Uluslararası güçler dengesiyle ilintili olarak söylemek istediğin nedir?

"Pax Americana"nın -aslında "Pax Imperialistica" tabirinin kullanılması gerekir- anlamı şu: Üç emperyalist merkez, ABD, Batı Avrupa ve Japonya, imha araçlarının yeni niteliğine bakılınca, bir savaştan yalnızca korkmak zorunda kalmıyorlar, ayrıca bunlar, ekonomik ve politik amaçlarına büyük bir savaş olmaksızın da ulaşabilecek durumdalar. Emperyalizm artık bir büyük savaşa ihtiyaç duymuyor; barıştan kâr etme şansı da var.

Şu sıralarda, benim açımdan, görülen şey şu: Sanki ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt'in hayali, İkinci Dünya Savaşı sırasında geliştirmiş olduğu "Tek Dünya" ("One World") hayali şimdi artık gerçekleşebilecek gibi. Bu "One World" hayali, vaktiyle, Hitler Al-

manyası'nın Sovyetler Birliği'ne saldırmasından hemen sonra Churchill ve Roosevelt tarafından formüle edilen "Atlantik Sözleşmesi"nde (Atlantik-Charta) birdenbire görünüvermişti. Bu Senet birçok özgürlüğü, tabii bu arada ticaret özgürlüğünü de ilân etmektedir. 1941'in bu hayalinde Sovyetler Birliği yoktu, zira Hitler'in ordusu o sırada Moskova'ya yürümekteydi. Esas düşman Japon ve Alman emperyalizmiydi, bunlar mağlup edilmeliydiler ve daha sonra tamamı İngiliz-Amerikan serbest ticaret bölgesinden oluşan bir dünya hayali gerçekleştirilebilirdi. Roosevelt buna, ölümüne (1945) dek sadık kaldı; ancak, Stalingrad'dan sonra Sovyetler Birliği de buna dahil edildi. Roosevelt şundan yola çıkıyordu: ABD'nin ekonomik çıkarlarının gerçekleşmesi, siyasal sistemler değiştirilmeden, eğer tabiî Sovyetler Birliği de ekonomik olarak kapitalist bir dünya sisteminin parçası olmaya hazırsa, Sovyetler Birliği'ndeki siyasal sistemin kaldırılması gerekmeksizin de tümüyle mümkündü. Bu, son derece haklı gerekçelerle Roosevelt'in saflığı olarak yorumlandı; girişim hızla başarısızlığa uğradı ve "Soğuk Savaş"a geçildi.

Şimdi şunu sormak zorundayız. Acaba, bu arada, uluslararası güçler dengesinin evrimi, kırk yılı aşkın bir süre önce ABD'nin gözüyle çoktan erişilmez görünen bir noktaya geri dönmüyor mu? Acaba, Sovyetler Birliği'nden çok daha önce Çin Halk Cumhuriyeti bu "One World"un bir parçası olmak için kararlı adımlar atmadı mı? bu da mutlaka çözümlenmeli.

Yani şimdi sen şu sıralarda emperyalizmin askeri olmayan bir saldırısından ve Sovyetler Birliği ile reel sosyalist kampın bir savunmasından mı hareket ediyorsun? Bu evrimin tarihsel öncülleri neler oldu peki?

Sovyetler Birliği, dış politika da dahil, bir takım politikalarının ağırlık noktalarını değiştirmek zorunda kaldı. Sovyetler Birliği en geç yirmili yılların sonundan bu yana, çarpık bir sanayileşmeyi ve çarpık bir ekonomik gelişimi üstlenmek zorunda kaldı. İlkel birikim süreçlerinde, bu sosyalist birikim bile olsa, zaruri olarak hep, birikimle tüketim arasında bir dengesizliğimiz var. Bu dengesizlik, Sovyetler Birliği'nde ilk beş yıllık plandan beri özellikle göze batan bir sonuç verdi. Zira bu dengesizlikte, birikim kefesine, bir de silahlanma ekonomisi (giderleri) için tasarruf ayrılması zorunluluğu ekleniyordu.

Sovyetler Birliği bu politikayı bugüne dek uygulamak zorunda kaldı. Yirmili yılların sonundan beri bir tür "felaket ekonomisi" (Katastrophenökonomik) uygulamak ve bunu öylesine oranlamak zorundaydı ki, bu ekonomi, emperyalizmle savaşa açılan bir sürtüşme halinde de varolabilmeliydi. Sovyet askerî politikasının bir mantığı vardır. Buna göre, emperyalizmle büyük bir savaş her hâlükârda şöyle önlenebilir: Ya silahlanmada bir denklik sağlanır ya da

saldırgan için riziko hesaplanamayacak düzeye çıkarılır. Ama bununla da maliyetlere, yani tüketimin ve ekonomide akılcı bir dağılımın sırtına yük bindiren maliyetlere tahammül etmek zorunda kalınıyordu.

Ancak INF-anlaşmasının bir paradigma değişimi anlamını taşıması da mümkündür. Bir açıdan bakıldığında bu zaruri "felaket ekonomisi" Sovyetler Birliği'nin güçlerini aşıyor gibi görünüyor. Bir başka açıdan ise, Sovyetler Birliği yönetimi gerçekte şu noktadan hareket ediyormuş gibi görünüyor: Bu caydırma mantığının ötesinde de büyük bir savaş önlenebilir, bu yüzden de geçici bir süre silah eşitsizliği tevekkülle karşılanabilir. Ama bundan acaba uzun vadede, sosyalist ülkelerin savunması ve emperyalizmin saldırısı mı ortaya çıkabilir? Bence bunu tam bir kesinlikle ifade etmek mümkün değil. Yine de bu paradigma değişikliği şu sıralarda, Batı'nın ekonomik ve politik saldırısı lehine sonuçlanacak gibi.

Sovyetler Birliği, diyelim, emperyalist dünya pazarına öylesine sıkı bir şekilde bağlanır ki, temel göstergelerde onlar tarafından öncelikle kapitalist dünyanın bir parçası olur, yani durum bu şekli almış olsaydı, mesela IMF'e üyelik gibi bir durumda -ki böylesi bir durumda IMF'in şartları Sovyetler Birliği'ne dikte edilecekti.- o zaman emperyalizm de bir saldırı şansını kazanmış olurdu, ve bu şans, SB ile savaşa açılan bir çatışmayı gerçekten fuzuli bir hale getirecekti.

Şu anlattığın gelişimin "Üçüncü Dünya"ya, özellikle de kurtuluş savaşlarına önemli etkisi bulunması mümkündür. "Bölgesel çatışmaların" çözümü burada hangi rolü oynuyor?

"Bölgesel çatışmalar" kavramı, Moskova'daki zirve toplantısında kabul edilen nihaî belgede öne çıkıyor. Aslında sanki şimdi "Üçüncü Dünya" halklarının 40'lardan 80'lere kadar uzanan kurtuluş savaşlarının bir bilançosu çıkarılacak gibi görünüyor. Bu bölgesel çatışmaların her iki tarafı da, -örneğin Afrika'da, ulusal kurtuluş hareketleri bir yanda, ABD/Güney Afrika diğer yanda- "nihai zafer" politikasına veda etmiş gibiler. ABD'nin Nikaragua'nın kurtuluşunu artık tevekkülle karşılaması mümkün. Mozambik ve Angola'nın tümüyle likide edilmemesi de sözkonusu olabilir. Buna karşılık Afganistan'da işler devrim için kötü bitecek gibi görünüyor. Filistin'de ise belli koşullarda bir anlaşma (Kompromisslösuna) mümkün olabilirdi.

Ancak anlaşmalar sözkonusu olduğu kadarıyla da (ki Afganistan'da, daha önce de söylendiği gibi, bir anlaşma durumu yok) bunlar, her hâlukârda kurtuluş savaşları vermiş halkların emperyalizmden nihai olarak kurtuluşları ile ilgili tasavvurlarının çok gerisinde kalmaktadır. ABD'nin, devrimci rejimlerin yok edil-

mesinden vazgeçmesi, galiba, bir hesabın parçası oluyor. Bu hesap, adı geçen ülkelerin dolaylı olarak kapitalist dünya sisteminin içine alınmasının mümkün olduğu hesabıdır ve açık karşı devrimlerden de vazgeçmek anlamını taşıyacaktır. Emperyalizm için, şu anda artık mevcut üstünlüğünden yararlanmak, böyle bir strateji için askerî darbe yapmaktan daha önemlidir.

Böylelikle de bu ülkelerin ekonomik etkinlikleri tamamen emperyalist çıkarlarca belirlenmiş olacak. Bununla daha başka toplumsal çatışmaların da ön-programlanması yakın mıdır ve bugünkü uluslararası "barış süreci", en fazlası bir geçiş olarak görülebilir mi?

Bu anlatılan süreçte yalnızca bir hesap sözkonusu. Ama bu hesap tutar mı, tabii bilemem.

Karşı güçler nerede? Kurtuluş hareketleri fiilen ek bir biçimde, zayıflatılmayacak mı?

Burada barış süreci diye adlandırılan süreç, bir kere öncelikle zirve toplantısında en üst düzeyde diplomatik bir düzenlemedir. Bu da, güçler dengesinden bir enstantaneye izin veriyor. Bu denge, pazarlık sonuçları biçiminde saptanmaya çalışılır. Bundan da yeni gelişim çizgileri çıkacaktır, ancak bu gelişim çizgilerinin henüz tam olarak belirlenmesi mümkün değildir. Mozambik'in Angola'nın, belki de Nikaragua'nın IMF'e ve dünya kapitalist ekonomisine yanaşması olasılığı... Bu ülkelerde kapitalizm yanlısı bir evrimin mümkün olacağı kabulü de kuşkusuz buna eklenebilir. Bu da belli bir gelişim yönü sayılabilirdi.
Çok başka bir soru da şudur: Acaba emperyalizm, Dünya Bankası'nın ve IMF'nin ideolojisi olan ve elde etmeye çabaladığı, global ekonomik süreçlerin felaketsiz (yıkımsız) yönetimini becerebilecek midir? IMF politikasının sonuçlarına bakıldığında, olumlu tahminlerin bulunamadığı söylenmelidir. Zira son çözümlemede, Dünya Bankası ve IMF, henüz kapitalist olmayan yola girmemiş birçok ülkede istikrarsızlığa yol açan bir felaket politikasının dümeninde bulunuyor. "One World" politikası yüksek derecede kapitalist sosyalizasyon düşüncesini de içerir. İnsan bu konuda ancak kapitalist dünya toplumu kategorileri ile düşünebiliyor. Yani bizim gibi çok gelişmiş kapitalist ülkelerde bizler gerçekten de nasıl bir 'düzenleme süreçleri'ne sahipsek, bu değerlendirme aynen, uluslararası süreçlerin biçimlenmesi, ulusal ve toplumsal süreçlerin denetlenebilmesi konularında oralara da yansıtılıyor. Ama gerçekte ekonomik süreçlerin bazı emperyalist merkezlerden yönetimi ile "Üçüncü Dünya" da sadece felaket üretici ilâve kutuplaşmalar ortaya çıktı.

Peki senin "Pax Imperialistica" tezinin zayıf noktası da burada değil mi? Sen belki onu, Çin dahil reel sosyalist kamp ile emperyalizmin ilişkisi için böyle tanımlayabilirsin. Ama bu ülkelerin dışında, "One World"un bir çelişki alanı ortada durmuyor mu?

Tahminlerde bulunurken daha dikkatli olunması gerektiğini bir süredir iyi öğrendim. "Pax Imperialistica"nın global bir hak iddiası var. Ama etkileri açısından bakıldığında şimdiye dek hiç de global değil. Doğu-Batı ilişkilerinin regülasyonunu, Güney Afrika, İsrail gibi emperyalist ikincil merkezler arasındaki ilişkileri ve anti-emperyalist kurtuluş hareketlerini kapsıyor. Anlık (momentan) olarak düzenleme yeteneğine sahip bir alan gibi görünüyor. Ama bu, dünya ölçeğinde kutuplaşma (çatışma) süreçlerini devreye sokuyor. Kapsamayan parçalar sürekli olarak daha çok felaketlere gebe bir biçimde gelişmek zorundadır. Bu kutuplaşma süreci, ara aşamalar üzerinden meydana gelebilir. Gaiba Peru'daki Garcia ve Arjantin'deki Alfonsin de böyle ara aşamalardır. Buradan ya yukarı ya da aşağı devam edilebilir. Bir asansör gibi tıpkı. Bu ülkelerin "global yönlendirmeye" çekilmesi (duhûlü) yolunda çabalar var, ancak işin henüz tam oturduğu söylenemez.

Şu andaki uluslararası anlaşmalarda kurtuluş mücadelelerinin çıkarları orta yerde kalmış olmuyor mu?

Ben barış içinde bir arada var olmaktan sözettiğimde, bununla **mutlak** değil **göreli** yapısal şiddeti içeren bir birarada varoluşu ifade etmek istiyorum. Anlaşmaların her iki büyük sistemi ilgilendirdiği noktasında size katılabilirdim. Burada sadece kısmî bir çözüm sözkonusu olabilir.

Değiştirilmiş koşulların ülkemizde politika ve sol üzerindeki etkilerini konuşmaya geçelim. Senin analizin INF-Anlaşmasının revaçtaki barış hareketinin dünya ölçeğinde zaferi olarak değerlendirilmesine nasıl etki ediyor?

Barış hareketinin zaferinden falan bahsetmek resmen saçmalıktır. Paradigma değişiminin Batı Avrupa komünist hareketi üzerine büyük tesiri olmuştur. Şu da olabilirdi; (bunu bir de tarihsel şema içinde sunmak amacıyla) Komünist Partiler, gelişimlerinin üçüncü aşamasına girmek zorundadırlar, tabii eğer hâlâ daha geniş bir varolma hakkı istiyorlarsa.

İlk aşama aslında çok kısa sürmüştü, 1917'den 1924'e dek Batı Avrupa'nın komünist partileri kendilerini dünya partisinin parçası olarak görürlerdi. Yani 1919'da kurulan Komünist Enternasyonel'in parçası olarak... Ulusal seksiyonları da dahil olduğu halde, bu komintern, daha önce Sovyet Rusya'da zaten gerçekleştirilmiş olan

Ekim 1917'deki atılımı tarihsel olarak da meşrulaştırmak için, devrimi en gelişmiş ülkelerde yapmaya yönelik, doğrudan, birkaç yıla sığacağı düşünülen bir görev üstlenmişti. Bu elbette yalnızca Trotski'nin fikri değildi; Lenin'in ve öncelikle genelde bolşeviklerin de fikriydi. Şöyleki: Ekim Devrimi bir dünya devrimi sürecinde olsa olsa bir ilk çatışma olabilir ve devrimin meydan muharebesi de gelişmiş kapitalist ülkelerde geçmek durumundadır. O zamanlar Komünist Enternasyonal lokomotif, Sovyet Rusya da çekilmesi zorunlu bir vagon olarak anlaşılmıyordu.
Bu, 1923/24'den sonra değişti. En çok da 1923 Alman Ekim'inin başarısızlığa uğramasından sonra şu ortaya çıktı: İlişki tam tersine olmalı. Önce Batı'da bir devrim hesabı yapmak mümkün değildir. Bunun ne kadar süreceğini kimse bilmiyordu. Soluklanacak birkaç yıllık bir süre bekleniyordu. Ancak bu, onyıllar aldı. Bu onyıllar zarfında komünistler sosyalizmin perspektifi ile ilgili yargının iki noktada odaklanmakta olduğunu gördüler. Birincisi, dış politika açısından emperyalizmle Sovyetler Birliği arasındaki sistem çatışmasında; ikincisi, iç politika açısından, Sovyetler Birliği'ni ve daha sonra da halk demokrasilerinin cazip birer toplumsal sistem olarak geliştirilmesinde. Ki böylelikle komünizmin ne olacağı görünür bir hale sokulabilecekti. Bu perspektiften, hiç değilse faşizm ve "Soğuk Savaş" dönemleri için gayet doğal bir biçimde, amaçlarını gerçekleştirmesi için Sovyetler Birliği'ne yardımcı bir rol üstlenmek görevi doğdu. Komünist partilerin bu zaman zarfında, politikalarını Sovyetler Birliği'nin esas yükü taşımak zorunda kaldığı böyle bir sürecin parçası olarak anlamalarını da tamamen doğru buluyorum.

Bunu son döneme kadar da doğru buluyor musun?

Bunu belli ve artık aşılmış olan bir noktaya kadar doğru buluyorum. Bu noktanın ne zaman tarihselleştiğinin tartışılması şart. Bunun bütün bir Stalin dönemi boyunca doğru olduğuna inanıyorum. Bu politikanın uzantısı da, esasen barış hareketidir ki, örneğin ben bunda bir komünist olarak çifte rolle yer almıştım:

Birincisi: Barış hareketinin sadece birkaç gelişmiş kapitalist ülkede, Orta Avrupa'nın bazı bölgelerinde ve ABD'de güçlü olması tesadüf değildir. Refahlarının sürekliliği önemli ölçüde "Üçüncü Dünya"nın talan edilmesine bağlı olan insanlar, bu huzurlu konumun birdenbire bir Üçüncü Dünya Savaşı ile sona erebilirliği tehlikesi karşısında kalındığını farkettiler. Bu savaş, aksilik bu ya, yalnızca sosyalizmi değil, onunla beraber şimdi de Batı Avrupa'nın kapitalist ülkelerini de tehdit ediyordu. Bu da sözkonusu hareketin toplumsal genişliğini açıklayabiliyordu. Dünya savaşı tehlikesi sınıflarüstü bir biçimde algılandı. O bakımdan barış hareketi geniş emperyalist refleksin de bir parçası, refahın başkaldırısı oldu.

İkincisi: Komünist olarak barış hareketi içinde benim yeralışımı, ayrıca Sovyetler Birliği'ni füzeler tehlikesine karşı korumak amacı da belirlemişti. Böyle bakıldığında, bu, "Sovyetler Birliği'ni koru!" hareketinin -ki 20'li yıllardan bu yana komünist hareketin tipik özelliği olmuştu- ileriye taşınmasıydı.
Füzelerin yerleştirilmesi, Batı Avrupa'lı komünistlerin bu sorunu çözemediklerini ve bir yenilgiyi yaşadıklarını gösterdi. Sovyetler Birliği, korunmak için başka yollar aramak zorunda kaldı. Diplomasi, ABD ile barış hareketinde ve komünist partilerdeki kelle sayısı üzerinde anlaşma bir yoldu ve geride kalmıştı. Bunu akılcı ve mantıklı buluyorum.
Ama bu, Batı'daki komünist partilerin başka görevleri olduğu anlamına da geliyor. Thomas Neumann, "Konkret" dergisinde, Batı Avrupa komünistlerinin eski ölçülerle uluslararası güçler dengesinden ve Doğu-Batı ilişkilerinden hareketle politika yapmalarının artık hiç de mümkün olamayacağını yazdı.

Bizim DKP'de eleştirdiğimiz şey, daha çok, partinin asgarî mutabakat (Minimalkonsens) tertipçisi olarak ülkemizdeki sınıflar mücadelesini engellemesiydi. Ülkemizdeki radikal sol, barış hareketinde, SPD'ye emperyalist politikanın bir varyantıdır dediğinde DKP'yle çok sık boğaz boğaza gelmiştir. Bu nitel teşhis dönümü neden öncelikle barış hareketiyle geldi ve neden bu kadar geç?

Doğu-Batı ilişkilerinin bizim tutumumuz için taşıdığı anlamdan sözetmiştim. Şimdi de sen sınıflar mücadelesi diyorsun. Biz komünistler her zaman sınıflar mücadelesinin bir partisi olduk. Ancak ben sana burada, şu noktada, sınıflar mücadelesi tanımımızın son derece sınırlı olduğu noktasında hak vereceğim. Bu, biraz da Partinin kendisinin yaptığı sınıflararası ilişkiler analizinin geri kalmışlığıyla ilgilidir. Bizlerin hep ekonomist bir sınıflar mücadelesi kavrayışı oldu. Bir sınıflar mücadelesi anlayışı ki bu, bacalı denilen sanayilerden çıkan geleneksel işçi kategorilerine dayanıyordu. Buna uygun olarak da tabii işletmeler ve sendika işi, barış işiyle beraber çok güçlü bir politika sahası oluyordu. Bunlara ilaveten üçüncü bir çalışma alanı daha vardı ki, bu konuda partimiz pek az girişimde bulunmuştu: Aydın ve yüksek okul politikasıydı bu.

DKP sınıf mücadelesi verdi, ama onu "eski toplumsal sorun" denilen şeyle çok fazla sınırladı.

Yalnız gözden uzak tutulamayacak bir şey var: DKP uzun bir tartışma sürecinde işçi sınıfını yeni bir biçimde tanımlamak için çaba gösterdi. Bununla birlikte, parti kendine yakın duran bilimsel Marksist Etüd ve Araştırma Enstitüsü'nün (IMSF) çoktan, daha 70'li yılların başında sınıf analizleriyle formüle ettiği bilgi düzeyine de tırmanmak zorundaydı.

Ama şimdilerde DKP'de çok yönlü bir paradigma değişimi vuku buluyor. Bunun Sovyet politikasındaki değişimden kaynaklandığı açık. Şu da var: Şimdi bizler Sovyet politikasının her varyantına kayıtsız şartsız taraftarlıktan sıyrılıyor, göbek bağımızı koparıyoruz, zira zaten Sovyetler Birliği de kendi dış ve iç politikasını kuşkulu (problematisch) görüyor. Bu süreç kesinlikle kopuk bir biçimde işlemiyor, ancak biz özellikle serbest kalmış gibi davranıyoruz.

İkinci bir darbeyi, Yeni toplumsal hareketlerin, yeşillerin yükselişiyle yaşadık. Yeni yeni sorular partiye zorla sokuşturuldu, özellikle de görmemek için uzun süre ayak dirediğimiz, şu insan/doğa ilişkisi ile ilgili ve köklü gelişmeler...

Her iki tanıma süreci de -Sovyet politikasının değişimi ve yeni toplumsal hareketlerin yükselişinin reaksiyonları- bize zorla kabul ettirildi.

Sen politik yön seçimine yönelik Marksist bir yeniden tanım talep ettin. "Emperyalist ülkelerde, Marksizm'i, geleneksel ihtiyaçlar sisteminden sıyırmak zarureti" ne anlama geliyor?

Bunun bir postulat olmasına gerek yok, basit bir saptama bu. Marx, kapitalizmin aşılması zaruretini iki kanıtlamadan çıkarmıştır. Bir kere bütün kapitalist sürecin çözümlenmesi ile öyle bir noktayı yakaladığını ifade etmiştir ki, o noktada ekonomik olarak kapitalizmin kendini yeniden üretmesi artık mümkün değildir. Ancak bu, elbette saf ekonomik bir süreç değildir, kapitalizmin dar geçitleridir ve Marx tarafından kapitalist birikimin genel yasası ile kâr oranının düşme eğiliminde özellikle açık bir biçimde anlatılmıştır. Bunlar aynı zamanda, toplumsal hareketlere, politik yollarla kapitalizmin üstesinden gelecek toplumsal hareketlere neden olurlar. Bu temel argümantasyona Marx, çağından yaptığı gözlemlerle renk katmıştır. İşte 19. yüzyılın ikinci yarısında konulmuş toplumsal sorunun anlaşılması da buna aitti: Açlık ve konut sıkıntısı. Engels, konut sorununu sadece kapitalizmin aşılmasıyla çözülebilir sayıyordu. Lenin'le ise (1916/17'ye dek), kapitalizmin varlığıyla uyuşmazlığın geniş bir öğesi olarak barış sorunu ortaya geldi. O dönemde Lenin yalnızca kısa vadeli düşünülebilen bir emperyalist barış düşüncesini patlatıvermişti.

Açlık ve konut sıkıntısının çözülmesi ile barışın elde edilmesi kapitalizmde mümkün görülmüyordu. Ama bu arada gözleyebildiğimiz bir başka şey de, en gelişmiş kapitalist ülkelerde, bu ihtiyaçlardan bazılarının mesela konut sorununun ve asgarî yaşam standardındaki yükselmenin önemli ölçüde karşılandığıdır. On yıllarca, toplumsal sorunlar olarak formüle edilmiş olan kimi ihtiyaçlar bazı insanlar için -en gelişmiş kapitalist ülkelerdeki çalışan kesim için- öylesine düzenlenmişti ki, bundan sistemi havaya uçuracak bir güç, kısa vadede (hatta galiba hiç) çıkmayacaktır.

Bununla, kapitalizmin yıkıcı etkilerinin daha zayıflamış olduğu söylenmiyor. Her iki temel sınıf arasındaki çatışma alanından, bazı önemli çatışma potansiyelleri başka alanlara zorla uzaklaştırılırken açıkça görülen şey, burjuvazi ile proletarya arasındaki klasik çatışmanın kısmen düzenlenmişliği oldu. Bu başka alanlar, öncelikle metropollerdeki güçler dengesi için daha az patlayıcıdır. Böylesi çatışmaların bir kısmı, yeni sömürgeci bağımlılıkta tutulmuş ülkelere ihraç edildi, bir kısmı da deforme edilmiş bir üretici güç gelişimi için ülke dışına sürüldü.

Bu, ekoloji sorununun marksistçesi mi oluyor?

İnsanların daha iyi bir hayata, katlanılır düzeyde bir reel ücrete ve tüketime olan ihtiyacı son on yıllarda, yirmili yılların ABD'sinden kaynaklanan kitle üretimi ve kitle tüketiminin biçimleri aracılığıyla düzenlendi ve doyuruldu. Bu biçimler, sermayenin teknik bileşimi denilen bakış açısını çok önemli kılacaktır. Kapital'ın, ilgili bölümünde sermayenin organik bileşimini aydınlatırken, Marx, sermayenin organik bileşimi ile teknik bileşimini birbirinden ayırmaktadır. Sermayenin artan organik bileşimi, sabit sermayenin değerinin sürekli arttığı anlamına gelir. Sermayenin teknik bileşimi ise, sabit sermayenin değer payında bir yükselme olmaksızın, giderek daha fazla maddi öğenin üretim sürecine sokulması, tüketilmesi, deforme edilmesi demektir.

Bugüne kadar kural olarak, bunun sabit sermaye değerinin yükselmesine yolaçacağı görüşü egemendi. Örnek: Ben, eğer üretim sürecine daha çok hammadde sokarsam o zaman bunların işlenmesinde ve üretiminde de emek kullanılmıştır ki, bu da sabit sermaye değerine ilave edilir. Eğer, kıyaslandığında çok az ön-emek kullanılmış bir malzemem varsa, gerçi sermayenin teknik bileşimi yükselir ama, aynı ölçüde sabit sermayenin değeri yükselmez. Bu, şu demektir: Kapitalistin, ödeme yapmak zorunda olmadığı ve serbest mallar dediğimiz henüz emek intikal etmemiş, hava ve su gibi kaynakları vardır.

Galiba ve hatta gen teknolojisine hücum da, serbest mallar üzerindeki egemenliğin özellikle dramatik bir varyantı. Zira, eğer gen teknolojisi için başlangıç yatırımı bir kez yapıldı mı, o zaman pratikte depolanmış doğal süreçlere, daha önce bir ödeme yapılmış olan insan emeği olmaksızın da müdahale edilebilir.

Marx, bununla sermayenin teknik bileşimindeki yükselmenin ihmal edilebilir olduğunu ifade ediyor. Bugün bizlerin çevre sorunsalı olarak bildiği şey de gösteriyor ki, bu bölümler yeniden yazılmalı.

Sanırım ekolojik denilen sorunsalın özü de burada yatıyor. Marksistler burada deforme edilmiş üretici güç gelişiminin sözkonusu ol-

duğunu açıklamak için bu sorunsalı genel bir düzlem olarak ekolojiden uzaklaştırabilmelidirler.

Siyasal açıdan bakıldığında sorun şuradadır. Bu deformasyon sonucunda zarara uğrayan ihtiyaçlar, şu anda sınıfsal açıdan eski toplumsal sorun gibi çok açık bir biçimde belirlenemezler (bir geçiş dönemi de söz konusu olabilir). Ki Ulrich Beck'in *Riziko Toplumu* kitabıyla, piyasada bir postmodern sosyoloji hit'imiz de olduydu. Beck, açlığın hiyerarşikliği ve kirli havanın demokratikliği tezlerini ileri sürmektedir. Nesne tarafından bakılınca, işin içinde biraz da gerçek payı var tabii. Riziko toplumu denen toplumdaki hiyerarşiklik "toplum" içinde değil, sözkonusu rizikoları üreten kapitalizmin kendisinde bulunmaktadır. Ancak bu kapitalizm, acıların yarattığı baskıyı öyle dağıtmaktadır ki, karşı savunma geliştirmenin bir biçim alması uzun süre bayağı güç olmuştur. Ben, bu meseleyi Klaus Dörre'nin, *Riziko Kapitalizmi* kitabında gayet güzel betimlediğini düşünüyorum.

Yani: Öncelikle konut veya ücret sorununa dayanan bir marksizm, yanıltıcı bir biçimde bu sorunların, özellikle en gelişmiş kapitalist ülkelerde, bugün artık sahip olmadıkları bir patlama tesirinden hareket edecekti.

Marx komünizmden "Özgürlükler İmparatorluğu" diye sözederdi, Lenin ise "Ne Yapmalı?" da ekonomizmi eleştiriyor ve devrimcilerden toplumsal gelişimin tüm sorunlarını tartışmalarını talep ediyordu. Bu perspektif, eğer ihtiyaçların dolaysız bir biçimde doyurulmasına indirgenirse, marksizmin de daraltılması olmuyor mu?

Bu ilginç bir nokta. Operatif bir politika yapmaya başlayınca, marksistler daima kendi teorik öncüllerini daraltan bir duruma düşüyorlar (bu, zaten emperyalizm yazılarında Lenin'in de başına gelmişti). Örnek olarak Marx/Engels'in, ilk yazılar serisini kapatan Komünist Manifesto yapıtını ele alalım. Burada, geleceğin toplumu "her bir kimsenin özgür gelişiminin diğerlerinin özgür gelişimi için önşart kabul edildiği bir birlik" olarak tanımlanır. Burada gelecekteki bir toplumun resmine değinilir ancak ima sonra hemen kaybolur, zira bu ütopik komünizmden önce davranmaktı ve ütopik komünistlerdeki voluntarist bileşenlerle araya sınır çekme ile bağlantısı vardı. Ama aynı zamanda, Manifesto'da zaman olarak çok kısa bir perspektifte, kapitalizmin, kendi ürettiği yoksullukla kendini ortadan kaldırması anlatılır. Her ikisinin de tasvir ettiği teknik, telgraf ve buhar gücüdür. "Toplumsal Sorun"un belli bir biçimini ortaya koyan üretici güçlerdeki gelişimin belli bir aşamasından yola çıkarlar.

Bu, *Manifesto*'da mutlak yoksullaşmayla, mesela bir ücret sorunuyla çok yakından ilintilidir. Marx ve Engels üretici güçlerin tah-

liline girişmediler. Kendi zamanlarında meydana getirilmiş, üretici güçleri veri olarak kabul ederler ve kapitalizmde nitel bir yeni gelişmeyi pek düşünemezler.

Şayet *Ne Yapmalı?* iyice okunursa, yalnızca dönemin gerektirdiği örgütlenme direktifleri değil tabii, Lenin'in siyasî bir partinin görevlerinin ekonomizme, bir sendikanın görevlerine indirgenmesine yönelik ağır eleştirileri de yakalanabilir. Tasarladığı parti dinî mezheplerin, liberallerce çarcı muhalefete karşı savunulan bölge yönetimlerini (zemstvo'lar) ve aynı şekilde öğrencilerin ve ilkokul öğretmenlerinin çıkarlarını da temsil edebilmeliydi, elbette hep sanayideki işçi sınıfının mücadelesi ile bağlantılı olarak. Lenin kendi döneminde eski toplumsal soruna fazlaca saplanmış değildir.

Bugüne taşındığında, bu toplumsal çatışma potansiyellerinin kapitalizm vasıtasıyla deforme edilmiş üretici güçlerin evrimine dayanmakta olduğu anlamına geliyor. Bunun üzerinde yapılanan bir komünist parti de artık yalnızca geleneksel işçi sınıfı partisi olamaz.

Parti tipiniz ve sonuçları üzerinde konuşalım. Bu parti tipi nasıl değişecektir. Nasıl değişmesi gerekir ve hangi içerikle?

İşçi sınıfı partisi kavramı, eğer düşünce tembelliğini meşru kılıyorsa problemlidir. DKP'nin 13. Parti Yönetim kurulu toplantısı protokolunda (Eylül 1988) şu çoğunluk belgesinin temsilcileri, DKP'nin karakterini işçi sınıfının partisi olarak öne çıkardılar. Böylelikle azınlık belgesi denilen belgeyi temsil edenlerin projesine engel olmak istiyorlar. Bu projeyi, insan, öyle büyük polemiklere girmeksizin de sanki DKP'nin bir insanlık partisi olarak sunulması sözkonusu imiş gibi tanımlayabilir. Oysa işin tuhafı şu ki, bugüne kadar teoriyle ilişkilerinin gevşek olduğu söylenen bazı DKP'li yoldaşlar, bu mücadele kavramı, işçi sınıfının partisi kavramı ile insanlık partisinin tüm kofluğunu açığa çıkarmayı başarıyorlar. Ancak tabii onlardaki işçi sınıfı kavramı da büyük ölçüde bir kara kutu, insanın içinde ne olduğunu pek bilmediği bir kara kutu. İşçi sınıfı partisi kavramı, ki bu DKP'yi diğer Avrupa KP'lerinden ayırabilir, eğer sadece ampirik olarak sunuluyorsa DKP için tamamen temelsiz birşeydir. Ampirik olarak hali hazırdaki işçi sınıfı içinde, DKP bilindiği kadarıyla SPD ve CDU'dan daha az kök salmıştır.

Şimdi -1987'de- biz, işçi sınıfı kavramının yeniden tanımlanması işini üstlendik. Ücret bağımlılığı gibi bir vakıaya yaslanmaktan çok temel faaliyet özelliklerinden hareket ediyoruz. Burada da yönetim komitelerinin 1987'de yaptıkları şey, özellikle IMSF'de çok zamandır bilimsel olarak ne incelenmiş ve tetkik edilmişse onu uygulamak olmuştur. Mamafih bugüne kadar, elbette şimdi Federal Almanya'yla ilgili ve Marx'ın "**kendinde** işçi sınıfı" dediği şeyin daha itinalı bir tanımı olarak ortaya pek birşey çıkmış değil.

Nasıl DKP bu "**kendisi için** sınıf"ın temsilcilik ünvanını taşıyamıyorsa, genişletilmiş işçi sınıfı tanımı da bununla henüz Marx'ın "kendisi için sınıf" diye çizdiği o öznenin yerine geçemiyor. Bu böyle olduğu için, benim önerim şu: Biz artık işçi sınıfının partisi kavramına pek o kadar yaslanmayalım da, eskiden olduğundan daha güçlü biçimde anti-kapitalist bir parti olarak DKP'nin karakterini öne çıkaralım. Glatz ve diğerlerinin önerileri, Kinnock dönemindeki Labour Party'nin yenilenmesi, İtalyan komünistlerinin sermayeyle antagonist kooperasyon politikası uygulamasıyla "dönüşüm"ün ilan edildiği parti toplantısı... Bunlar, DKP gibi çevresinde yığınların olmadığı bir komünist partiyi yalnızca dışarda bırakmakla kalmaz, kaldı ki zaten bence, bizler için karşıt sınıfla, burjuvaziyle ortak bir politika, ilkesel olarak gündem dışı kalmaya mecburdur. Biz, anti-kapitalist bir parti olarak yalnızca ücretlilere dayanmalıyız.

Senin bu açıklamaların, DKP'nin telafi edici bir modernizasyon anlamında yeniden biçimlendirilmesi zorunluluğunu, fakat diğer alanlarda kendi yolunu sürdürmesi anlamını taşımıyor mu? Şayet sizin politikanızda yeni, farklı içerikler sözkonusu değilse, bunun DKP dışındaki sol için bir çekiciliği olabilir mi?

Gerçekten de en azından iki alanda telafi edici bir modernizasyon meydana gelmektedir. Ekoloji ve kadın politikası. Ama: DKP'nin barış hareketinde, 70'li yılların ortasıyla 80'li yılların başında sol hareketin büyük bölümüne nazaran bir ön-düşünürlük fonksiyonu olduğuna inanıyorum. Partimizin işyerlerinde çalışmalar yürüten kısımları, bana göre, bütün bu yıllarda bir çözümsüzlük halini yaşadı. Bütün diğer siyasal alanlarda uzun süre bekleyici bir tutumu benimsedik, bu doğru elbette. Nasıl da birdenbire kuru süngerler gibi başkalarının yaptığı yeni çalışma ve temaları içimize çekiverdik, bunu günümüzde hepimiz kendimizde görebiliriz.

Şayet uzun süre ekoloji hareketinde çalışmış insanlar, DKP'nin şu sırada ilginç olmadığını, "çünkü bizim sizden 10, 15 yıl önce yaptığımız şeyleri telafi etmek durumundasınız", derlerse, bunu anlayabilirim. Haklıdırlar. Ama bu, bize göre parti içi bir süreçtir. Bu süreçten, bugün artık maalesef herhangi bir cazibe çıkmıyor, bizler yine de telafi etme işinden vazgeçmiyoruz.
Perspektif olarak çok kısa zamanda şu noktaya geleceğimizi sanıyorum: İnsan doğa arasındaki madde alış-veriş ilişkisinin özgül kapitalist biçimini tanımlayacağız ve bu tanımdan günümüz ekolojik hareketlerinin çıkardıklarından daha başka sonuçlar çıkaracağız. Marksistler kısa bir zaman zarfında ekoloji kavramını havaya uçurmak zorundadır. Şu sıralarda ise telafi edici bir modernizasyon süreci içinde herşeyden evvel ekoloji kavramının kötü yanlarını iktibas ettiğimizi görüyorum. Örneğin, Federal Almanya 2000'in (FAC 2000) dış politika bölümünde "Ortak Avrupa Evi"nden sözedili-

yorsa, bu, kötü anlamında en derin bir ekolojik kavramdır: Açık bir şekilde, Grekçe "oikos" (ev) sözcüğüne dayanır ve bir sistem olarak ekolojide, hiçbir parça unsur bütünü parçalayacak kadar çok vurgulanamaz. Ekolojinin bu global kavramı günümüz ekoloji hareketinin asgari mutabakatıdır. (Minimal konsens) Bu öylesine bir asgari mutabakattır ki, bunun üzerinde Lothar Spaeth, Kurt Biedenkopf ve -dış politika alanında- DDR (Dem. Alm. Cumh.) politikacıları biraraya gelebiliyorlar. Ekoloji kavramında yatan bu, halkın çıkarı karakterini parçalamak gerekiyor.

"Global" kavramınızla halkın çıkarını dünya ölçeğine taşırmanıza rağmen!.. Ama benim için, sizin tartışmanızı böyle uygunsuz uyanıklıklarla kesmek sözkonusu değil. DKP'yi eleştiren solun söylemek istedikleri, hep daha fazla oldu. Eleştiri, bu toplumun barışçı dönüşümü teorinize yapılmıştır. Sosyal demokrat sendikalara geniş bir biçimde girme politikanıza, SPD ile ilişkilerinize, asgari mutabakatınıza yapılmıştır. Gerçi sen DKP analizlerinde şimdiye kadarki "kitle partisi" yönelimine radikal bir biçimde saldırdın, ancak içerikte ve stratejik yönelimde bir uygunluk olmaksızın... "FAC 2000" (Federal Almanya 2000) de burada yalnızca eskinin yazımına devam oldu. Kitle partisinin sonu ile içerikleri arasında bir bağlantı üretilmesi zorunlu değil mi?

"FAC 2000"i tam bir filolojik kesinlikle okumalısın. Bir taslaktır, birçok yazıcısı var ve homojen değil. Orada, ikinci bölüm gibi, benim için kabul edilemez bölümler var. Mesela ikinci bölümde uluslararası ilişkiler Doğu-Batı ilişkilerine indirgenmiştir, Kuzey-Güney ilişki ve çelişkileri ile emperyalizmin iç ilişkilerini yalnızca bir ek olarak ele almaktadır. Oysa dördüncü bölüm, bence, "deforme edilmiş üretici güçlerin gelişimi" üzerine çok önemli şeyler içermektedir.

Buna rağmen eleştirini haklı buluyorum. DKP'nin politikasını böyle sürdüremeyeceği çok açık. "Kitle Partisi" taslağımız (konseptimiz) tek kelimeyle başarısızlığa uğradı. Görünen birşey var: Burada, kısa bir zaman zarfında kitlelere, belediyeler düzeyinin üzerinde parlamenter açıdan etki edecek bir komünist parti olmayacağı kesin. Böylelikle, sona ermiş bulunan bir yanılsamanın altını besliyoruz. Bugüne kadarki kitle çalışması politikası gibi bir felaketten çıkış yolu bulunmalı ve bu yol tartışılıyor. Son, açık. İkincisi, sosyalist ülkelerle ilişkilerimizin zarurî paradigma değişimi-eğer vukubulursa-parti tipimizi de değiştirmeyi zorunlu kılacak ve bugüne dek ihmal edilmiş sorunlara giriş yolumuzu aşacaktır.

Sizin SPD ile ittifaka dayalı oportünist siyasetiniz de, bu ittifakın işçi sınıfını biraraya toplaması gerektiği ve zaten işçi sınıfının iki partisi olduğu tesbitinizden kaynaklanıyor. Bu da değiştirilmek zorunda değil mi?

Parti terminolojimizde aslında hiç anlamadığım ama hep sabırla ses çıkarmadığım öyle kavramlar var ki... Eylem Birliği de bunlardan biri. Bundan hiçbir şey anlayamıyorum. Bu kavram Komüntern'in 7. Dünya Kongresi'nde sosyal faşizm tezlerinin eleştirisi çerçevesinde geliştirildi. Weimar Cumhuriyeti'nde gerçekten de iki büyük kitle partisi vardı, SPD ve KPD. O zamanlar belki bir anlamı vardı ve anti-faşist direnişte bu kavram, küçük, partiyi aşan direniş grupları için bir anlam taşımıştır.

Fakat kırklı yılların sonunda, Batı Alman işçi sınıfının politik temsilciliğinde bir birleştirme meydana geldi. Gerek SPD'de, gerekse sosyal komisyonlar üzerinde büyük bir ilgiyle CDU içinde. Böylece de, sosyal demokratlarla komünistlerin ittifakı üzerinde işçi sınıfının eylem birliğini sağlamak için gerekli temel ortadan kalkmış oldu. Eğer klasik eylem birliği düşüncesi, bir yığın ittifakı olarak kabul ediliyorsa, bu birliğin böyle bir biçimi 1966-69 yıllarında SPD ile CDU arasındaki büyük koalisyonda gerçekleşmiş sayılırdı, kaldı ki sosyal politika açısından da tamamiyle öyle olmuştu.

Sözkonusu olan bu eylem birliği kavramının tarihselliğidir ve bu kavramın Federal Alman Cumhuriyeti realitesinde uygulanamazlığıdır. Ben sosyal demokrasi ile DKP arasında gerçek bir ortak çalışmaya hiç tanık olmadım.

Bu gerçekten de doğru, fakat burada daha çok tek taraflı bir ittifak yalvarışı sözkonusu idi. "Federal Almanya Cumhuriyeti 2000" adlı reform programınızda, aslında eksik olan şey, mevcut biçimlenmelerin dışında, toplumsal reformların gerçek taşıyıcısının tanımıdır. Böylelikle de yine yalnızca SPD, belki bir de Yeşiller ve aracılık eden güç rolüyle DKP kalıyor. Bunu biz çeşitli seçimlerden ve tabii parlamento dışı hareketlerden de biliyoruz. Yeni olan nedir?

Belki de sizler "FAC 2000"in, tek başına bir DKP üyesi için taşıdığı anlamı yanlış değerlendiriyorsunuz. Çoğumuz, son yıllarda bir sürü girişimde, nükleer enerjiye, gen teknolojisine karşı birlikte çalıştık. Yine birçoğumuz kapitalizmin haksız taleplerine karşı, Habermas'ın "Yaşanan dünya" (Lebenswelt) dediği şeyle meşgul oldu. Ama biz ne yaptıysak onu, partinin önemli belgelerinde görmek mümkün olmadı, çünkü parti yer yer son derece ayrıntıya gömülen bir ekonomist kavgaya yönelmişti. Burada DKP gayet iyiydi, Hattingen'de, Rheinhausen'de... Parti belgelerinde barış sorunuyla ilgili çok mantıklı şeyler yakaladık. İşte her iki temel yönelim de bunlardı.

Parti'nin teorik gelişimi, üyelerin faaliyetlerinin gerisinde kalıyor ve aksıyordu. "FAC 2000" şimdi bunu telafi ediyor. Kapitalizmin sürekliliğinde de başarılı bir sona ulaşan direnme kavgaları veril-

melidir ve bu da bu belgenin içindedir. Bu kadarıyla bu belge, kapitalizm içi bir reform politikasıdır.
Ama sizler de nükleer enerji fabrikalarına karşı hareketteki angajmanınızla farklı bir sonuca yolaçmadınız. Bu ıvır zıvırlar temizlenmelidir ve temizlenebilir, öyle ki bunlar olmadan kapitalizm derhal çöker, sizler bunu kanıtladınız. "FAC 2000"li DKP'nin F. Almanya'daki bir sürü hareketten daha farklı birşey olmadığı doğrudur. Ama eğer bunu, içindekileri, kendisi için realize ederse, o zaman da daha önce olduğu gibi, çok fazla bu hareketlerin gerisinde kalmayacağı açıktır.

"FAC 2000"e yapılan reformizm suçlaması, evet aynı zamanda Federal Almanya'daki, eski ve yeni, bütün toplumsal hareketleri hedef alan bir suçlamadır, hepimizin birlikte yaptığı praxis'e bir suçlamadır.

Niçin? Toplumsal hareketler devrimci parti oldukları iddiasında değiller. Reformları ve reform politikasını eleştirmiyoruz ki. Biz, kitle çalışması için büyük ölçüde SPD ve Yeşiller'de zaten bulunabilen bir içerikle tazelenmiş bir taslağı yenilenme olarak ortaya sürmenizi eleştiriyoruz. İyi de o zaman DKP ne diye var?

Aslında, bu programın en iyi bölümleri öncelikle parti tarafından benimsenecek olsaydı, gerçekten de çok memnun olurdum. DKP'nin herşeyden önce kendisiyle meşgul olduğunu kimse inkar edemez. Bu olmalı ve bu iyidir. Parti, birçok şeyi, bunlar tekrar dışarıya çıkmadan önce içeride kendi kendine çözmelidir. Ancak şu sıralarda bizden dışımızdaki sola olgunlaştırılmış öneriler getirmemizi beklemek çok şey istemek olurdu.

Ama siz daha fazlasına soyunuyorsunuz, bir kitle politikası için taslak formüle ediyorsunuz.

Olabilir. Şayet "FAC 2000", parti yönetiminin büyük bölümünde yer eden bekleyiciliği (Attentismus) aşmaya sevketmiş olsaydı bu da benim için tümüyle yeterli sayılırdı. Bu belgeyi, herşeyden önce partinin içinde etki yapması gerekli bir belge olarak anlıyorum. Dikkatli bir okumada, mesela UZ'deki (*Unsere Zeitung* dergisi) tartışmalarımızda, derhal farkedeceksin ki, "FAC 2000" giderek daha küçük bir rol oynamakta. Oysa parti yönetimindeki her iki yönelimin (çoğunluk ve azınlık) belgeleri giderek daha büyük bir rol oynamaktadır. Belgeyi parti toplantısında hiç karara bağlamamak düşüncelerine kadar uzanıyor bu. Zira parti her iki belgeyle de ("FAC 2000" ve "DKP'nin Konumu ve Gelecekteki Gelişimi Üzerine") gücünü aşan bir yükle karşı karşıya bulunmaktadır.

Bazı yoldaşlar da tıpkı sizin gibi, sık sık tepkilerini ifade ediyorlar. Söyledikleri şu: İşte şurda bir çok şey var ve bunlar başkaları tara-

fından çoktan formüle edilmiş, o halde neden ayrıca bir de Komünist Parti'nin özel katkısına gerek duyuluyor ki? Ayrıca "FAC 2000"de birçok şey var ve bunlar Parti'nin şu andaki tutumuyla çelişiyor. Yani, açık bir gözle ve komünist olarak FAC 2000'i okuyanların vardıkları sonuç şudur: Parti, mevcut konumu itibariyle, bu belgede ortaya atılan sorunlara uygun cevaplar verebilecek durumda değil.

Ve hemen, komünist olarak FAC 2000'i kabullenen biri başlıyor Parti'nin konumu hakkında düşünmeye... Bu da Parti'deki tartışma süreci içerisinde şuna yol açıyor: Bir zamandır hemen hemen hiç bu denli güçlü bir biçimde FAC 2000'in içerdiği sorunlar tartışılmış değildir, fakat öncelikle Parti'nin konumu üzerinde bir tartışmadır gündemdeki. Ve bununla da 13. Parti yönetim kurulları toplantısındasın... Eğer iyi sonuçlanırsa, parti öylesine bir konuma yerleştirilmiş olacak ki, bu konum Parti'nin tüm üyelerine bir olanak, onların günlük pratiklerini Parti'nin yeni yönelimleriyle çakıştırmalarına olanak sağlayacaktır. Birçok komünistin çifte bir hayatı var: Girişimlerinde gayet aktifler ve sonra da her iki haftada bir, günlük politik tartışmalarında hiç gündeme gelmeyen şeylerin tartışıldığı kendi birlik toplantılarına koşturuyorlar.

Yani komünist bir kitle partisi yerine, hareket partisi olarak DKP.

Partinin genel sol hareketler içine çözünmesi tehlikesi, doğrudur, vardır. Ama bu, parti içinde bir mücadele yaratmak zorunda kalacak ve ancak o zaman gerçekten de ilginç olacaktır. Öyle bir durumda da ben muhtemelen sol kanatta ve şunları söyleyen insanlardan biri olacağım: Yani bütün bu yeni toplumsal sorunlarda, bütün bu ekolojik sorunlarda beni ilgilendiren tek şey var, o da anti-kapitalist öz. Ancak işte o zaman tarihsel, materyalist ve anti kapitalist bir şekilde, mevcut reel sol hareketlere, onların kendilerine sormadığı soruları soracak hale geleceğiz.

Yani senin formüle ettiğin haliyle "dar, teorik bir vasfı olan, uzun süre daha çok parlamento dışı pratik hamle noktaları olan marksist örgüt", ün oluşmasını mı öngörüyorsunuz?

Bu, benim bir arzum.

Sizler de biliyorsunuz, DKP büyük bir üye kaybına maruz kaldı. Öyle insanlar kaybettik ki, bunlar sendikalarda, yurttaş girişimlerinde, özellikle atom enerjisi, şimdi de gen teknolojisinde aktif insanlardı ve bunlar artık adı geçen hareketlerde politik yuvalarına kavuşmuş oldular.

Birçoğu da sırf ahlâkî nedenlerle DKP'de kaldı. Ama pratik işlerinde Parti'den bir daha hiç direktif almadılar. Burada sadece sa-

yısal bir erime tehlikesi değil, nitel bir erime tehlikesi de mevcut. Diğer sol grupların da böyle sorunları var gibi görünüyor...

Bunu kime söylüyorsun?

...Bunu sadece kendi partimden hareketle söyleyebiliyorum. Buna karşı ne yapılabilir, sorun budur. Bizler, bir zaman, insanları ahlaki olarak adeta zorla biraraya toplamaya çalıştık. Yani, Parti'den ayrılan bir dönektir dendi. Tarihsel açıdan aşılmış dönek kavramı ile de elbette fazla bir adım atmadık. Dönekliğin yaptırımlara bağlanmasının sadece illegalitede bir anlamı olabilir, çünkü orada döneğin, daima bir de hain olma tehlikesi vardır. Bizim bugün böyle bir sorunumuz yok. Üyelerin bu uzaklaşmalarının nasıl engellenebileceğini kendime sorduğumda, bundan daha önce başka bir problemi çözmek zorunda olduğumu farkediyorum. Yani şu, Parti'nin değiştirilmesi sorunu duruyor orta yerde. Sorun genelde önce Parti'nin günlük çalışmasında ele alınmalı, bu da üyelerinin büyük ölçüde parti dışında meydana gelen hergünkü pratikleridir. Bu, biraz reformist bir ton gibi görünüyor ama üyeler ne yapar ki, bunlar radikal bir reform politikası yaparlar ve sen de zaten bunu yapıyorsun...

... Tamam da, benim bunun için bugün komünist bir örgüte ihtiyacım olmaz ki...

... O kadar da acele etme! Zira: Bir defa iş böyle olsa, biz her zaman üye kaybedeceğizdir, çünkü bunlar partimin genelde solun bulunduğu düzeyde olduğunu saptıyorlar. Ama bunları birbirinden ayıran ne? Herhangi bir zaman, en iyisi hemen, şu açık kılınmalıydı: Şimdiye kadar Federal Almanya'da bulunan tüm muhalif hareketlerin başarı umutları, anatagonist kooperasyon (antagonistische Kooperation) taslağını izledilerse, olmuştu.

En basit örnek: Eğer, gelecek on yılda nükleer enerjiden bir vazgeçişin sağlanması gerekseydi, bu Federal Almanya kapitalist bir toplum olarak kaldığı sürece-öylesine yürüyecektir ki, enerji üretiminde başka kâr alanları açılacaktır. Bu da, antagonist bir kooperasyon halinde meydana çıkacak olan atom mafyasına karşı mücadeledeki on yılların sonucu olurdu.

Bir küçük komünist partinin de bu nedenle, aslında antagonist kooperasyonun bu konumunun nasıl başarıyla aşılabileceğini düşünmekten başka bir işi de yoktur. SPD için, SPD'deki sol için de, bu antagonist kooperasyon son noktadır. Ama bir komünist parti, reform hareketinin antagonist kooperasyon noktasını aşan o noktayı da bulmak zorundadır; yani komünistler bu hareketlerde, kitle partisinden az da olsa daha bir sekterce öne çıkmalıdır.

Bu mutlaka sekterce olmak zorunda değil. Eğer toplumsal değişimin başka bir biçimi yakın değilse, bir reform hareketini reddetmek gündeme gelmeyebilir de. Ama elbette yalnızca soruyoruz, eğer bir anti-Batı, anti-Nato saldırı yönü sözkonusu ise, acaba böyle, barış hareketi gibi "refah isyanları"nda bu hareketleri bir minimal paydada harmonize etmek (asgari mutabakat) ve polarize etmemek komünistlerin mi görevi oluyor?

Bu noktada sana hak veriyorum. Eğer bazı insanlar bir problemi çözmek için biraraya geliyorlarsa, zaten hızla kendi asgari mutabakatlarını da bulacaklardır. Burada daha asgari mutabakatı oluşturacak bir örgüte ihtiyacın yok. Burada belki bir dahaki mitingde özel treni organize edecek bir adama ihtiyacın var, belki de bu asgari kabul olurdu, olmalı...

... Bu konuda ayrıca bizimle anlaşmak daima mümkün olabiliyordu...

... Evet, komünistlerin, özel trenlerin organizasyonu konusunda, hiç de fena olmadıklarına ben de inanıyorum. Doğrudur, bulmak zorunda olduğumuz bir nokta var. O noktada, antagonist kooperasyonun bence sosyal demokratlar ve Yeşillerce yönlendirilmesi gereken konumunu bir perspektif içinde aşmak mümkündür. Yönlendirmek onların kendi işi. Asgari mutabakat kendiliğinden kuruluyor. Sol Sosyal Demokratlar, Yeşiller'deki realos'lar* ne istiyorsa, onu istiyorlar, o halde bunu en iyi onlar yapar, bunların bu açıdan büyük üstünlükleri vardır. İşte ben bu çerçevede "sekterce" diyorsam, bu kavramın benim için olumlu bir doluluk taşıması nedeniyledir. Kaldı ki bunu tırnak içinde kullanıyorum.

Ama sen, buna rağmen, barış hareketinin tarihsel yargısında yanlış yapıyor olabilirdin de... Olabilir, şu da olabilir: Barış hareketinin başlangıç dönemlerinde önce bir defa füzelerin yerleştirilmesine karşı çıkmak, yani asgari kabulü bulmak doğruydu. 1979'daki silahlanma kararı verildiğinde ortada barış hareketi falan yoktu. 1975'den beri Köln'de, bu olan bitenlerden çok önce, bir KOFAZ** vardı. Ama ona da pek kulak asan yoktu. İnsanlar nükleer enerji sorunuyla meşguldüler. SPD'nin 1979'daki Parti kongresinde de, böylece ve yeri gelmişken belirteyim, kongredeki solların temel sorunu nükleer enerjiyken, bu "yeniden" silahlanma kararı tasvip ediliyordu. Bizler umutlarımızı yitirmişlik içinde ve ne yaptığımızı bilemez bir halde yanlarında bekleşiyor ve diyorduk ki: "Yeniden"

(*) Realos'lar: Yeşiller'in bir kanadı. Reel Politikayı (SPD ile koalisyonu vs.) savunuyorlar.
(**) KOFAZ (Anti-Faşist Ortak Çalışma Komitesi): 1970'li yıllarda DKP çizgisinde kurulan anti-savaş bir yapılanma.

silahlanma büyük bir tehlikedir. "Krefeld çağrısı"nın* en büyük hizmeti bu çağrının etrafında derhal devâsa bir barış hareketinin toplandığı asgari mutabakatı bulması oldu. "Krefeld çağrısı"nın girişimcileri elbette çok önceden bireysel gruplar halinde asgari mutabakatı oluşturmuşlardı: Bu işin içinde tabii ki komünistler vardı, ama başkaları da vardı. Öyle bir zamanda öyle bir noktaya gelindi ki, o noktada komünistlerin görevi bunların yanlarında durup kalmamak, fakat artık emperyalist barıştan çok daha fazla olan bir barışın nasıl mümkün olacağını düşünmekti. Yani, bence bir asgari mutabakattan yola çıkmak her zaman yanlış değildir. Ama şu aşamada sana şöyle hak verebilirim. Eğer dersen ki, günümüzde sol bir kitle hareketi yoktur, o zaman elbette öncelikle bir reel konum olarak realo-yeşil ve sol sosyal demokrat hegemonyayla yetinmek durumundasın. Burada da size düşen görev, berikilerin zaten yaptıkları işi bir de bizim tekrarlamamız değil.

Yeniden DKP'ye dönelim: Eğer solun nesnel sorunlarının düzeyine çıkarsa, ki bu düzeyde şu sıralarda asgari kabul bulunuyor, DKP o zaman görevini yapabilir. "FAC 2000" ilk elde parti içi bir belgedir ve çok tartışmalıdır, çünkü partide hâla bekleyici davranışlar içinde bulunan insanlar yer alıyor. Bu adamlar, bizim bir reform görevimizin olduğunu söylüyorlar. Şunlar yani; sendikalar ve bizim bir de barış görevimiz var; diğer başka birçok şey, şu kadın sorunu, bütün bu çevre sorunları, bütün bunlar, hepsi, bu iki temel görevden yalnızca saptırıyorlar. Bu, DKP içinde çok güçlü bir çığır ve herşeyden önce bu aşılmalı.

Burada göze çarpan birşey var: UZ'daki tartışma hiç de senin tarafından ortaya atılmış olan "Kitle Partisinin Sonu" sorunsalı üzerinde yürümüyor. 'İnsanlık partisi' taslağının taraftarları "FAC 2000"i tasvip ediyorlar. Belgedeki eleştiri, ön planda, "Reform mu, devrim mi?" sorusunda ifadesini buluyor. Sanki reform partisi DKP birdenbire devrim yapıverip bu işe ihanet edecekmiş gibi... Bekleyici öğe bu mu?

Reform veya devrim diyen yoldaşların söylemek istediği, reform ya da devrim değil, gerçekte reform ya da bekleyicilik. Senin bana söyleyemeyeceğin ve benim de sana söylemediğim şeyi, şimdi devrimin nasıl yapılabilir olduğunu, bu yoldaşların da revolüsyonu nasıl yapmaları gerektiğini bilmediklerini sanıyorum. Bunlar, devrimin yerine öylece ve keyifle kalakaldıkları bir bekleyiciliği oturtuyorlar. Eğer biri sana, FAC 2000 ile sınıflar sorunu ihmal edilmektedir demişse, bu adam aslında sadece DKP'nin bin türlü mesele içinde darmadağınık olduğunu, bu sorunlarla da kendisinin hiç ilgilenmek istemediğini ve böyle bir durumdan korktuğunu söylemek istemek-

(*) "Krefeld Çağrısı": Cruise ve Pershing füzelerinin Almanya'da konuşlandırılmasına karşı çıkılması için yapılan çağrı.

tedir. Bekleyiciliğin kutsanması gerekiyor, ama bunun için partiye ihtiyacın yok ki, bunun için yalnızca evde, tutup üzerine Alman Komünist Partisi yazacağın bir pirinç tabelaya ihtiyacın var. Bu, yanlış ve mutlaka aşılması gereken bir durumdur.

Buna karşılık, saflarımızda insanlık yoldaşları var, bunlar, DKP'nin, en sonunda programatiğinde, realo-yeşillerle SPD'nin zaten yeraldığı, sermayeyle antagonist kooperasyon düzeyine çıkarsa eğer, sorunun nihai olarak ancak o zaman çözülür olduğunu söylüyorlar.

Bu da DKP'nin Godesberg'i olurdu değil mi?*

Evet, bu DKP'nin Godesberg'i olurdu.

... Ve tabii böyle bir DKP, SPD'nin tersine bundan hiçbir ivme kazanamayacaktı.

Çok açık... Bu, DKP'nin sonu olurdu. O zaman bekleyicilerin levhasının yanına bir ikinci levha çakmak mümkün olurdu: "İnsanlık Partisi" olarak "Alman Komünist Partisi". Ama bu iş için komünist üyelere falan ihtiyacın yoktur, bunlar Yeşiller'e veya başka herhangi bir yere gidebilirler. Buna rağmen şu andaki durumda "FAC 2000"i göklere çıkaranların, bekleyiciler karşısında desteklenebilir olduğunu düşünüyorum. Yalnız, şu anda FAC 2000'deki yönelimin sivrildiği bir yerde, sivrilmiş olanların kafalarına vurulmalı (ki Lenin bunu çok yapmıştır) ve şu söylenmelidir: İşte şimdi sorunun reel olarak algılanabildiği düzeydeyiz ve artık neyin bütün bir sol hareket içinde özgün marksist katkı olduğu mutlaka sorulmalıdır. O bakımdan, FAC 2000 sadece bir ara taslak olabilir. DKP, barış sorununda bekleyici olmadı -yargılarken burada elbette farklılık taşıyoruz- ama orada gerçekten de günlük politika yapıldı. Bütün diğer sorunlarda bekleyicilik egemendi ve bu da partiyi derin bir krize sürükledi.

Yani, daha yeniler eğilimini, insanlık partisinin taraftarlarını yeni sorunları üstlenmek amacıyla ve genelde önce şartları yaratmak için partideki hamurun mayası olarak kavrıyorsun.

Bunlar partiye hareket getiren insanlar. Yalnız, şu sıralarda, yaptıkları hareketi teoriyle karıştırdıkları için bunlarla mücadele edilip de desteklenmemeleri mümkündür. Bekleyiciliğin üstesinden gelmeyi başarıncaya kadar desteklenebilirler. Ama sivrilip öne çıkmaları ve nüfuzlarının artması durumunda, insanlık partisi düşüncesine karşı içeriksel kavgayı ön plana çıkarmak zaruri olacaktır. Ve işte bu da kızıl kalkışmadır. Çeviri: **Kemal Adalı**

(*) *Godesberg:* Alman Sosyal-Demokrat Partisi (SPD)'nin "artık bir sınıf partisi olmayı terkedip bir kitle partisi olduğunu" ilan ettiği programın ve kongrenin adı.

IRA: Seçim mi, Silah mı?

Class Struggle

Class Struggle No: 22,Şubat 1989

İrlanda'da, demokratik haklar (civil rights) için mücadelenin başlamasından bu yana yirmi yıl geçti.

1968 Ağustos'undan 1969 Nisan'ına kadar hem Kuzey İrlanda'da hem de İrlanda Cumhuriyeti'nde onbinlerce insan bu politik mücadeleye katıldı. Mücadele öğrenciler arasında başladı. İlk önce İngiliz egemenliğindeki Kuzey İrlanda'da Katolik azınlığa karşı sürdürülen politik ayrımcılıktan, Güney'de Kilise'nin çağdışı dar görüşlülüğüne veya emperyalizmin tüm dünyadaki rolüne kadar birçok konuyu gündeme getiren yürüyüşler düzenlediler.

Ancak, kısa sürede elde ettiği başarılarla hareket, başlangıç hedeflerinin ötesine taştı. Öğrenci yürüyüşlerinin dinamizmi, coşkusu ve boyutları, başta işçi sınıfı olmak üzere halkın bütün kesimlerine özgüvenlerini tekrar kazandırdı.

Ülkenin yukarı ve aşağı kesimlerinde devam eden eylemler büyürken, bir sosyal huzursuzluk dalgası da yayıldı. Kuzeyde, özellikle yoksul işçi kitlelerinin yoğun olarak yaşadığı bölgelerin halkı, barınma ve işsizlik gibi yakıcı sorunlarından ötürü bu dalgaya katıldılar. Ancak, bu bölge halkı -tamamen olmasa da- çoğunlukla Katolik olduğu, ve işçilerin bu denli yoksul olmalarının temel nedeni de Katolik işçilere uygulanan ayrımcılık olduğu için, hareketin ana ivmesi demokratik hak arayışında yoğunlaştı. Bu sırada Güney'de de yasadışı bir grev dalgası gelişti. 1969'daki grevler sebebiyle "kaybedilen" iş günü, 1967'dekinin beş katıydı.

Mevcut durumun potansiyeli ortadaydı. Hareketin en kararlı ve en radikal öncü gücünü, şüphesiz Kuzey İrlanda'daki Katolik işçi gettoları oluşturuyordu. Öte yandan İrlanda Cumhuriyeti'nde yükselen militan ruh, 1921'deki Bölünme'den bu yana ilk kez işçilerin sınırın öte yanındaki saflara katılmaları ihtimalini arttırdı.

Sınırın her iki tarafında da endişeye kapılan burjuvazi, bu ayaklanma dalgasını kırmaya ve kontrol altına almaya çalıştı. Her biri kendisine has koşullara bağlı olarak kendi yöntemlerini denedi. Kuzey'deki Katolik bölgelerde Protestan paramiliter gruplar, resmi polisin açık desteği altında terör estiriyorlardı. Bu saldırılara karşı Katolik kentlerde savunma komiteleri kuruldu. Bu komiteler, hal-

kı karşı saldırıya geçmek üzere örgütleyip ve bir ölçüde başarı da elde ettiğinde, o ana dek duruma kayıtsız kalmış olan Kuzey Katolik orta sınıf, komitelerin radikal liderliğini kontrol altına alabilmek için Kilise'yle birlikte harekete geçti. Bu sırada Güney'i, Kuzey'deki hareketlilikten uzak tutabilmek için çaba gösteren Cumhuriyet hükümeti Kuzey hareketinin en milliyetçi kanadına, Güney'de uslu durmalarına karşılık olarak sınırlı askeri destek veriyordu. Sonunda, İngiliz devleti Protestan paramiliter grupların başlattığı cinayetleri kontrol altına almak ve katolik nüfusun en yoksul kesimlerinin büyümekte olan hareketliliğini engelleyebilmek için askeri gücünü gönderdi.

Kuzeyde, olaylar sırasında ve yirmi yıl süren güçlükler ve baskı sonucunda ağır kayıplar verildi. Fakat bu dokuz aylık dönem boyunca politik olarak "gözü açılan" bütün bir kuşak, bu hareket tarafından şekillendirildi. Tüm radikalliğine rağmen bu kuşağın hareket noktası milliyetçilikteydi ve öyle de kaldı. Ancak, kısa bir süre içinde, bu militanlar barışçıl kitle gösterileri yapmaktan burjuva ve reformist politikacıların ihanetlerine karşı direnmeye ve bütün bölgelerde silahlı savunma birlikleri örgütlemeye kadar geniş bir deneyimden geçtiler. Kendilerini her türlü zor koşula hazırlayacak kadar; yirmi yıldır sürmekte olan baskıya rağmen bugüne dek dimdik ayakta kalarak direnebilecek gücü kazandıracak kadar zorlu ve çeşitli deneyimlerden...

Thatcher: Bıçkın Konuşmalara Karşın Seleflerinden Öteye Gidememe

İşçi olsun, muhafazakar olsun, birbiri peşisıra gelen İngiliz hükümetlerinin ürettikleri tüm politikalara rağmen Katolik azınlığın çabuk toparlanma yeteneğini ve direncini, uygulanan baskı tekniği ne denli yeni ve farklı olursa olsun kırmayı başaramamasının ardında, belki de 60'lı yılların sonlarında yaşanan olaylar içinde biçimlenmiş bu kuşağın varlığı yatmaktadır. Ve yarattığı "demir lady" imajına rağmen Thatcher da, bu konuda, kendinden önceki hükümetlerden daha iyisini gerçekleştirebilmiş değildir.

Elbette ki Thatcher hükümeti, İrlanda sorununa karşı sert bir tutum içinde olduğunu sergilemiştir. İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA) tarafından gerçekleştirildiği söylenen silahlı eylemler, Thatcher hükümetinin politik sermayesini oluşturmuş ve İngiliz kamu oyunda seleflerinden daha başarılıymış gibi görünmüştür. Ve geçtiğimiz bir kaç ay içinde de, İrlanda'daki ulusçu örgütlenmelere karşı bir dizi önlem alınmış veya alındığı açıklanmıştır.

Bu tedbirlerden bazıları IRA'ya katılacak üye potansiyelini caydırmak amacıyla yapılmış yasal değişikliklerdir: tutuklu haklarının kısıtlanması, terörizm suçuyla mahkum edilmiş suçluların af

haklarının kısıtlanması, illegal örgütler adına yardım toplayanlara ağır cezai yükümlülükler getirilmesi, vb. Bazıları ise daha politiktir ve İRA'yla bağlantılı yasal bir politik kuruluş olan Sinn Fein'in etkinliklerini kısıtlama amacına yöneliktir: Sinn Fein'in üyeleri ile Radyo ve TV'de röportaj yapma yasağı (benzer bir yasak Serbest İrlanda Cumhuriyeti'nde yıllardır uygulanmakta), seçimlere katılan adayların her türlü terörist faaliyeti kınadıklarını bildiren bir belgeyi imzalamaları koşulu vb.

Güya tüm bu tedbirler IRA'nın askeri taktiklerini hedef almaktadır. Ve bu tedbirlerin tanıtımı için yapılan reklamlar, kesinlikle, aynı hükümetin bazı büyük özelleştirme girişimleri için yaptığı reklamlar kadar parıltılı ve eksiksizdir. Ancak, bu tedbirler etkili olabilir mi? Ve bunlar gerçekten hem İngiltere'deki kamuoyunu, hem de Kuzey'deki Protestan çoğunluğu "çetin ceviz" görüntüsü ile etkilemeye çalışmaktan öteye gidebilir mi?

Örneğin yasal tedbirleri ele alalım. Daha önceki İngiliz hükümetleri, Ağustos 1971'deki tecrit uygulaması gibi, çok daha sert tedbirler almışlardı. Bu uygulama, orduya, insanları dilediği kadar göz altında tutma olanağı vermişti. Peki bu, yeni insanların İRA'ya katılmalarını engelledi mi? Sinn Fein'den, eski Muhafazakar başbakan Heat ve İşçi Partisi lideri Neil Kinnock'a kadar herkes bu uygulamaların aslında tam ters bir etki yarattığı konusunda hemfikir.

Sinn Fein'e karşı uygulanan politik tedbirlere gelince bu ufak bir engel oluşturabilir, ama büyük bir sorun olamaz. Ve hatta hiç bir koşulda, RUC'un (Kuzey İrlanda Polisi) seçim kampanyaları sırasında Sinn Fein'in adaylarına uyguladığı baskı kadar kötü değildir. Bunun yanında, zaten Sein Fein'in bölge meclisi üyelerinden bazıları ne İngiltere'ye ne de onun yasalarına hiç bir şekilde bağlı olmadıklarını ve haklarında söylenen hiç bir sözün kendilerini ilgilendirmediğini açıkça belirtmemişler midir?

Başka bir deyişle, Thatcher'ın ulusçu örgütlere karşı uyguladığı sert tedbirler, aslında kendinden önceki hükümetlerden daha başarılı olmadığını gizleyebilmek amacıyla yaratılmış bir sis perdesidir. Ve daha da önemlisi, Thatcher'ın İrlanda sorununa çözüm getirmeye yönelik elle tutulur bir adım atamamaktaki beceriksizliğini örtbas etme çabasından öte bir anlam taşımamaktadır.

Politik Bir Çözüm İçin Engeller

Gerçek şudur ki, İrlanda sorunu yıllardır İngiltere'nin etine sürekli batmakta olan bir dikendir. Batı Avrupa'da bir istikrarsızlık sebebi, İngiltere'nin kendi içindeki sorunlarının kaynaklarından biri ve uluslararası sahnede bir daimi utanç vesilesidir.

Bunların yanında, Kuzey İrlanda uzun süredir İngiliz burjuvazisi için ekonomik açıdan altın yumurtlayan kaz olmaktan çıkmıştır. Varolan dünya krizine ilaveten, son yirmi yıl içinde pek az kapitalist burada yatırım yapmaya teşebbüs etti. Bunun sonucunda kişi başına düşen tüketim malları üretimi Portekiz'inkinin %60 altına düştü. Bugün Kuzey İrlanda ekonomisi, İngiltere hükümetinin her yıl ödediği sekiz milyar paundluk net para yardımıyla yaşayabilen bir parazittir (Bu rakam resmi yardımlardır, Kuzey İrlanda şirketlerine devlet siparişleriyle yapılan dolaylı yardımlar ve İngiliz şirket topluluklarının harcamaları dahil değildir). Çalışabilir yetişkin nüfusunun % 56'sından fazlasına da geçimlerini devlet sağlamaktadır, ki bu oran İngiltere'nin diğer bölgelerinden çok daha yüksektir.

İrlanda'dan tamamen geri çekilme konusu, burjuva basınında arasıra üstü kapalı olarak tartışıldı. Ancak tabii ki bu, İngiliz politikacılarının ne yapmak gerektiği konusunda hemfikir oldukları anlamına gelmez. Ne olursa olsun, pek az politikacı Kuzey İrlanda'dan tamamen çekilinmesini -seçimler dolayısıyla dahi olsa- açıkça destekler görünme riskine girmeyi göze alabilecektir. Her ne kadar geçmişteki kamuoyu yoklamalarında çoğunluk İngiliz birliklerinin geri çekilmesi lehinde olmuşsa da, tamamen geri çekilme fikri - Liverpool ve Glasgow gibi büyük İngiliz kentlerinde yaşayan ve Protestan geleneklerine sıkı sıkıya bağlı büyük bir İrlandalı grup hariçküçük burjuva seçmenler arasında kesinlikle popüler olmamıştır.

Kuzey İrlanda'da İngiltere'nin böl ve yönet politikası sonucu iki toplum arasnda (Katolik ve Protestan çn.) büyük bir uçurum doğmuştur. Geri çekilmeye ilişkin tavırlar da -en azından şimdilik- az çok bu bölünmeyle ilişkilidir ve beklenmeyen olaylar gelişmediği sürece geri çekilme halen uzak bir olasılık olarak gözükmektedir. Ancak, karar anı geldiğinde ve ekonomik sonuçların farkına varıldığında düşünceler değişebilir. Şimdilik nüfusun çok ufak bir bölümü var olan durumu korumak konusunda hemfikir. İngiltere'nin tamamen geri çekilmesiyle hemen her kesim büyük kayba uğrayacaktır.

İngiltere yardımlarını geri çektiğinde, en büyük kayba uğrayacak kitle, parazitik varlığı bu yardımlara bağlı olan Katolik ve Protestan orta sınıftır.

Ancak işçi sınıfı da, çok daha az olmakla birlikte, bir kayba uğrayacaktır. Çalışanlar, özellikle de -yalnız onlar olmamakla birlikte- yoğun yardım alan sanayilerde daha ayrıcalıklı bir konumda olan ve çoğunluğu elinde bulunduran Protestan işçi kesimi işlerinden olacaklardır. Örneğin, Kuzey İrlanda'daki en büyük sanayi şirketi Belfast Harland and Wolff tersanesine yapılan doğrudan yardımlar işçi maaşlarını tamamen kapsamaktadır. Sağlık sigortası sistemi de fonunu büyük bir kısmını kaybedeceğinden, hem çalışanlardan hem

de işsizlerden çok büyük kesintiler yapılacaktır. Neticede, işçi sınıfının yaşam standardında büyük bir düşüş olması kaçınılmazdır. En iyi ihtimalle, Kuzey'in yaşam standardı Güney'inki ile bir olacaktır ve Kuzey'li işçiler de bunun ne demek olduğunun farkındalar, temel tüketim maddelerine uygulanan vergi sübvansiyonundan yararlanmak için her haftasonu İrlanda Cumhuriyeti'nden gelen müşterilerin Kuzey'i işgal edişlerini izlemek zorunda kalacaklar.

İngiltere'nin Bildik Eski Stratejisi

Şu açıktır ki, Kuzey İrlanda tam bağımsızlığını kazandığında ekonomik olarak var olmayacaktır; en azından İngiltere burjuvazisinin sunmaya kesinlikle hazır olmadığı büyük yatırımlar olmadan bu gerçekleşmeyecektir. Bu nedenle, politik bir çözümün tek iskeleti, Kuzey'le Cumhuriyet'in bir çeşit yeniden birleştirilmesi olabilir.

Böyle bir politik çözüme Protestan orta sınıfın karşı çıkması sorun oluşturabilir, ancak bu içinden çıkılmaz bir durum değildir; sorun, yalnızca bu küçük azınlığa gelecekte ne gibi politik -fakat daha da önemlisi ekonomik-garantiler verileceğidir. Hatta, gerici Demokratik Birlik Partisi Lideri Ian Paisley gibi, muhafazakar Protestan politikacılar bile İngiltere'den ayrılmayı göze almışlardır çünkü onu ve temsil ettiği sosyal katmanı ilgilendiren ana nokta ilkeler değil, paradır.

İngiltere için gerçek büyük sorun hem Katolik hem Protestan işçi sınıfıdır. Anlaşmanın yaratacağı hızla artacak olan işsizlik ve işçilerin yaşam standardlarındaki keskin düşüş, işçiler arasında şiddetli tepkilerin başlamasına neden olacak kıvılcım olabilir.

Paisley ve Robinson gibilerden farklı olarak Protestan işçiler, -özellikle de Protestan politikacılar tarafından kamikaze gibi kullanılan UDA ve diğer paramiliter gruplardakiler- uzlaşma adına herhangi bir konuda ödün vermeye gönüllü değiller. Thatcher'in son zamanlarda Harland and Wolff tersanesi ve Shorts uçak şirketi gibi en büyük protestan kalelerine yaptığı yardımları kesmeye yönelmesi, İngiltere'de uzun süre önce başlattığı genel politikanın bir parçası olmakla birlikte, Protestan işçi sınıfının kendilerini nelerin beklediğini açıkça görmesine yetmekte.

Katolik işçilere gelince; yaşam koşullarına yapılacak bu tür saldırılara sert tepkiler göstermekle kalmayabilirler ve İngiliz birliklerinin uzun süredir denetim altında tuttukları Katolik bölgelerinden geri çekilmeleri, kendilerine olan güvenlerini ve militanlıklarını kamçılayabilir.

Bu, İngiliz hükümeti için gerçek bir tehlikedir. Kuzey İrlanda'daki işçi bölgelerinde çok sayıda silah bulunmaktadır ve geçmişte bu si-

lahları kullanmış ve tekrar kullanmaya hazır insanların sayısı hiç de az değildir. İngiltere hükümetinin en son riske atmaya göze alabileceği şey ise, kendi öz topraklarının bu kadar yakınında patlayacak bir silahlı işçi ayaklanmasıdır.

Ancak, İngiltere burjuvazisi bu tür problemlerle uğraşma konusunda uzun süreli deneyimlerden geçmiştir. Hindistan'dan Ürdün ve Zimbabve'ye kadar, İngiliz sömürgeciler geri çekilme işlemlerini halk yığınlarının planlarını aksatmasına izin vermeyecek şekilde yürütmüşlerdir. İngiltere her zaman şu stratejiyi uygulamıştır: İktidarı, yoksul kitlelerin olası ayaklanmalarını engelleyecek ve gerektiğinde bastırabilecek politik ağırlığı, gücü ve hırsı olan bir devlet mekanizmasına devretmek. Bu yeni devlet mekanizması bazen koşullara uygun olarak cilalanmış eski bir hükümet, bazen olayların akışına göre düzenlenmiş, bazen de İngiltere'nin gereksinimlerine göre bir araya getirilmiş bir grup olmuştur.

Elbette, İrlanda'nın içinde bulunduğu durum, daha önceki İngiliz sömürgeleriyle pek az benzerlik göstermekte, ama İngiltere hükümetinin karşılaştığı sorunlar temelde aynı. İngiltere'nin istediği, birliklerinin çekilmesinin getireceği sonuçların üstesinden gelebilecek güvenilir bir devlet mekanizması.

İngiltere için Güney'deki Cumhuriyet devletini kendi politikasına alet etmek kesinlikle yeni bir olgu değil. Ne de olsa, ulusçu ayaklanmaların radikal kanadını ezen ve silahlarını ellerinden düşüren, 1921'deki Bölünme ile kurulmuş bu yeni İrlanda devletiydi. O zamandan beri İngiltere, Cumhuriyet devletinin Kuzey İrlanda'daki İngiliz politikasını şu veya bu şekilde desteklemesi için çok çaba sarfetti. Bu konudaki en son ve ileri gelişme, 1985'de iki hükümet arasında karşılıklı dayanışmayı sağlayan İngiltere-İrlanda Cumhuriyeti antlaşmasının imzalanmasıdır. Bugün için, antlaşmanın ana konusu IRA'ya karşı işbirliği ve sorumluluk paylaşımıdır. Eğer gelecekte Protestan politikacıların Katolik devletle herhangi bir işbirliği ihtimali olacaksa, bu antlaşma, işbirliğine hazırlık niteliğindedir.

Ancak, İngiliz stratejisinde halen büyük ve çözüme kavuşmamış bir sorun bulunmakta. Bu da, Demokratik Birlik Partisi politikacılarının Protestan işçi sınıfı üzerinde varolan etkisi kadar, Katolik işçi sınıfı üzerinde etkili olabilecek politik gücün nereden bulunabileceğidir?

Şu anda Katolik kesimde belirgin ağırlığı olan iki güç, Cumhuriyetçiler (Sinn Fein ve IRA) ve Katolik kilisesine yakın ve çoğunlukla küçük burjuva tabanlı Sosyalist Demokratik İşçi Partisi (SDLP)'dir. Her ne kadar seçimlerde SDLP, Sinn Fein'e göre üçteiki ağırlıktaysa da, şehirlerdeki Katolik bölgelerde, diğer bir deyişle işçi sınıfının kalelerinde gerçek ağırlık ve etki Sinn Fein'e ait.

Sinn Fein'in bugünkü etkisi sürdüğü sürece onun dahil olmadığı bir çözümün dayatılamayacağı açıktır. Bu, İngiltere devleti söz konusu olduğunda hiç de düşünülemeyecek bir ihtimal değildir, çünkü ne de olsa, geçmişte İngiltere devleti ile IRA arasında birçok gizli görüşme gerçekleşmişti.

İngiltere devleti, bugün, bu nedenle, İrlanda Cumhuriyeti devletini Protestan politikacılar için daha kabul edilebilir hale getirmek ve Güney ile Kuzey arasındaki baskı mekanizmalarındaki bağlantıyı sürekli kılmak gibi uzun vadeli planlarla sınırlı kalmaktadır. Bundan sonraki politikasının halka dönük yüzü, Sinn Fein'i tamamen elimine etmekten çok, öncelikle, stratejisini gözden geçirmesi için ona zaman bırakma amacına yöneliktir. Ne de olsa, eğer katolik işçi sınıfı politik anlaşmayı ve bunun sonuçlarını kabul etmeye razı edilecekse, bunu Sinn Fein'den başkasının başaramayacağı açıktır.

Cumhuriyetçiler Uzlaşma Arayışında

Cumhuriyetçiler'in İngiltere devletiyle uzlaşmaya hiç mi niyetleri yok? Gerçek şu ki, son yıllarda Sinn Fein, böyle bir uzlaşmayı hedeflediğini git gide daha açık ifade ediyor.

Demokratik haklar için mücadelenin başlamasının yirminci yıldönümü münasebetiyle yayımlanan bir dizi belgede Sinn Fein'in başkanı Gerry Adams, bu yaklaşımı şöyle açıklıyor: "Gereken şey, İngiltere'nin Bölünmeyi sona erdirme ve Birlik için izlediği politikasını, İrlanda'nın birleştirilmesi yönünde değiştirmesidir. Bu da İrlanda'dan çekilmek ve egemenliği Birleşik-İrlanda hükümetine devretmek anlamına geliyor." Adams İngiltere hükümetine bir parça öğüt vererek devam ediyor. "İngiltere hükümetini, Birlik geleneğinden gelen üyeleri, çıkarlarının aslında diğer İrlandalı'larla birlikte yeni bir İrlanda toplumu kurmakta yattığına ikna etmede büyük bir rol onayabilir. Bu süreç de, Birlikçi veto sistemini (Protestan politikacıların devlet kurumlarını kontrol altında tutmalarını sağlayan varolan politik yapı-*Class Struggle*) yürürlükten kaldırmayla başlayabilir. Bu, aynı zamanda Birlikçiler'in bir diğer olasılığı deneme isteklerini de kıracaktır."

Bu süreçte hem Katolik orta sınıf hem de Cumhuriyet hükümeti rol oynamalıdır, diyor Adams. "Eğer Dublin'den ve SDLP'den alacağı desteğe artık güvenmezse ve Dublin'den uluslararası düzeyde desteklenen bir baskı görürse "İngiltere hükümeti sürdürmekte olduğu politikasını daha çabuk değiştirecektir (Twenty Years On, Brandon, 1988).

Şu üç cümleyle uzlaşma için gerekenler özetlenmektedir. Dublin hükümeti ve politikacılar İngiltere hükümetine baskı yapmalı, protestan politikacıları İrlanda'daki tüm partilerle (elbette Sinn Fein

ile de) bir araya getirip müzakere masasına oturtmalı; bu müzakereden sonra İngiltere hükümetinin egemenliği rahatlıkla devredebileceği bir Birleşik-İrlanda hükümeti oluşabilecektir.

Adams'ın stratejisi, açıktır ki, burjuva hükümeti ve politikacılarına yöneliktir. O'nun hedeflediği uzlaşma, Sınır'ın her iki yakasındaki gerici politikacıları ilgilendirmektedir. Bu nedenle de yoksul kesimin çıkarlarını göz önüne almamakta ve işçi sınıfını gözardı etmektedir. İngiltere'de hiç kimseden, varolan hükümet aleyhine açık destek bulmayı amaçlamamıştır. Aynı şekilde, Kuzey'deki (ve böylece de Güney'deki) işçi sınıfına söz hakkı tanımamaktadır, hatta Cumhuriyetçiler'in temsil ettiklerini idda ettikleri Katolik işçilere bile... Ve bu da, Cumhuriyetçiler'in Kuzey'deki Katolik işçi sınıfı bölgelerindeki etkisinin kesinlikle halkla örgüt arasında olması gereken demokratik ilişkilere dayanmadığını göstermektedir. Cumhuriyetçiler, rakipleriyle çabucak anlaşabileceğini tekrar tekrar kanıtlamış bir araç üzerine oturmuş bir örgüttür.

Silahlı Mücadelenin Rolü

Cumhuriyetçiler'in, politik arenadaki ana unsurlarından biri her zaman için silahlı mücadele olmuştur.

Ancak, yapılan bu seçimin geçmişte sorgulanmış olmasının beş kuruşluk değeri yoktur. 60'lı yılların sonlarında, Cumhuriyetçi hareketin yıllarca süren yalıtılmışlığı ve geri çekilmelerinden sonra, IRA'nın lider kadrosu varolan durumun silahlı mücadele ile değiştirilebilirliğini sorgulamaya başladı. Düşünülen alternatif, İrlanda İşçi Partisi'nin (Serbest İrlanda Cumhuriyet'indeki Komünist Parti'nin o zamanki adı) desteklediği görüşe yakın olan "İrlanda tarzı sosyalizm"i savunan, seçimlere yönelik bir stratejiydi. Aynı zamanda, Kuzey'deki Katolik işçi bölgelerinde savaş sürüyordu ve IRA öylesine ıraktı ve ortalıklarda görünmemekteydi ki duvarlarda şu yazı göze çarpıyordu: "IRA: I Ran Away" (IRA: Kaçtım)

IRA kongresi 1969 yılı sonlarında, sürdürdüğü çekimserlik politikasının sona erdirmek amacıyla oylama yaptı. (Çekimserlik politikası, Cumhuriyetçiler'in parlamentoda yer almayı reddettikleri geleneksel tavırdı.) Bu bir bölünmeye yol açtı, bunu takip eden yıllarda çoğunluk silahlı mücadeleden koptu ve ismini İşçi Partisi olarak değiştirdi. (Bu arada İrlanda İşçi Partisi, Kuzeyli Komünist Partisi'yle birleşerek İrlanda Komünist Partisi adını aldı.) Bugün İRA'dan kopanların oluşturduğu İşçi Partisi ile İrlanda Komünist Partisi birbirlerinden güçlükle ayırd edilebilmekte. İkisi de temelde aynı parlamenterist reformizme sahip, sendika bürokrasisiyle güçlü bağlantıları bulunan ve işçi sınıfının dizginlenemez militan ruhundan korkan partiler. Yalnızca, İşçi Partisi biraz daha Avro-Komünist olarak nitelendirilebilir ve biraz daha başarılı.

1969 kongresinden Geçici IRA'yı kurmak üzere yola çıkanların başında eski liderlerin en reaksiyonerleri bulunmaktaydı. Ama, aralarında, Kuzey'de gelişen son olaylar sırasında pasif kalan eski liderlerden hoşnut olmayan, gelişen olaylarla şekillenmiş eski kuşağın en aktif militanları da vardı. Bu iki grubun birleştikleri nokta ise silahlı mücadeleden vazgeçmeyi reddetmeleriydi. Bugünkü Sinn Fein/IRA'yı geliştiren bu gruptu.

Gerry Adams'ın "Politics of Irish Freedom"da belirttiği gibi, "silahlı mücadele taktikleri çok önemlidir, çünkü kesin sonuca götürecek olan şey silahlı mücadeledir. Onsuz, İrlanda konusu konu bile olamaz. Bu yüzden silahlı mücadele silahlı propaganda gibidir".

Yakın zamanda, izinden dönmekte olan 8 askerin öldüğü Ballygawley bombalama olayından sonra, bir basın toplantısında konuşan Adams, bu düşüncesini daha da netleştirdi. İngiltere'de birçok kişi -İrlanda'da İngiliz birliklerin bulunmasına karşı çıkanlar da dahil- bombalama olayında ölenlerin çoğunun 20 yaşından küçük olduğunu öğrendiklerinde şok olmuşken, Adams, Belfast'ta basına şöyle bir açıklamada bulunuyordu: "Silahlı mücadele birkez daha politikasının doğruluğunu göstermiş ve sorunun aciliyeti konusunda herkesi bir kez daha uyarmıştır. Kuzeyli yurtseverler IRA'nın eylemleri sayesinde kendi güçlerinin yeniden farkına varmışlardır." (Ann Phoblacht, Sinn Fein's Weekly, 25/8/1988).

Şüphesiz, Gerry Adams İngiltere ve İrlanda gazetelerinin manşetlerine konuşmaktaydı ve belki Kuzey'de, bu ölümlerle intikam aldıklarını düşünen insanlar vardı. Ancak, yalnızca pasif izleyici rolüyle sınırlanmış bu insanlar gerçekten "kendi güçlerinin yeniden farkına varmışlar" mıydı? Daha da kötüsü, pasif izleyici rolüyle sınırlı kalmamış olanlar İngiliz birliklerin Katolik bölgelerini sürekli rahatsız etmeleriyle, Protestan paramiliterlerin misilleme amacıyla işlediği cinayetlerle ve olaydan birkaç gün sonra Ballygawley'de üç IRA üyesinin SAS komandoları tarafından kasıtlı olarak öldürülmeleriyle, faturayı birçok kez onlar ödemek zorunda kalmamışlar mıydı? Bunun yanısıra, 1987 sonunda Enniskillen'deki Anma Günü'nde yapılan ani baskın sonucu 13 Protestan sivilin yanlışlıkla ölmesiyle, zaten İrlanda sorununa gitgide olumsuz bakmaya başlayan İngiltere halkının (işçi sınıfı da dahil olmak üzere) sempatisini yitirerek, Thatcher hükümetinin eline yeni kozlar vermeye değer miydi?

Diğer tüm ulusçular gibi Cumhuriyetçiler'in de en önem verdikleri şey, uğruna savaştıklarını iddia ettikleri kitle için sonuçların ne olacağını düşünmeksizin, düşmanlarından diğer devletlere ve kamuoyuna kadar herkese bir şekilde kendini tanıtmaktır. Silahlı mücadeleyi ne Katolik nüfusun maddi ve manevi konumunu güçlendirmek için kullanmaktadırlar, ne de, İngiltere'de çalışan bin-

lerce İrlandali işçinin ihtiyaçlarıyla ilgilenmektedirler. İşçilere, aralarındaki İngiliz işçilerle uçurumu kapatabilmeleri için bir perspektif ve dil sunmak yerine, yaptığı son eylemlerle IRA bu uçurumu daha da büyütmektedir.

Mantıklı Yol: Silah'dan Oy Pusulası'na

80'li yıllar, Cumhuriyetçiler'in cephesinde diğer bir aracı ön plana çıkardı - oy pusulası.

Mart 1981'de Bobby Sands, kendinden sonra bir düzine insanın da katıldığı bir açlık grevine başladı. 1976'da Wilson hükümetinin kaldırmış olduğu "siyasi tutuklu" statüsünün Cumhuriyetçi mahkumlara geri verilmesini talep ediyorlardı. Nisan'da Bobby Sands -halen cezaevindeyken- Katolik ağırlıklı Fermanagh ve Güney Tyrone seçmen bölgesinden İngiltere parlamentosuna girdi. Bobby Sands ve diğer 3 tutuklunun ölümünden sonra, Haziran'da iki açlık grevcisi Cumhuriyet Parlamentosu (Dail)'na seçildi. Yine Ağustos'ta Sinn Fein'in tanınmış üyelerinden Owen Carron, Fermanagh'da büyük bir çoğunlukla Bobby Sands'ın ölümüyle boşalan yerine seçildi. Aynı dönemde İrlanda'da binlerce kişi İngiltere'nin katı tutumunu protesto amacıyla eylemler yapıyordu. Kuzey'de ise, her cenaze töreni kitlesel bir gösteriye dönüşüyordu.

Sonunda, Cumhuriyetçi 10 tutuklunun ölümüyle sonuçlanan açlık grevi Ekim'de sona erdi. Bu bir yenilgiydi. İngiltere'de, ekonominin çökmekte olduğu bir dönemde Thatcher hükümeti, açlık grevcilerine karşı tutumunu her ne pahasına olursa olsun değiştirmemekte kararlıydı. Ve, bu noktada, tutukluların yapabileceği pek birşey yoktu.

Ancak Cumhuriyetçi liderler açlık grevini bir yenilgi olarak değerlendirmedi. Gerry Adams açlık greviyle gelişen yeni durumu şöyle özetledi: "Varolan tek mücadele biçimi silahlı mücadele olduğunda çok az sayıda adam gerekmektedir. Ancak açlık greviyle birlikte, birçok insan mücadeleye sadece bir köşeden bakmak yerine aktif rol oynadılar. Bu roller afiş asma, mektup yazma veya birçok farklı protesto eylemlerine katılmak gibi ufak ama önemli rollerdi." (The Politics of Irish Freedom)

Yapılan protestolar, savaşma şansına sahip olamadan ölen bu mahkumları gömmeye yönelikti -düşünülebilecek en moral bozucu protesto şekli-tabii ki konuya böyle yaklaşmak Adams'a göre anlamsız ve faydasızdı. O'na göre, bu açlık greviyle kazanılan ana ve en önemli gelişme Cumhuriyetçiler'in 1961'den bu yana ilk kez seçim sahnesine çıkabilme şansını elde etmeleriydi. "Açlık grevinden önce seçimlere katılma stratejisini ağır ağır hayata geçirmeyi planlıyorduk; ancak ani, yanlış hazırlanmış ve yetersiz bir seçim stratejisine itildik."

Bu noktadan sonra, Sinn Fein açlık grevcilerinin seçimlerde kazandığı başarıyı sağlamlaştırmak için uğraştı. Kuzeydeki Katolik bölgelerde Sinn Fein kontrolünde halk merkezleri kuruldu. Bu arada meclisin seçim bölgelerinde ve Cumhuriyet bölgelerinde de benzer fakat daha sistemsiz çalışmalar başladı. Amaç işçileri yoksulluğa karşı savaşmak için örgütlemek olabilirdi. Ama hayır; bunlar yalnızca seçim taktikleriydi. Özellikle, Güney'de Sinn Fein'in saygıdeğer bir imaj yaratabilmek için çabaladığı bölgelerde. Gerry Adams'ın, Dublin civarındaki seçim bölgelerinde kurulan "Concerned Parents (Endişeli Aileler)" derneğinde çalışan Sinn Fein üyelerinin uyuşturucu ilaç satıcılarını yakalamak için yaptıklarını, Sinn Fein'in ısrarlı çalışmalarına örnek göstermesi bir raslantı değildir.

Bu seçime dönüş, Cumhuriyetçiler'i başladıkları noktaya geri getirmek üzereydi. 1986 Sinn Fein kongresi, eski üyelerin birçoğunun 1969 IRA genel kurulundan çekip gitmelerine neden olan kararı benimsedi: Çekimserlik politikasına son vermek. Ancak bu kez, çoğunluk parlamenterist bir yolu benimsemiş, silahlı mücadeleyi savunan ve seçim karşıtı olan "Cumhuriyetçi Sinn Fein"ı kurmak için kongreyi terk eden grup ise küçük bir azınlık olarak kalmıştır.

Verilen bu kararın ardında yatan hedefler, Ann Phoblacht'ta da belirtildiği gibi (6/11/1986) "Cumhuriyetçi mücadelenin başarısı kadar önemli. Bu hedefler: tek başınalıktan kurtulmak ve politik aktivite kazanmak, ulusal mücadeleyi 26 kontluk halkının anladığı çağdaş gerçekle bağdaştırmak."

Silahla oy sandığı arasında bariz bir benzerlik bulunmakta. Her ikisi de, aktif ve bilinçli organizasyonlardan çok, Cumhuriyetçiler'in adına savaştığını iddia ettiği halkın pasif kalmasına dayanmaktadır. Silah, gerektiğinde Kuzeyli halkın yoksul katmanlarını disipline etmek için kullanıldığı gibi, oy sandığı da Güney'de saygı ve güven kazanmak için ve Sinn Fein'i tüm İrlanda'da güvenilir bir örgüt haline getirmek için kullanılabilir. İkisinin birleşmesi Sinn Fein'e, Londra ve Dublin hükümetlerinin başlattığı politik uzlaşma için gerekli ve kabullenilebilir bir ortak partner olma özelliklerini sağlayabilir.

Cumhuriyetçiler'in Radikalliği:
-Sözcükler Ortada- Peki Eylem!

Diğer tüm ulusçular gibi, özellikle 2. Dünya savaşından bu yana, Sinn Fein'in de solundan gelecek herhangi bir rekabet tehdidine karşı hazırlıklı olması gerekmektedir. Bunun da ötesinde İrlanda'da işçi sınıfının konsantrasyonu ve 60-70'li yıllardan kalma gelenekler, bir zaman sonra Sinn Fein'in eskimiş ulusçu stratejisini sorgulayabilir.

Ve Sinn Fein'in dilinde kesinlikle "sosyalist" jargon eksikliği yoktur. Örneğin Ann Phoblacht'ın 12/2/1987 tarihli yazısı şöyledir: "Elbette, İrlanda için devrimci bir görünüme bağlanmamız gerekmekte ve bu görünüm şimdiki sistemle kesinlikle bağdaşmayacak bir dizi yeni ekonomik ve sosyal yapılanmayı içermektedir. Bu yapılanmalar sosyalleştirilmiş ve kooperatifleştirilmiş endüstri maliye ve tarım: işçi kontrolündeki fabrika ve çiftlikler, herkese eşit eğitim, kültür ve 'güzel şeyler' eşitliği. İşte bizim uzun vadeli toplum görüşümüz".

Elbette bu cümlenin anahtar sözcüğü 'uzun vadeli' deyimidir. Gerry Adams'ın dediği gibi, "gelişiminin bu aşamasında cumhuriyetçi mücadele kendini 'sosyalist-cumhuriyetçi' olarak tanımlamamalı. Bu, mücadelede sosyalist olmayanlara yer yok anlamına gelebilir." *(Politics of Irish Freedom)* Aksine, Adams'a göre halkın her türlü hoşnutsuzluğu, ulusal mücadele kapsamına alınmalıdır. Cumhuriyetçi mücadele, "bölünmeden sonra İrlanda'nın her iki yakasında bulunan kurbanları kapsamalı ve ulusal mücadele sosyal, ekonomik ve kültürel rahatsızlıkları, ulusal kaderini tayin hakkı için yapılacak bir kampanya potasında eritebilmelidir." *(Twenty Years On)*

Ama Sinn Fein, Protestan İşçi sınıfında varolan sosyal rahatsızlıklar söz konusu olduğunda sözüne sadık kalmıyor. Yıllardır, Sinn Fein'in kendini Katolik bir örgütlenme olarak tanımlamayı kabul etmediği bir gerçek. Gerçekten de Kuzey'deki bölünmede dinsel ayrılıklar tek başına hiçbir rol oynamıyor. Bu, bölünmenin nedenlerinden yalnızca biri ve genellikle de neden olarak değil mazeret olarak gösterilmekte. Ve herşeyin ötesinde, geçmişteki en ünlü İrlandalı ulusçular aslında Protestan'dı. Bu nedenle Sinn Fein konuşurken 'Katolik' yerine 'ulusçu' deyimini kullanmaya büyük özen gösteriyor. Bu sözcük Sinn Fein'in stratejisine son derece uygun ama aslında Protestan nüfusu, en yoksul katmanları da dahil olmak üzere küçümsemesini maskelemeyi amaçlayan bir sözcük.

Bölünme'den beri İngiltere hükümeti ve Protestan orta sınıf, işçi sınıfını ikiye bölebilmek için yoğun çaba harcamaktaydı. Protestan işçiler, Katolik işçilere karşı patronlarla aynı safa geçtiklerinde en iyi işlerle ödüllendiriliyordu. Ama ekonomik sefahat döneminde bile Protestan işçilerin imtiyazları Protestan ve Katolik orta sınıfla karşılaştırıldığında çok komik düzeyde kalmaktaydı. Ve bugün, ekonomik krizin tam göbeğindeyken, Protestan işçilerin bu imtiyazlarının sürdüğünü söylemek kötü bir şakadan öteye gitmez, özellikle de işsizlik sigortasından yararlanan %20'lik bölüm için.

Ve buna rağmen Sinn Fein Protestan ve Katolik işçiler arasındaki uçurumu kapatmak için ne gibi bir gayret göstermiştir? Elbette bu kolay iş değildir ama İngiltere hükümetinin ve onun orta sınıf müttefiklerinin sıkı pençesini de gevşetmek kolay bir iş değildir ve bu mücadelede her türlü yardıma gereksinimi vardır. Ama Sinn Fe-

in'in sosyalist tarafı bu kadar geniş görüşlü olmamakta. Öyle ki, tehdit olarak algıladıkları askeri eylemlere son vererek Protestan politikacıları, Protestan işçilere karşı kullandıkları ana argümandan mahrum bırakmamakta ve herşeyin ötesinde, Protestan işçi sınıfı da dahil olmak üzere, toplumun en çaresiz kesimlerinin isteklerini ve isyanlarını dile getirecek bir dil ve tavır oluşturamamakta. Şüphesiz böyle bir dil, Sinn Fein'in saygın bir imaj yaratma çabalarına uygun düşmemekte ama bu Protestan işçilerin en azından bir bölümünü korkularından ve endişelerinden koparabilmenin tek yolu.

Bunun yanında, Sinn Fein İngiliz işçi sınıfının aktif desteğini kazanmak için ne gibi bir çaba sarfetmiştir? İngiltere'nin Kuzey İrlanda'da bulunmasıyla koruduğu İngiliz işçilerin, yasal çıkarları nelerdir? İngiltere'deki fabrikalarda birçok eski 'Birlik' elemanı bulunmakta ve bunlar Kuzey İrlanda'ya kayıtlı olmalarından pek de gurur duymamaktadır. Onların ve iş arkadaşlarının aktif sempatisini kazanmak için İrlanda'daki İngiltere politikasına karşı olmak pek de zor olmasa gerek. Ancak bu, manevi motivasyondan fazlasını gerektirmekte. Bundan belli bir çıkarı olduğuna inanması gerekiyor. Ve IRA kendisine izinden dönmekte olan silahsız genç askerler gibi kolay hedefler seçerken, bu insanlar Cumhuriyetçileri desteklemekte ne gibi bir çıkar görebilirler? (bu anlamda IRA'nın 1984'de Tory konferansını bombalaması, İngiliz işçilerden çok değişik bir yanıt aldı ve bu çok da düşmanca değildi.) Aslında Sinn Fein'in İngiltere işçi sınıfına söyleyecek hiç bir şeyi yok. Ne desteklerini kazanmak için ne de İngiltere'de çalışan İrlandalı işçilerin hem İngiltere hem de İrlanda'daki işçi sınıfıyla aralarında, yaşayan ve aktif bir bağ kurabilmesini sağlayalabilmek için politikası var. Sinn Fein'in bu konuda düşünebildiği tek şey, İngiltere'deki destekçilerine, mücadeleye "ilkeli sosyalist tutumlarıyla İngiliz İşçi Partisi içinde katılmaları"nı söyleyerek İşçi Partili politikacıların sempatisini kazanmak. (*Ann Phoblacht,* 2/10/1988)

Son olarak, Sinn Fein'in Kuzeyli ve Güneyli İrlanda işçilerine ne önermesi gerekiyor? Birleşik ve Bağımsız bir İrlanda. Ama bu nasıl olacak? Cumhuriyet devletine sıkı sıkıya bağlı olan gerici katolik kilisesiyle birleşerek mi? Bağımsız ama şimdikinden daha az kaynakla, bu yüzden daha düşük yaşam standardıyla mı? Endüstriyel altyapı eksikliğini telafi edebilmek için köle gibi çalışmayı ilke edinerek mi? Bu temel üzerinde nasıl bir sosyalizm kurulabilir? — işçi sınıfı için daha çok sömürü ve yoksulluk anlamına gelen bir sosyalizm karikatürü dışında.

İrlanda'da Bağımsız Proleter Politika İçin

İrlanda sorunu yüzyıllardır sürmekte. İngiliz burjuvazisi, sorunu 1921 Bölünmesiyle çözemedi ve geçmişteki büyük gücüne karşın ulusçu hareket de bu sorunu çözmekten aciz olduğunu kanıtladı.

İrlanda işçi sınıfının -Kuzeyli ve Güneyli, Katolik ve Protestan- ihtiyaç ve istekleri hem Cumhuriyet'teki hem de Kuzey'deki burjuva politikacıların isteklerinden çok farklı. Keza Cumhuriyetçi hareketin küçük burjuva liderlerininkilerden de çok farklı. Bu küçük burjuva liderlerinin tek perspektifi, imtiyazlıların, işçi sınıfının daha fazla sömürülmesine bağlı olarak, pastadan daha büyük pay alabileceği daha dar bir toplum.

Ancak İrlanda işçi sınıfının talepleri, İngiltere işçi sınıfının talepleriyle aynı. Dublin'deki, Katolik Andersonstown'daki, Protestan Shankill Road'daki (Belfast), Liverpool Toxteth'deki ve Londra-Broadwater Çiftliği'ndeki işçi gettoları birbirlerinden çok mu farklı?

Kuzey Katolik bölgelerde kurulan Radikal militan proleter bir örgütlenme, zenginin daha zengin olmasını sağlayabilmek için düşük yaşam koşullarında yaşamak zorunda kalan binlerce işçinin (her iki ülkede de) duyduğu nefreti açıkça ifade etmenin yollarını arayabilir. Böyle bir örgütlenme, müttefiklerinin kaybetme korkusu olmaksızın, Protestan ve Katolik işçi sınıfını saflarını patronlara, İngiltere'nin çıkarcı ataklarına ve İngiliz işgalinin en kabul edilemez ve arsız tavırlarına karşı saflarını kapatmak yoluyla bu sekter bölünmenin yalan ve tuzaklarını gözler önüne serebilir. Böyle bir proleter örgütlenme İngiliz burjuvazisinin ve onların İrlandalı işbirlikçilerinin yarattığı ölümcül pisliği durdurabilmenin tek yolunun hem İngiltere hem de İrlanda işçi sınıfının güçlenmesiyle olabileceğini ve bunu amaçladıklarını açıkça söyleyebilir.

Çeviri: **Funda Özlem**

Latin Amerikalıların Hümanist, Devrimci ve Düşünür Önderi

Luis Suarez Salazar

World Marxist Review No: 12.Aralık 1988

Onlar Halk İçin Savaştılar

Küba Devriminin manevi önderi Ernesto Che Guevara eğer yaşasaydı bugün 60 yaşında olacaktı. Onun ideolojik-teorik mirası, azgelişmiş ülkeler halklarının ulusal bağımsızlık ve sosyalizm için verdiği mücadeleyi daha iyi kavramak isteyenler için önemli bir bilgi kaynağıdır. Gerek eserlerinde ve gerekse sayısız konuşmalarında Che, özellikle yeni bir insan tipinin yaratılması ve içinde insanın, yaratıcılığını tümüyle gerçekleştirebileceği sosyo-ekonomik koşullar üzerinde durdu. Okurlarımızdan gelen yoğun istek üzerine, Latin Amerikalı enternasyonalist devrimcinin insanî yanını konu alan bu makaleyi yayınlıyoruz.

Fidel Castro'nun, 21. yüzyılın insanı olarak nitelediği efsanevi savaşçı Che Guevara'nın ideali daha güzel bir dünyaydı. O, komünizmin tüm dünyada zaferini hedefleyen devrimci dönüşümleri başarabilecek, yeni bir ahlâk ve yeni bir bilinçle donatılmış, (sadece) 'zorunlu ihtiyaçları' için işgücünü körü körüne kullanma zorunluluğundan özgürleşmiş bireyin yaşadığı bir dünya hayal ediyordu.

Onun hümanizminin, ister Marx-öncesi materyalizmin ve bazı çağdaş eğilimlerin 'antropolojik yaklaşımlar'ıyla ve isterse sınıf ve toplum çelişkilerinden izole edilmiş 'evrensel insan doğası'na atıfta bulunan soyut düşüncelerle olsun hiçbir ortak yanı yoktur. Tersine onunki dünyanın, toplumun radikal olarak yeniden yapılanması için bir çağrıydı.

Che Guevera'nın dünya görüşü Marksizm-Leninizm'den kaynaklanıyordu. Çünkü, o, Marx ve Engels'in, 'Alman İdeolojisi'nde savunduğu, aşağıda aktaracağımız düşünceyle tamamen hemfikirdi: "...bu komünist bilincin en üst düzeyde (yığınları kucaklaması için, ç.n.) üretimi... ancak insanın pratik bir hareket içerisinde, devrim sürecinde değişimini öngerektirir; dolayısıyla, devrim, sadece egemen sınıfı başka bir yolla devirmek mümkün olamadığı için değil,

*Luis Suarez Salazar Küba Komünist Partisi Merkez Komitesi Denetimindeki Amerikalı Öğrencileri Eğitim Merkezi Müdürüdür

aynı zamanda egemen sınıfı deviren sınıfın tüm eskimiş tarihsel bağlardan kurtulup, toplumu yeniden inşa etmeye muktedir hale gelmesi için de gereklidir"[1]

Latin Amerikalı önder, biçimde ulusal fakat sosyal ve sınıfsal içeriği bakımından enternasyonal bir devrimin, ancak insanın insan tarafından sömürüsünü ortadan kaldıracağına, işgücünü bir meta olarak satmanın 'akıl almaz gerekliliği'nden insanı kurtaracağına ve onun sonsuz ruhsal ve entellektüel yaratıcı enerjisini özgürleştireceğine kesin olarak inanıyordu. Che, komünist devrimin sosyalist aşamasının sadece sosyo-ekonomik ve politik bir fenomen olarak algılanamıyacağını öne sürüyordu. Ayrıca, insanı sosyal değişmenin merkezine koyan ve onu, tarihin bilinçli, etkin yapıcısı haline getiren ahlaki bir olay olarak da kavrıyordu; İnsan psikolojisi, değer yargıları, inançlar, alışkanlıklar, diğer insanlara karşı davranış kalıpları, emek (üretim eylemi, ç.n.) ve toplum tüm olarak değişime uğrar. Che, ne toplumsal bir sistem olarak sosyalizmi ve ne de yeni bir insan tipini bunlarsız tasavvur edemiyordu. "Sosyalizmin hiç bir işlevi olmayacak" diyordu, Che "eğer insanlar gerek sosyalizmi inşe etmekte olanlara karşı olsun, gerekse dünya çapında emperyalist sömürünün pençesinde kıvrananlara karşı olsun yepyeni ve kardeşçe bir tutum geliştiremezse."[2]

Lenin'in teorik mirasının zeki bir inceleyicisi ve 1950 ile 60'ların özgün teorisyeni Che, sömürge yönetimlerinin sarsıldığı ve gericilerin bu süreci durdurmak için her tür çabaya başvurduğu bir dönemde, yeni gelişmeleri büyük bir coşkuyla kavradı, asla onların gerisinde kalmadı. O, şöyle diyordu: "farklı ekonomik, sosyal ve politik eğilimlerin temsilcisi uluslar arasında tamamen antagonist olarak bölünmüş bir dünyada yaşıyoruz. Bu çatışmalar dünyasında, temel çelişki bugün sosyalist uluslarla gelişmiş kapitalist ülkeler arasındadır. Bu çelişki belirleyici öneme sahip olmakla birlikte tek ve yegane bir çelişki değildir. Yani sıra, kendi aralarında dünyayı yeniden bölüşmek ve pazar için savaşan gelişmiş kapitalist ülkeler arasındaki çelişki de mevcuttur. Kaldı ki, bu ülkeler(in) gelişmesinin devamı, bağımlı olanların soyulmasına, sömürülmesine dayanmaktadır. Bu çelişkiler, tüm gezegeni yokedecek atom çağına özgü bir felaketle birlikte dünyayı tehdit eden gerçeklerdir"[3]

Che, özellikle bugün daha da güncelleşen bu noktayı vurgulamak için emperyalizmin bütün ulusların ortak düşmanı olduğunu her fırsatta yineledi. Teorik görüşlerinin ve pratik mücadelesinin temel taşı buydu. Ona göre, emperyalizme karşı, barış, sosyalizm, ulusal bağımsızlık ve toplumsal özgürlük için mücadele, giderek evrensel bir nitelik kazanıyordu. "Her bir ülkenin bağımsızlığına kavuştuğu her bir seferinde" diyordu Che "emperyalist dünya bir kez daha bozguna uğruyor... sosyalist ülkelerin varlığı bu değişikliklerden geri dönülmemesi için güçlü birer kaledir. Bize yol gösteren ideo-

lojinin belirlediği enternasyonalist görevimiz, bağımsızlığı azimle ve coşkuyla savunmaktır"[4]

Üç Kıta Konferansı'nda, bütün dünya halklarına yayınladığı mesajında (Havana, 1967) 'emperyalizm; kapitalizmin en yüksek aşaması olan bu sistem' uluslararası bir sistem olduğundan, onun, ancak evrensel çapta bir mücadele ile bozguna uğratılabileceğini'[5] vurguladı. Marksist-Leninist ilkelerden ve Latin Amerika'nın devrimci geleneğinden esinlenen bu inanç, aynı dönemde sosyalist kamptaki bölünmelere karşı da mücadele eden Che'nin militan enternasyonalizminin temelini teşkil etmekteydi. Ulusal çatışmaların gerçek mekanizmasını bu şekilde kavramasına ve 'evrensel nitelikte bir mücadele' ile emperyalizmi bozguna uğratmak arzusuna rağmen, dönemin bazı liderleri gibi nükleer silahlanmadan kaynaklanan askeri çatışmaların insanlığın üzerinde büyük bir tehdit oluşturduğunu gözardı etmiyordu. Sadece saniyeler içinde uygarlığı tümüyle yokedebilecek bir güce erişmiş olan nükleer güç, bu hümanist devrimci için dehşet verici bir şeydi.

Che oluşmasında bizzat kendisinin de yer aldığı Küba'nın devrimci dış politikasını savunurken, asıl savaş kışkırtıcısının emperyalizm olduğunu bıkıp usanmadan tekrarladı. Dünya barışını sürekli kılmak ve tam bir silahsızlanma için mücadele etmenin gerekliliğini vurguladı; üç kıtanın ezilen halklarının direnişini ve sosyalist ülkelerin onlarla dayanışmasını kırmak için, emperyalizmin uyguladığı nükleer savaş şantajına kesinlikle izin verilmemesi gerektiğini savundu. (Özellikle Vietnam'da olduğu gibi ulusların zalimane bir saldırıya uğramasında). Che, barış içinde birarada yaşamayı, ne sömürenlerle sömürülenlerin, ezenlerle ezilenlerin, uzlaşması olarak anlıyordu; ne de süper güçlerin dünyayı kendi çıkarlarına göre yeniden paylaştığı ve ancak bu temelde farklı sosyal sistemlere sahip ülkelerin sürdürdüğü bir barış içinde birarada yaşama olarak.
O, barışı evrensel ve bölünemez bir bütün olarak anlıyordu: "... Evrensel barışı garanti etmek istiyorsak eğer, ilke olarak bir arada varolmayı sadece süper güçler arasındaki ilişki biçimi olarak anlamamalıyız. Güçlerine bakılmaksızın barışı bütün ülkeler için tesis etmeliyiz. ...Barış içinde birarada yaşama ilkesi, halkların iradesinin ayaklar altına alınmasının bir hak olarak onaylanması anlamına gelmiyor."[6]
Che, Fidel Castro'nun yeni koşullara uyarladığı, Küba Devrimi'nin dış politikasının en temel ilkesinin oluşturulmasında görev aldı. Bu, evrensel barışla, ulusların egemenliği ve Üçüncü Dünya'nın sosyo-ekonomik gelişme hakkı arasında kopmaz bir bağ kuran bir ilkedir. "Yağma felsefesini ortadan kaldırın, o zaman savaş felsefesi kendiliğinden ortadan kalkacaktır" diyordu Fidel Castro, Birleşmiş Milletlerin 1960'taki Genel Kurulu'nda. Dört yıl sonra, Cenevre'deki Dünya Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nda Che Guevara, " 'Yağma Felsefesi' kaldırılmak yerine tahkim ediliyor" di-

yerek yukarıdaki sözlerin altını çiziyordu. Az gelişmiş ülkelerin geri kalmasının nedenleri ortadan kaldırılmadıkça, 'uluslararası gerginlikler tehlikeli boyutlara varabilir' diyordu Che. Ezilen ulusların ihtilalci ruhu gün geçtikçe daha da gelişecektir: 'Zorla ellerinden alınan haklarını kazanmak için silaha sarılacaklar'[7]

Bu varsayımı, azgelişmişliğin temelinde yatan gerçeklerin ve bu azgelişmişliğin üstesinden gelinebilme yöntemlerinin bilimsel bir analizinden kaynaklanıyordu. Che, azgelişmişliği, geç kalma ya da 'dışa bağımlılığın' bir sonucu olarak kavramıyordu: Özellikle emperyalist aşamanın bir ürünü olan kapitalizmin eşitsiz gelişmesine bağlıyordu; eşitsiz gelişme hemen hemen bütün Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinin ekonomik, sosyal ve politik yapılarının temelinde yükseliyordu. Azgelişmişlik, ona göre haksız ticaretin sonucu olarak sürekli yeniden üretilmekteydi; tekelci sermayenin bağımlı ekonomilere tamamen nüfuz etmesi, uluslararası ticaretin dev uluslararası şirketler tarafından kontrol edilmesi ve nihayet, emperyalist güçlerin ve özellikle ABD'nin, sömürülerini sürekli kılmak için Üçüncü Dünya ülkelerine politik, ideolojik ve ekonomik bütün güçleriyle yönelmeleri sonucunda azgelişmişlik daima yeniden üretiliyordu.

Che Guevara'ya göre azgelişmişlik insanlığın bir trajedisiydi. Kontrol edilemeyen enflasyon, kitlesel işsizlik, kitlelerin içinde yaşadığı dayanılmaz koşullar, açlığa, yoksulluğa ve ahlak çöküntüsüne yol açıyordu: "ilaç yokluğundan çocuk ölümü artık aileler tarafından yadırganmıyordu"[8]. Ona göre, ekonomik gelişme, insanı yüceltecek olan en yüksek hedefe varmanın bir aracıydı.
Che, herhangi azgelişmiş bir ülkenin, emperyalist yörüngede kaldığı sürece, yalnızca kademeli reformlarla bağımlılığının üstesinden gelemeyeceğine inanıyordu. Ona göre bu bağımlı uluslar, kapitalist pazar ekonomisinin dayandığı mekanizmayı tamamen sarsmalı, devletin sınıf karakterini değiştirmeli, ekonomik bağımsızlıklarını pekiştirmeli, radikal tarım reformunu ve hızlı sanayileşmeyi kapsayan geniş kapsamlı yapısal dönüşümleri gündeme getirmeli, insanın insan tarafından sömürüsünü ortadan kaldırmalı ve bilimsel, ideolojik ve teknolojik alanda kendi kadrolarını yaratmalılar.

Ulusal bağımsızlık ve toplumsal özgürlük hedefi ile bağımlı ülkelerin şiddetle arzuladığı ekonomik gelişme sorununun kesin çözümü arasında koparılması imkansız olan diyalektik bağlar mevcuttur. Che Guevara'nın görüşüne göre, gerçek ulusal bağımsızlık ve sosyalizm, gelişme için elzemdir. Yaşanmış olan gerçekler göstermektedir ki, ne emperyalistler ne de yerel egemen işbirlikçiler ayrıcalıklı konumlarından kendi istekleriyle vazgeçmezler; ve son tahlilde halkın isteklerini bastırmak için şiddete, zora başvururlar. Dolayısıyla, sömürge ülkelerde muhalefetin yeni biçimleri ortaya çıkacaktır.

Kalıcı bir barışa kavuşmak ve gelişmeyi güvenilir bir temele oturtmak için devrimci mücadele, dört elle sarılınması gereken bir ilke olacaktır.

Che, Marksizmde üretim ilişkileriyle üretici güçler arasındaki evrensel ilişkinin, azgelişmiş bir ülkenin sosyalist gelişme doğrultusunda yol alabileceğini inkar eden yorumuna kesinlikle karşı çıkıyordu. Che, Ekim Devrimi ve Küba Devrimi'nin zengin deneyiminden esinlenerek, bu sorunun ancak her ülkenin özgül diyalektik gelişimine ve başarılarıyla tüm dünya devrimcileri üzerinde etkili olan dünya sosyalist sisteminin pekişmesinin yarattığı yeni koşullara göre çözülebileceğinde ısrar ediyordu. Kapitalizmden sosyalizme devrimci geçişin yaşandığı bir dönemde, sosyalist bilinç "dünyadaki üretici güçlerin hızla gelişmesi, Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerin, ezilen halklar için esin kaynağı olan ve onları dünyaya karşı daha bir uyanık kılan deneyimi" sayesinde hızla gelişti. Che'ye göre, üretim ilişkileri ile üretici güçler arasındaki uyum, sadece ekonomik büyümenin mekanik bir sonucu olarak değil, yanı sıra bir de bir sınıfın diğeri üzerindeki politik egemenliğinin apaçık hale gelmesiyle de çatırdar. İşte bu nedenle de "ekonomik çözümleme, sınıf mücadelesinin tarihsel gerçeğinden" ve de "onun yaşamsal bir faaliyeti" olarak insandan koparılamaz.

Bu yaklaşım, Che'nin teorik ve pratik bütün çalışmasını-çabasını belirledi. Che, sosyalizmin bütün dünyada zaferini gerçekleştirecek olan yöntemlerin karmaşıklığını ve çeşitliliğini kabul etmekle birlikte, bütün ülkelerdeki anti-emperyalist mücadelenin önüne yegane hedef olarak sosyalizme geçişi koymuyordu. Ulusal bağımsızlık için mücadele etmekte olan birçok Asya ve Afrika halkı açısından kapitalist üretim ilişkilerinin geliştirilmesini, işçi sınıfının çıkarı ile çelişse de tarihsel gelişme doğrultusunda ileri bir adım olarak yorumluyordu.

Her ne kadar, ezilen ulusların, uluslararası adaletsiz ekonomik politik düzeni yıkmak için ancak sosyalist ülkelerle dayanışma içinde verecekleri bir mücadelenin kesin yararına inanıyorduysa da Che, emperyalistler arasındaki çelişkilerden yararlanmaya da karşı çıkmıyordu. 1964'teki Dünya Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nda şöyle diyordu: "Eğer bütün halklar ekonomik istikrarsızlık içinde yaşıyorsa ve ekonomik, politik ve sosyal yapılarının canalıcı öneme sahip bir sektöründe yabancı güçlere dayanıyorsa ve ...eğer burada yeni ilişkilerin geliştirilmesinden sözediyorsak insanlık mutlaka ileri bir adım atmak durumunda"[9]
Bu anlamda, bundan birkaç yıl sonra yeni uluslararası ekonomik düzen olarak biçimlendirilecek olan uluslararası standartlardan ilk kez sözeden Küba Devrimi'nin sözcüsü olmuştur.

'Ekonomik olarak bağımlı ulusların', 'kapitalist pazarın' egemenliğinden özgürleşmesini ve 'bağımlı ülkelerin kapitalist dev güçler

tarafından sömürüsünün ortadan kaldırılmasını' istikrarlı bir ekonomik kalkınma için zorunlu gören Che, o günlerde henüz azgelişmiş ülkelerle sosyalist ülkeler arasında yeni yeni canlanmakta olan ekonomik ilişkileri de eleştiriyordu. Sosyalist ülkelerin, Üçüncü Dünya ülkelerinin sorunları hakkında daha berrak bir görüşe sahip olmalarının zorunluluğuna dikkat çeken Che, sosyalist ülkelerden onlarla hem 'karşılıklı çıkar' esasına ve hem de dünya pazarının haksız fiyatlarına dayanmayan adaletli ticari ilişkiler geliştirmelerini istiyordu. Che, sosyalist ülkelere, anti-emperyalist politikalar güden azgelişmiş ülkelerdeki sanayi yatırımlarını yoğunlaştırmaları çağrısında bulunuyordu. O, uluslararası ekonomik ilişkilerde, kardeşlik, dayanışma, enternasyonalizm ve yeni bir ahlakın temel alınmasını savunuyordu. Ona göre bu da, bağımsızlığına yeni kavuşmuş halkların, tekellerin ekonomik egemenliğinden kurtulmasını ve sosyalist gelişme doğrultusunda yol almalarını kolaylaştıracaktı.

Sosyalist ülkelerle Küba arasında inşa edilmiş olan kardeşçe ilşkiler (özellikle Sovyet-Küba ilişkileri), Che'nin, bu ilişkileri yeni biçimlerde geliştirmenin gereğini ve olanağını öne sürmesinde esin kaynağı oldu (bugüne değin gerçekleşebilmiş değil). Bu ilişkiler bağlamında, diyordu Kübalı devrimci, politika, ekonomik güç tarafından belirlenmemeliydi. Bu da, sosyalist değerlerle, 'emperyalizmin çirkin olan gerçeği' arasındaki temel farklılığı gün ışığına çıkaracak, dünya barışını güçlendirecek ve bağımlı ülkelerin bağımsızlığına kavuşmasına destek olacaktı. Che, en sonuncusuna özel bir önem atfediyordu. Çünkü onun kendi sözleriyle "her bir seferinde emperyalizm ağacından kopan bir dal, sadece esas düşmana karşı kazanılmış tekil bir zafer değil, yanı sıra gebermekte olan düşmana bir darbe ve nihai zafere bir adım daha yaklaşmaktır.[10]

Çeviri: **Kubilay Demir**

Notlar:

(1) Karl Marx, Friedrich Engels, *Collected Works* Vol.5, s. 52-53.
(2) Ernesto Che Guevara, *Obras 1957-1967*, Havana, 1970, Cilt 2, s. 574.
(3) Ibid. s.518.
(4) Ibid. s.573.
(5) Ibid. s.594.
(6) Ibid. s.542-543, 545.
(7) Ibid. s.539.
(8) Ibid. s.70.
(9) Ibid. s.519.
(10) Ibid. s.573.

Bir Değinme

Küba ve Güney Afrika

Victoria Brittain

New Left Review No: 172.Kasım-Aralık 1988

1988 yılı, Angola, Küba, Güney Afrika ve Amerika Birleşik Devletleri'nin katıldığı Cenevre görüşmelerinin üzerinden sekiz ay kadar bir süre geçtikten sonra Pretoria'nın on yıllık oyalamasına son verilmesi ve müttefiki UNITA'nın Angola'daki gücünde yapılacak bütünsel bir değişiklikle, bağımsız bir Namibia'nın kurulmasına olanak verecek yeni bir bölgesel strateji oluşturulması konusunda Pretoria'ya baskı yapılabileceği yolunda bir ihtimalin ortaya çıkışıyla son buluyordu. Birleşmiş Milletler'in 435 sayılı kararının yerine getirilmesi için belirlenen tarih olan Kasım ayının başına gelindiğinde, dört taraf arasındaki ilişkiler son derece dramatik bir şekilde bozulmuştu. Güney Afrika'nın, birliklerini Namibia'nın Angola sınırına yığmasıyla birlikte bölgesel savaşı derinleştirme hazırlıkları başlıyordu. Fakat Kasım ayı ortalarında Küba ve Angola heyetlerinin, Küba birliklerinin Angola'dan çekilmesine ilişkin takvimde önemli değişiklikler yapmasıyla, Güney Afrikalılar kendilerini ilk kez Amerikan heyeti tarafından yalnız bırakılmış bir halde buldu.

Reagan yönetimi açısından Cenevre görüşmelerinin başarısı, Kasım ayındaki başkanlık seçiminde yeniden Cumhuriyetçi bir adayın kazanması için yürütülen kampanyanın arka plandaki propaganda faktörlerinden birisi olması anlamına geliyordu. Dışişlerindeki strateji uzmanları, Güney Afrika'nın kendi uzun vadeli istikrarını sağlayabilmesinin en sağlam yolunun Namibia bataklığından çekilmek olduğuna ve SWAPO hareketinin başını çekeceği bir hükümetin Pretoria için bir tehdit oluşturmayacağına uzun bir süredir inanmaktaydı. Görüşmeler boyunca Amerikalı yetkililer, Güney Afrikalı askerleri bu çözümlere ikna etmek için büyük bir çaba harcadı. Amerikan heyeti başkanı Dr. Chester Crocker tarafından *New York Times*'a seçimlerden bir ay kadar önce yapılan açıklamada, ABD yönetimi açısından başarı görüntüsünün ne kadar önemli olduğu ortaya çıkıyordu.[1] Bunun hemen arkasından Küba heyeti başkanı Carlos Aldana'nın, "bu iyimserlik ne yazık ki gerçeklerle örtüşmemektedir", şeklinde yaptığı açıklama ise belli başlı hiçbir basın organında yer almıyordu. Bu, Küba'nın bu görüşmelerle sergilenen Angola'daki rolünün tarihi içindeki öneme yönelik tipik sessizliğin bir göstergesiydi.

Reagan yönetiminin müdahale ettiği dış politika arenalarından hiçbirisinde -örneğin Orta Amerika, Orta Doğu, Kamboçya ya da Afganistan'da- insanlar Güney Afrika'daki kadar korkunç bir insani ve politik bedel ödemek durumunda kalmadı. Buradaki bölgesel istikrarsızlaştırma politikalarının 1980 ve 1986 yılları arasındaki maddi bedelinin 30 milyar doların üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Bu şaşkınlık verici rakam, Güney Afrika Gelişme Koordinasyon Konseyinin (Southern African Development Coordinating Council / SADCC) dokuz ülkesinin aynı dönem içerisinde aldığı bütün dış yardımların toplamının iki katıdır. Tahribatın çok büyük bir kısmı kesinlikle onarılabilir gibi değildir ve bölge ekonomisinin alt yapısı son derece hızlı bir çöküş içerisindedir. Elbette, bu dokuz ülkeden altısının dünyanın en yoksul yirmibeş ülkesi arasında bulunuyor olmasının ve bunların dış borçlarının GSMH'larına oranının yüzde 80 ile 150 arasında bulunmasının şaşırtıcı bir tarafı yoktur. Dante'nin cehennemini andıran bu dünyaya dair bilgi aktaran istatistikler son derece kısıtlı olmakla birlikte, durumdan etkilenen insanların miktarının sayılabilecek gibi olmadığı biliniyor: Çocukları kaçırıp adam öldürmeyi öğreten ve kaçırdıkları yetişkinleri de çıplak köle hamallar olarak kullanan silahlı çetelerden kurtulmak isteyen 800.000 insan Mozambik'ten kaçarak komşu ülkelere sığındı; bölgede 200.000 çocuk yetim kaldı; Angola'da yarım milyondan fazla insan yerinden yurdundan edilmiş durumdadır ve her dört çocuktan biri beş yaşını doldurmadan ölmektedir; Birleşmiş Milletler kaynaklarına göre bir milyon insanın ya da şehirlerde oturan nüfusun yarısının acil yiyecek ve sağlık yardımına ihtiyacı vardır; mayınlar nedeniyle sakat kalmış olan köylü kadınların ve çocukların sayısını tesbit etmeyi bugüne kadar hiç kimse başaramadı, ama bunların en az, her şehirde sokaklarda koltuk değnekleriyle dolaşan, bacakları olmayan askerler kadar olduğu gözlenmektedir. ABD hükümetlerinin, bağımsızlığını kazandığından bu yana geçen on üç yıl içinde Angola'yı tanımama konusunda başarıyla uyguladığı kararı, ABD'yi askeri bir yenilgiye uğrattığı için Vietnam'a da uygulamış olanın aynısıdır. Bu uygulamayla birlikte uluslararası bir yardımdan tecrit etme kampanyası Angola'nın sıkıntıya düşmesine neden oldu. ABD'de Cumhuriyetçilerin kazanması, Pretoria'nın kendine olan güvenini yeniden kazanmasına, uluslararası alandaki yalıtılmışlığını kırmasına, Savimbi ile Angola'da, SWAPO yerine kendisini temsil edecek bir rejim ile Namibia'da çok farklı türde bir barışı dayatma girişiminde bulunmasına yol açabilecekti. Kısaca, Cumhuriyetçilerin zaferi, bölgede ödenecek olan bedelin yükselmesini haber veriyor olacaktı.

Güney Afrika'nın İlk Yenilgisi

Güney Afrika'nın 1988 yılının ilk altı ayı içerisinde bir dizi ağır askeri yenilgiye uğratılmasıyla Güney Afrika'daki savaşın son aşa-

masına girildi. Küba Merkez Komitesi 16 Kasım 1987'de, Güney Afrika'nın kuzey Namibia'daki yeni güçlü altyapısına ve lojistiğine karşı denge oluşturmak üzere Angola'daki birliklerini güçlendirme kararı almıştı. Güney Afrika'nın 1987 Mart'ında başlattığı bu yeni strateji uygulaması 1975'den beri görülen en etkili saldırı hazırlığıydı. Havana'da alınan karar ise gelecekte, 4 Ekim 1975'de ilk Küba birliğinin bölgeye gelişinin taşıdığı tarihsel öneme eşit bir öneme sahip gibi gözükmektedir. 1975'de Küba birliğinin gelişi, Washington tarafından desteklenen Güney Afrika'nın, Luanda'ya uydu bir FNLA/UNITA hükümeti yerleştirmesine engel olmuştu.(2)

Geçtiğimiz yıl içerisinde bölgedeki durumun ne kadar değiştiği, 1986'da Harare'daki zirvede Fidel Castro'nun, "apartheid sona erinceye kadar Angola'da kalma" konusunda yaptığı meydan okuyan açıklamasıyla ölçülebilir. O sıralarda, Pretoria'nın Güney Afrika'nın içinde ve dışında tırmandırdığı şiddetle, komşu ülkelerde yaygın bir moral bozukluğu hakim duruma gelmişti. Bu noktada, Mozambik, Güney Afrika Savunma Gücü (South African Defence Force / SADF) tarafından Malawi yoluyla organize edilen Mozambik Ulusal Direniş çetelerinin Quelimane sahil şehrini almaya ve ülkeyi ikiye bölmeyi çalıştıkları sırada en umutsuz askeri bunalımını yaşıyordu. İki ay sonra başkan Samora Machel'in uçağının iki ülke sınırında düşürülmesi ve başkanın ölmesiyle birlikte Güney Afrika'yla olan gerginlik en uç noktaya ulaştı. Angola'daki FAPLA hükümet kuvvetleri, bir önceki sonbaharda Mavinga'da Güney Afrika'nın gerçekleştirdiği bombardımanda verdiği ciddi kayıpları henüz telafi edememişti; Afrika'nın güneyindeki üç başkent, Commonwealth Eminent Persons Group (Commonwealth Seçkinler Grubu) tarafından yürütülen görüşme girişimleri sırasında kendilerine yöneltilen benzer askeri saldırılardan zararlar görüyordu; Güney Afrika'nın kendi içinde uyguladığı olağanüstü durum, apartheid karşıtı örgütlere benzeri görülmemiş bir bedel ödetmekteydi ve yeni sivil şiddet silahı ölçüsüzce ve vahşice kullanılmaktaydı; Namibia'nın bağımsızlığı meselesi, Pretoria'nın kendi Rodezya tarzı UDI'sini hazırlamasıyla gündemden çıkartılmıştı.

Bağımsızlıktan bu yana geçen on yıl içerisinde, savaş halindeki bu ülkelerin askeri önderleri ilk kez, "apartheid'ın kaçınılmaz sonunun", daha önce tahmin edilenden daha uzun süreceğini vurguluyorlardı. Bu, daha önceden üzerinde hiç konuşulmamış olan bir ihtimaldi. Bu askerler arasındaki özel görüş birliği, beyaz rejim iktidarda kaldığı sürece Pretoria'nın komşularını ve cephedeki öteki ülkeleri bozguna uğratma girişimlerinin, Mozambik'in 1984 yılında gelmek zorunda kaldığı noktaya benzer bir şekilde, Nkomati anlaşmasının ölçü olarak alınabileceği bir noktaya tırmanacağı yolundaydı. "Bir ölüm-kalım savaşındayız; ya onlar ya biz", diye konuşuyordu kıdemli bir subay. Zimbave ve Tanzanya birlikleri bu

çerçevede Mozambik'te savaşıyordu, fakat "apartheid'ın sonuna dek" Angola'da sürecek olan bir Küba askeri varlığı, bu ölüm-kalım savaşını Pretoria'nın kazanamayacak olmasının görünen tek garantisiydi. Fidel Castro sözkonusu o konuşmayı yaptıktan sonra Harare'dan Luanda'ya vardığında, adeta Angola'nın bağımsızlığının sembolüymüşcesine büyük bir sevgiyle ve sıcaklıkla karşılanıyordu.

Ancak geçtiğimiz Kasım ayında Kübalılar, Güney Afrika'nın kendi içindeki toplumsal, askeri ve politik bunalımın derinleşmesinin, Moskova ve Washington'da oluşturulan bölgesel yumuşama havasının ve Reagan yönetiminin Küba'nın geri çekilmesi konusundaki aşırı ısrarının, Havana'nın en yetenekli askeri kadrolarının bir kısmı ile güçlendirilmiş olan Angola'daki müttefik kuvvetler açısından kat'i sonuç alıcı bir kalkışma yapma fırsatını yarattığına karar veriyorlardı. Namibia'nın bağımsızlığı konusundaki 435 sayılı kararın uygulanması için, apartheid'in sona ermesinin beklenmesine daha fazla gerek yoktu, öte yandan bunun uygulanması, bu sona doğru atılan önemli bir adım olabilirdi. Fazla riskli bir karardı bu, çünkü hiç değilse FAPLA o sırada ciddi güçlüklerle karşı karşıyaydı. 1987 Nisan'ında kuzey Namibia'daki varlığını güçlendirmesiyle birlikte başlayan Güney Afrika saldırısı, Angola'daki askeri uzmanlara göre 1975 yılından beri görülen en şiddetli saldırıydı. Bu saldırı Cuito Cuanavale'nin ve UNITA'nın, Angola içlerine saldırılar düzenleyebilmesi için gerekli olan yeni bir üssün ele geçirilmesine hedeflemekteydi. Aynı sırada FAPLA, Güney Afrika tarafından techiz edilen, ABD tarafından mali olarak desteklenen, İsrail yardımıyla Zaire'de kurulmuş olan UNITA tesislerinde ve Fas'ta eğitilen tahminen yirmibin kişilik UNITA'nın sayısız saldırılarına maruz kalmaktaydı. UNITA saldırılarının kuzeydeki yeni hedef bölgelerde ve doğuda FAPLA'yı hazırlıksız ve zayıf yakaladığı gözlenmekteydi. Lojistik zayıflık kendisini çok açık bir şekilde göstermekte ve bazı birlikler, Luanda'daki moral bozukluğunda da açıkça yansımasını bulan ağır bir techizat ve yiyecek sıkıntısı çekmektedir.

Küba'nın 1988 Ocak'ında gerçekleştirdiği birliklerini güçlendirme herakâtı, Angola ordusundaki havayı çabucak değiştirdi. Kübalı komutanlar, Cuito Cuanavale çarpışmasına doğru akan haftalar içerisinde, yani Mart ayında bölgedeki Kübalı askerlerle omuz omuza savaşan FAPLA birliklerinin "kahramanca" bir rol oynadığına dikkat çekmekteler. Kıdemli bir ANC (Afrika Ulusal Kongresi) subayı olan Ronnie Kasrils kendisiyle yapılan bir röportajda Güney Afrika'daki askeri bunalımın "genel olarak düşünülenden çok daha vahim boyutlarda" olduğunu söylüyordu. "Cuito bozgunundan ve 19 yaşında askere alınmış olan pek çok beyaz gencin politik olarak kabul edilemeyecek kaybından, Kübalılara ve Angola'ya karşı havadaki ve bir zamanlar karşılık verilmesi mümkün olamaz diye düşünülen uzun menzilli G5 topları gibi çok çeşitli silahlardaki

üstünlüklerini kaybettiklerini kabul etmelerinden sonra Güney Afrikalı generaller büyük bir dert yaşamaya başladı. Bunalım, burada gerçekten de doğru bir kelime."

Çifte Bunalım

Angola'da ve Namibia'da sürdürülen savaş, askeri bunalımın toplumsal bunalımla birleşmesiyle, 1988 yazında 143 beyaz gencin askerlik hizmetine girmeyi reddetmesi sonucunu doğurdu. Ayrıca, Güney Afrika istihbarat servislerinin genç beyaz kadınları son derece tehlikeli bir şekilde Afrika Ulusal Kongresi'ne sızma işinde kullanmakta olduğu yolunda yapılan açıklama ile, şehirlerin, şimdiye kadar savaştan muaf kalmış olan beyazların yaşadığı kenar mahallelerin içlerine kadar ilan edilmemiş bir savaş sokulmuştu. Pretoria'nın, Angola içlerinde bozguna uğramış olan ordusunun geri çekilişini örtbas etmek üzere yanlış bilgiler vermekte ve kamuoyu oluşturmaktaki mükemmel becerisini kullanarak 1988 Mayıs'ında Londra'da bir oteldeki görüşme masasına gelmesi gerideki bu görüntüye son derece ters düşmekteydi. Londra buluşması, Birleşmiş Milletlerin 435 sayılı eski kararının koşulları uyarınca, Namibia'ya sonunda bağımsızlığını vermek üzere bekleyen ve buna hazır olan yeni ve makul bir Güney Afrika'nın ortaya çıkabilecek olmasının bir fırsatı olarak da anlam kazanıyordu. Bu, "yenileştirilmiş" bir ırkçı rejim açısından uluslararası saygınlığın kazanılması için başlatılan uzun erimli bir kampanyanın ilk adımı olacaktı. Altı ay sonra Güney Afrikalı liderlerin, Blantyre dışında hiçbirisinin beklemediği, altı siyah Afrika başkentine gerçekleştirdiği ziyaretlerle bir tür bedelini ödedikleri bir kampanyaydı bu. Güney Afrikalılar açısından Brazzaville, Kahire, Cenevre ve New York'taki toplantılar dizisi, devletler arasındaki ilişkilerde normal ve kalıcı bir kendini ifade etme ortamı sağlamaktaydı. Başkan Botha'nın, yakın arkadaşı Franz-Josef Strauss'un cenaze merasimini bir fırsat olarak ustaca kullanarak İsviçre'yi, Portekiz'i ve Fildişi Sahili'ni ziyaret etmesinin ardından Papa'nın ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Pérez de Cuéllar'ın Güney Afrika'ya yaptıkları talihsiz ziyaretler, iyice sağda bulunan Muhafazakar Parti'nin başarılarından korkan bir Ulusal Parti açısından kamuoyu nezdinde kazanılacak bir dizi başarıya duyulan büyük ihtiyacı ve Ekim seçimlerinde başka etnik grupları seçmek gibi küçük düşürücü bir zaafı ortaya çıkartıyordu.

Londra'daki ilk dörtlü görüşmelerin Mayıs ayında başladığı günden itibaren askeri durum çok daha açık ve kesin bir şekilde Güney Afrikalıların aleyhine gelişti. Angolalılar, Kübalılar ve SWAPO mensuplarından oluşan birlikler, Namibia sınırındaki Cunene bölgesindeki de facto işgal durumunu sona erdirmek üzere güneye bir taarruz gerçekleştirdiler. Şiddetli çarpışmalardan sonra Güney Afrika kuvvetlerinin hemen hemen tümü, arada sırada UNITA uni-

formaları içinde savaşan Namibialı siyah askeri birlikleriyle birlikte sınırdan geriye çekildiler ve hemen ardından bütün gün ve gece projektörler altında çalışan Küba istikham birlikleri büyük bir süratle, Chama ve Xandongo'daki yeni yapılan uçak pistlerini korumak üzere bütün bölgeye uçaksavar silahları yerleştirdi.

Aynı sırada Angolalılar güney askeri komutanlıklarını, Cunene ve Cuando Cubango illeri komutanlığı olarak birleştirerek Lubango'ya taşıdılar. Haziran ayı geldiğinde Güney Afrikalı generaller Angola içlerindeki kuvvetlerinin yalnızca yenilmiş değil, aynı zamanda kıstırılmış olduğunu da görüyorlardı. Brazzaville'deki ikili bir toplantıda görüşmeye katılan üst düzeydeki bir Güney Afrika heyeti Angolalıları "Afrikalılar arasında bir anlaşmaya" çekmeye çalışıyordu. Buna göre Namibia tartışmaların dışında bırakılacak ve Küba'nın çekilmesine karşılık Güney Afrika Savunma Gücü (SADF) geri çekilecekti. Namibia sınırında askerden arındırılmış bir bölge oluşturulması öneriliyordu ve Angolalılardan Ruacana barajı bölgesini Güney Afrika işgaline bırakması talep ediliyordu. UNITA'ya sağlanan SADF desteğinin durdurulmasına mukabil Angola'daki Afrika Ulusal Kongresi (ANC) üslerinin kaldırılması düşüncesi ilk kez bu gayri resmi öneri ile su yüzüne çıkıyordu. Ancak 1984'de Mozambik'teki Nkomati senaryosunu yeniden sahneye koymaya çalışan bütün bu girişim, askeri bunalımla karşı karşıya olanın bu kez Güney Afrika'nın kendisi olması dolayısıyla başarısız kalıyordu.

Güney Afrikalılar, dörtlü görüşmelerin Kahire'de birbirini izleyen turlarında hakim bir rol oynamak üzere bir girişimde daha bulundu. 435 sayılı kararın, Namibia'dan çekilmek üzere Güney Afrika ordusuna sağladığı yedi aylık süre içerisinde Küba'nın da Angola'yı terketmesini istiyorlardı. Dr. Chester Crocker'ın başkanlığını yaptığı Amerikan heyeti, görüşmelerin başarısızlıkla kesilmesini önlemek için müttefiklerinin teklifini benimsemek mecburiyetinde kalıyordu.

Görüşmelerin gerçek içeriğini sabote etmeye çalışan Pretoria, aynı zamanda bu görüşmelerin SADF birlikleri nedeniyle zamansız bir şekilde kesilebileceğini bilmekteydi. Görüşmelerin bu nedenle kesilmesi Angola'daki Kübalılara verilmiş bir koz olacaktı. Crocker ise Küba ve Angola heyetlerindeki Sovyet etkisini 'ustaca' yorumlarken bu gerçeği örtbas etmekteydi. Gerçekten, Crocker'ın, Angola'daki durumla ilgili olarak yeni bir Afganistan görüntüsünü tasvir etmeye girişmesi, Washington bağlantılı bir süpergüç etkisinin bölgesel çatışmaların çözümlenmesinde belirleyici olacağı imajını güçlendiriyor ve George Bush'un seçim kampanyasında büyük bir yarar sağlıyordu. Batı mediası'nın böylesi bir yol göstericiliği körükörüne izlemesi, Glasnostla çekici kılınan Moskova kaynaklı açıklamalarla da etkili bir biçimde destekleniyordu. 25 Ekim 1988 tarihli *Observer*'da yayımlanan "Ruslar Afrika'da Uyuşma Arıyor:

Devrim Kitapçıkları Barışçı Çözümler Araştırılmasına Yol Açıyor" adlı makale, SSCB'nin, "ana politikanın yenileştirilmesi" tezinin klasik bir ifadesiydi. Güney Afrika'nın etkili ve ünlü gazetecisi Alistair Sparks, Moskova Afrika Araştırmaları üyesi Yevgeni Tarabrin'in Angola ordusunu son derece kaba bir şekilde küçük düşürdüğünden, Jonas Savimbi'nin Güney Afrika'daki rolünü ve ABD'nin, Angola hükümetinin politik seçişlerini değiştirme çabasını kesinlikle anlayamadığından sözediyordu. Sovyetler'in uluslararası seminerlerde ve daha başka zeminlerde yaptığı hatalar, kırdığı potlar, pek çok kişinin bölgedeki Sovyet desteğinin çekilmek üzere olduğu yorumuna sarılmasına yol açıyordu. Aslında sözkonusu bu Sovyet aydınlarının, Küba/Angola askeri taarruzunu besleyen mevcut Sovyet desteği konusunda son derece sınırlı bir şekilde bilgilendikleri ortadaydı. Oysa daha fazla bilgi edinmek için Küba televizyonundan alınan bazı görüntüleri izlemenin ötesinde pek bir şeye ihtiyaçları da yoktu. Bu görüntülerde, Küba'nın bu meseleyle ilişkisi hakkında, 1988 yılının ilk on ayı içerisinde son on yıldakinden çok daha fazla haber geçiriliyordu.

Washington'un Rolü

ABD'nin Savimbi'ye sağladığı askeri ve politik destek, Savimbi'nin, görüşmelerin sürdüğü bir anda Amerika Birleşik Devletleri'ne yaptığı ziyaretle ve UNITA'nın kuzeydeki üslerinin teçhiz edilmesini sağlayan ABD/Zaire ortak askeri manevralarıyla sergilenmekteydi. Kuzeydeki bu üslerin teçhiz edilmesi gerekliliği, Namibia'nın bağımsızlığının, UNITA'nın güneydeki Jamba'dan vazgeçmeye mecbur bırakılması durumuyla birlikte kendisini göstermekteydi. Ancak ABD, etkileyici bir şekilde teşhir edilmesine rağmen kamuoyu nezdinde anlaşmazlıklarda bir arabulucu olarak başarı kazanmayı beceriyordu ve Güney Afrika'nın desteklenmesinde oynadığı yaşamsal rol bu görüntünün dışında kalıveriyordu. (Daha şaşırtıcı olanı Angolalılar'ın ABD'nin UNITA'ya sağladığı desteğin, sürmekte olan görüşmelerde masaya getirilmemesini açıkça ifade etmeleriydi. Aslında bu mesele ekim ayındaki görüşmelerin yarıda kesilmesine neden olan gizli gündemin bir parçasıydı.) Küba kuvvetlerinin, geri çekilen Güney Afrika kuvvetlerine çok daha büyük bir kayıp verdirmek üzere daha şiddetli bir darbe vurabilecekleri düşüncesi biraz kuşkulu gözükmekteydi. Böyle birşeyi yapmamayı seçmek ise Küba/Angola tarafında hakim olan nerdeyse abartılmış bir nezaket görüntüsüne uymaktaydı. Fidel Castro'nun Havana'da yaptığı bir açıklamadan sonra cephedeki subaylardan birisi şöyle söylüyordu: "Kübalılar, Güney Afrika'nın kamuoyu önünde küçük düşmesinin, Washington'un sineye çekemeyeceği bir şey olacağını ve böylece sağın, bölgede bir komünist tehdit olduğu yolunda yaygaraya başlayacağını hesaplıyordu. İşte böylece kamuoyu oluşturma konusunda Crocker'a taş çıkarttılar."

Temmuz ve Kasım ayları arasında Cenevre, Brazzaville ve New York'taki görüşmeler Angola/Küba heyetinin esnek, ılımlı ve dört yıllık bir geri çekilme planına ilişkin teklifi yirmiyedi aya indirmeye hazır olduğunu gösteriyordu. Kasım ayındaki ABD başkanlık seçimlerinden önce Küba'nın geri çekilmesi işleminin bir sisteme oturmasından Washington'un duyduğu korku ile birlikte bu tavır, Güney Afrikalıları, 435 sayılı karar sürecinden geriye çekilmelerinin çok güç olduğu bir noktaya itiyordu. Ekim başlarında Windhoek'e Birleşmiş Milletler görevlileri gelmeye başlıyor ve bağımsızlık süreci için önerilen 7000 kişilik bir BM gözlem gücü oluşturulması kararına varılıyordu.

Ancak kısa süre sonra, ağustos ayındaki New York toplantısında özellikle Savimbi'ye verilen Güney Afrika ve ABD yardımının sona erdirilmesi konusunda üzerinde anlaşmaya varılan 14 aşamalı planda ima edilen fakat telaffuz edilmeyen konular üzerinde sert bir pazarlığın ortaya çıkmasıyla Birleşmiş Milletler'in gelişinin henüz çok erken olduğu anlaşılıyordu. Güney Afrikalı generaller ve onların Washington'daki dostları açısından en faydalı bölgesel politik kozdan vazgeçmek, Namibia'dan çekilmek kadar önemli, ciddi bir yenilgi olacaktı. Buna karşılık Angola'daki ANC üslerinin kapatılması, Angola hükümeti ve müttefikleri açısından ödenecek çok ucuz bir fiyat olacaktı. Pretoria'nın ANC için, Nkomati'yi yeniden sahneye koyma girişimi yalnızca kendi kamuoyunu etkileyecekti. ANC kendi gerilla ordusunu en azından dört Afrika ülkesinde eğitebilirdi ve bunu bazı açılardan Angola'da yaptığından daha kolay yapabilirdi.

Herşeyin ötesinde, bu uzlaşmaların bir kısmının birleştirilmesiyle Namibia'nın bağımsızlığı kazanılsa bile, Güney Afrika'nın ilk askeri yenilgisiyle başlayan yeni politik dönem Namibia'nın kendisine olduğu kadar Angola'nın ve Güney Afrika'nın içerdeki politik durumunu da önemli ölçüde etkileyecekti. Küba'nın askeri harekatının gösterdiği özverilerin batı diplomasisinin yıllardan beri başaramadığı şeyi başararak bölgedeki güçler dengesinin nasıl değiştirileceği konusunda verdiği ders, özellikle bölgede yaşayanlarca hemen unutulmayacaktır. Yaşanan bu deneyim Güney Afrika içerisindeki demokratik hareketlere de silinmez bir biçimde iz bırakmış durumdadır. Aynı pratik şimdi Güney Afrika ordusuna ve Washington'nun UNITA'sına karşı savaşan ve çarpışmalar kazanan Angola'daki ikinci bir kuşağa güç vermektedir.

1988 yılı sona ererken Angola'nın güneyindeki Küba askeri varlığı görüşmelerin bitiminde en önemli faktör olarak ortaya çıkıyordu. Pretoria son derece güç ve sıkıntılı seçeneklerle karşıkarşıyaydı. Bunlardan ilki Namibia sınırında toplanmış olan birliklerini, Angola'ya yeniden girmek ve Küba'lılara saldırmak için kullanmaktı. Bu ise onlara çok şey kaybettirecek, politik olarak imkansız bir yol-

du. İkinci olarak, 435 sayılı kararı kabul edebilir ve Kübalıların bölgeyi terk etmesi için Namibia'yı boşaltmaya razı olabilirdi. Örtbas edilmesi imkansız olan yenilgi sonuçlarının tam ortasında böylesine bir geri çekilme ülke içersinde önceden hesap edilemeyen politik sonuçlara yol açacak, bu hem siyah topluluk içersinde bir kıvılcım işlevi görecek, hem de beyazlar arasında yaygın bir moral bozukluğuna neden olacaktı. Üçüncü olasılık ise SADF güçlerinin Angola'dan emniyet içersinde çekilmeleri idi. Bu, Namibia sınırında bir Küba varlığı ihtimalini kabul etmesi ve hem SWAPO ile sürdürülen savaşın, hem de Angola'da UNITA'nın yürüttüğü savaşın geçmişte olduğundan çok daha olumsuz koşullarda sürmesi anlamına gelecekti. Daha da ötesi SWAPO'ya Namibia sınırına 200 kilometre daha yakın olan gelişmiş bir geri üs ve lojistik ağ sağlayan bu askeri durum değişikliği Namibia içlerinde geniş ölçekli gerilla hareketlerini olanaklı kılacak ve yine Güney Afrika içinde kabul edilemez politik faturalar çıkartmaya başlayacaktı. Uluslararası açıdan ise bu seçeneğin çok daha bedeli vardı.

Çeviri: **Kemal Durmaz**

(1) *New York Times*, 10 Ekim 1988
(2) Gabriel Garcia Marquez, "Operation Carlota", *New Left Review* 101/102, February-April 1977.

Çalışma İhtiyacı

Sean Sayers

Radical Philosophy No: 46,Yaz 1987

Bu yazının konusu çalışma. Konu, kitlesel işsizliğin, bütün sanayi dünyası için büyük bir politik ve sosyal sorun oluşturduğu bir dönemde, bir giriş yapmayı gerektiriyor. Ancak buna kısa bir yer vereceğim. Yakın zamana kadar, konu olarak çalışmanın, düşüncelerimde büyük bir yer tutmadığını itiraf edeyim. Bir üniversitede felsefe öğretimiyle ilgili, nispeten sevimli ve kalıcı bir işim var. Mesleğimi değiştirme olanağım çok sınırlı, ayrıca işsiz kalma tehlikesiyle karşı karşıya kalmam da sözkonusu. İşte bu acil sorunum, çalışma konusunda düşünmeme fırsat sağladı.

Bu gönül rahatlığı, İngiliz madencilerinin 1984-85 büyük grevlerinden dolayı yavaş yavaş dağıldı. Grev, kapanma tehlikesine karşı -işlerin ve topluluğun (Cemaatin) savunulması anlamında- yapıldı. Grev, grevcilerin, hükümetin kontrolü dışındaki ekonomik güçlere karşı da mücadeleye girişmelerinden dolayı, başlangıcından itibaren yenilgiye mahkum gibiydi. Ama aylar geçti, grevciler giderek keskinleşen mücadelelerini ve grevi, işçi haraketinin öteki unsurlarından anlamlı bir destek görmeksizin, sa[illegible]di güçlerine dayanarak ve iletişim araçlarının propaganda g[illegible]artı devletin bütün örgütlü güçlerinin grevi kırma yolunda ortak girişimleriyle karşı karşıya kalmalarına rağmen sürdürdüler. Madencilerin birliğinin, kararlılığının ve davaya bağlılıklarının olağanüstü düzeyi derece derece ortaya çıkarken, insanlar şaşırmaya başladı: "Bunlar niye böylesine sert bir kavga yürütüyorlar, ne için mücadele ediyorlardı."

Cevap, bir bakıma, yeterince açıktı. İşleri ve toplulukları için kavga veriyor, geleneksel, sosyalist bir ilke olan çalışma hakkı için mücadele ediyorlardı. Marx'ın sözleriyle, "toplumsal, üretken çalışma, insanların (ve tabi kadınların da), kendini geliştirme ve yaratma yolundaki esas, en azından potansiyel, etkinliğidir" düşüncesi sosyalizmin dayandırıldığı temeldir. Bunun ötesinde işçiler, insansal bir ihtiyaç için olduğu kadar aynı biçimde uygun bir boş zaman süresi için de mücadele edegeldiler. Bunlar, açıklamak ve savunmak için aşağıda tartışacağım fikirler.

Kuşkusuz bunlar, sadece sosyalizme özgü düşünceler değil. Özellikle, insanların çalışmaya ihtiyacı olduğu ve işsizliğin insanlığın baş belası, varolan sosyal sorunların en büyüklerinden biri olduğu düşüncesi, hemen hemen bütün politik görüşlerin ortak paydasını oluş-

turur. Ama buna karşın, daha felsefi düzeyde, çalışmanın niçin bu kadar gerekli olduğu her zaman açık değil. Çoğu zaman çalışmaya, insanların eğer becerebilirlerse, kaçınacağı bir zahmet gözüyle bakılır.

Bu, insan doğasına hedonist -hazcı- bir nitelik veren egemen ve yaygın bir felsefenin çalışmayı tanımlama biçimidir. (Hedonizm, utiliterianizm ve klasik ekonomi akımlarının temelini oluşturur.) Bu teoriye göre, haz peşinde koşma ve acıdan kaçınma insan yaşamını koşullayan temel güdülerdir. Çalışma acı veren bir çaba ve yararı sonradan, dolaylı olarak görülen bir şeydir -çalışmayı, sadece zorlandığınız için, ihtiyaçlarımızı karşılama anlamında kabulleniriz. İhtiyaçlarımızı çalışmaksızın karşılayabilmekte yeterince şanslı olsaydık, üretme zahmetine katlanmaksızın karnımızı doyurabilseydik seve seve böyle davranırdık. Hedonist teori konuyu böyle ele alır.

Nitekim, örneğin Russell "Tembelliğe övgü" de böyle yazar, "tembelliğin lüksü içinde, ideal bir yaşam sürerdik" diye düşünür. Bu görüşü paylaşan Hume bu ideal yaşamı şöyle tasarlar:

> Varsayalım, doğa insanoğluna bütün dışsal olanakları öylesine bol bol sağlasın; sonuçta belirsizlik olmaksızın, üstüne iş ya da görev düşmeksizin, her birey, kendini, aklına gelebilecek en doymak bilmez arzularıyla veya umduğu lüks tasavvurlarıyla bütünüyle çevrili bulsun. Ne zahmetli işlere, ne tarım ne de denizcilik işlerine gerek duyulsun. Müzik, şiir ve düşünmek onun tek uğraşı; dostluk ve şenlikler tek eğlencesi olur. (Hume, 1894)

Bu görüş ilk bakışta çekici ve akla yakın gibi geliyor, bunu araştırmak için iyi nedenlerimiz var. Ampirik araştırmalar, insanların çalışmaya karşı tutumunun, bu görüşün öne sürdüklerinden daha karmaşık ve aksi yönde olduğunu ortaya koyuyor. Bu araştırmalar, bütün rutin, sıkıcı, ağır, anlamsız biçimlerinden hoşnutsuz olduklarında bile, büyük çoğunluğun çalışmak istediği ve bir çalışma gereği duygusu içinde bulunduğunu gösteriyor. Üstelik işsizliğin yıkıcı ve zararlı olduğunu gösteren pek çok belirti var.

En basit düzeyde, çalışan insanların dikkate değer bir yüzdesi, işlerinden hoşnut olup olmadıkları sorulduğunda olumlu cevap veriyor. 1978'de İngiltere'de yapılan bu türden bir yoklamada çalışanların % 75'i işlerini çok sevdikleri karşılığını vermiş. Sayılar, işlerini sevenler arasında, yönetsel görevlerde olanların oranının (% 81), ustalaşmış işçilerin oranından (% 68) daha yüksek olduğunu gösteriyor; ama kalifiye olmayan işçilerin % 66'sı da işlerini "çok" sevdiklerini belirtmiş.

Kuşkusuz böylesi kaba bulguların yorumlanmasında ihtiyatlı olmak gerek. Cevapların, genellikle cazip olmayan mevcut alternatifler ışığında verildiği, Kahn'ın aşağıda açıkladığı gibi çok açık:

İşçilerin çoğu açısından bu, (ciddi ekonomik zararlar ve açık bir anlamlı alternatif yoksunluğu getirecek) iş bağlantısına girmemekle, olumsuz niteliklerle (rutinlik, zorunlu programlanma, bağımlı olma) çerçevelenmiş bir iş bağlantısına girmek arasındaki bir tercih sorunudur. Kişi bu koşullarda tercih sıkıntısı çekmez, çalışmayı seçer ve kendini ılımlı biçimde hoşnut ilan eder (Kahn).

Ancak başka araştırmalar da, pek az sayıda insanın, alternatifler kendileri için gelir kaybı anlamına gelmese bile mevcut işlerinde mutlulukla çalışmaya devam edeceklerini gösteriyor. Bunlar, insanların, sadece tüketimden ibaret bir yaşam istediği, sadece geçimlerini temin etmek için çalıştıkları düşüncesinin yanlış olduğunu ortaya koyuyor. Amerikalılara yaşamlarını, çalışmaksızın rahatça sürdürmelerine yetecek kadar miras kalsa çalışmaya devam edip etmeyecekleri sorulduğunda, % 80'i işlerini sürdüreceklerini belirtmiş. Üstelik bu koşullarda da çalışacaklarını söyleyen kişilerin oranı emeklilik yaşına yaklaşırken artıyor. Bu çarpıcı bir gerçek, Marie Jahoda'nın belirttiği gibi, başka bir meslek-iş değil-gençler için bir fantaziye çağrı oluşturmasına karşın, 65 yaş kuşağı için gerçekçiliği yüksek bir karşılaştırmanın konusu olmalıdır.

Ayrıca işsizlik ve emeklilik üzerine yapılan araştırmalar, iş yoksunluğunun etkilerinin parasal alanın çok ötesine yayıldığını gösteriyor. Avusturya'da, Marienthal işçileri arasında 1930'ların ilk yıllarında yapılan bir araştırma, işçilerin zaman duygusunu yitirip, yapacak birşeylerinin bulunmamasından dolayı yemek ve öteki uğraşlarının zamanını kestirmekte daha az yetenekli hale geldiklerini göstermiş. Bütçe yapmak gibi, işsizken çok daha gerekli olan bir alışkanlık giderek terkedilmiş. Aile ilişkileri bozulmuş, aile kavgaları çoğalmış.

Daha sonra yapılan pek çok araştırma bu bulguları doğruluyor. Bunlar özsaygı ve moralde bir düşüş olduğunu, psikiyatrik tedavi görenlerin oranında da bir artış olduğunu gösteriyor. Kısacası, çalışmanın özsaygı, kimlik ve bir düzen duygusunun oluşumunda canalıcı, belki de yeri doldurulamaz psikolojik bir rolü olduğu konusunda güçlü belirtiler var.

Yabancılaşma

İnsanlar, yine de, çalışmanın ihtiyaç olduğu ya da çalışma eyleminde insanın varolmasının görülmesi gerektiğini öne süren felsefelere kuşkuyla bakar, bu nedensiz değildir. Çünkü bu felsefeler, çoğunluğun yaşadığı çalışma koşulları gerçekliğiyle ilgili ayrıntılara kaba biçimde yaklaşır. Çalışma çoğu zaman rutin, bunaltıcı ve aptallaştırıcıdır. Kişiye kendini gerçekleştirmesi ve var olması olanaklarını sağlamanın çok ötesinde, çalışma, çok tipik biçimde ruhun ve gövdenin yabancılaşması ve yıpranmasını getirir. Çalışmanın endüst-

riyel biçimleri, Marks'ın iyi bilinen sözleriyle, "işçiyi bir insandan, bir parçaya dönüştürüp niteliğini bozar, onu makinenin bir uzantısı düzeyine indirir, işinden duyduğu bütün hoşnutluk kırıntılarını yok edip çalışmayı nefret edilen bir zahmet haline getirir" *(Kapital C.I)* 100 yılı aşkın bir süre önce, Victoria dönemi fabrika koşulları hakkında yazılan bu oldukça iddialı sözler, bugün hâlâ, hem de sadece fabrika işleri için değil, giderek artan ve endüstriyel işbölümüne tabî kılınmakta olan kamu ve hizmet sektöründeki işler için de geçerliliğini koruyor.

Günümüz çalışma biçimlerinin yıkıcı etkilerinin ve yabancılaşmanın kanıtları, sosyal bilimcilerce geçtiğimiz yıllarda yoğun biçimde belgelendirildi. Bu kanıtlamaların çoğu, işçilerin yaşadığı kişisel deneyimlere dayandırılıyor. Bu türden tanıklıklar zaman zaman, "güvenilmez, öznel ve etkilenmeden kaynaklanmış" olarak değerlendiriliyor. Buna karşın konunun canalıcı önemi, soruna birbirinden çok farklı yaklaşan yazarlarca bile gözardı edilemiyor. "Yabancılaşma" deyimi, Marksizmin her geçen gün geçerlilik kazanan bir kaç teorik kavramından biri; bu, "yabancılaşma"nın tanımladığı çalışma özelliklerinin çok geniş ölçüde yaşanmakta oluşundan kaynaklanıyor. "Yabancılaşma", bilindiği gibi çalışmanın genel bir özelliğidir.

"Yabancılaşma"nın boyutlarına ilişkin daha az "öznel" olan göstergeler, işe gelmeme, "ilan edilmemiş grevler" ve işde meydana gelen öteki disiplinsizlik biçimlerini saptayan istatistiklerden sağlanabilir. Böylesi bir kanıtlama kolayca yapılabilir ama bütün benzeri kanıtlamalardaki anlamlılık yorumunu gerektirdiğinden, yeterince sağlıklı olmaz.

60'ların sonu, 70'lerin başında sözkonusu oranlar yükselmekteydi. Aynı zamanda bu durum, işçilerin yabancılaşmasının büyüdüğünü ve "Protestan çalışma ahlakı"nın öldüğünün kanıtı olarak gösteriliyordu. Bu düşüncelere bugün daha az raslanıyor. Yukarıda anlatılan disiplinsizlik biçimleri, şimdilerde daha az yaygın ama bundan, çalışmaya karşı tutumun geçen yıllarda köklü biçimde değiştiği ya da çalışmadaki yabancılaşmanın anlamlı biçimde azaldığı sonucunu çıkarmak akla yakın olmayacak. Hepimizin bildiği gibi, işsizlik insafsız bir angaryacı. Ve Rousseau'nun "sükunet, zındanlarda da bulunur" dediğindeki gibi, yaşadığımız yerler her zaman arzu edilir yerler olmuyor.

Günümüzdeki pek çok çalışma biçiminin hoşnutsuzluk ve yabancılaşmaya battığına hiç kuşku yok. Peki bu, çalışmaya ihtiyacımız olduğu düşüncesini çürütüyor mu? Hayır. Bunu öne sürmek çalışma ihtiyacının mevcut toplumda layıkıyla karşılandığını söylemek de değildir. Tersine, bu, yalnızca sözkonusu ihtiyacın anlaşılması yoluyla, yabancılaşma olgusunu anlayabilmemiz ve bu kavramın eleştirel gücüne gereken değeri vermek demektir. Yabancılaşma kav-

ramı, çalışmanın bir ihtiyaç olduğunu ve günümüz çalışma koşullarının, çalışma sürecinde insanın varolmasını olanaksızlaştırdığını önkoşul sayar.

Bu konu aslında oldukça iyi biliniyor ve pek fazla vurgu gerektirmiyor. Açık ki, Marx tanımlamada, bugünkü gerçekliği de içeren, şu anlamları verir:

> İşçi, çalışma sırasında kendini ifade etmez, kendini inkar eder, hoşnutluk değil mutsuzluk duyar, psikolojik ve zihni enerjisini serbestçe geliştiremez ama vücudunu ve ruhunu harap eder... Bundan dolayı çalışması iradi değil dayatma sonucudur; çalışmaya zorlanır. Bu yüzden çalışması, (çalışma) ihtiyacının tatmin edilmesi değil, çalışmaya ilişkin dışsal ihtiyaçların karşılanması için bir araç durumundadır.

Yabancılaşma kavramıyla kastedilen, bizim sadece pasif tüketiciler değil aktif ve yaratıcı varlıklar olduğumuzdur. Üretken çalışma, "bütün insanlığın varoluşunun ilk öncülüdür." (Alman İdeolojisi). Üretken çalışma, insan etkinliğinin en temel, en esaslı unsuru ve gerek insan doğasının, gerek sosyal gelişmesinin temelidir. Ve Marx mevcut koşullarda pek çok çalışma biçiminin yabancılaştırıcı ve insanal açıdan tahrib edici olduğunu vurgulamaktan geri kalmamakla birlikte, çalışmanın yalnızca zahmet olduğu ve insanoğlunun çalışmaya karşı doğal ve doğasından gelen bir nefret içinde olduğu düşüncesini bütünüyle reddeder. Gerekli koşullara sahip olan çalışma "özgürleştirici bir etkinlik olabilir, çekici bir uğraş ve bireyin kendini gerçekleştirmesi haline gelebilir" *(Grundrisse)*.

Bu düşünceler sosyalist gelenekle sınırlanmış değildir. Benzer görüşler, Moslow ve öteki hümanist psikolojistlerin çalışmalarının temelini oluşturur. Bunlar endüstriyel psikolojide "iş alanı zenginleşmesi" ekolünün de temelidir Hedonist (hazcı) açıklamaların tersine, Skillen'in açıkladığı gibi "Frederick Herzberg ve başkaları insanların esas olarak etkin, yaratıcı, bilgili, karar veren, sorun çözücü olduğunu, üstelik çalışmanın çekici, mücadeleye çağırıcı, insanın kendi kendisini düzene sokmasının aracı ve bağlayıcısı olabileceğini, olması gerektiğini kabul eder."

Bu yaklaşım, çalışmaya olan ihtiyacın aydınlatılması ve açıklanmasında yardımcı oluyor. İlk planda ve en genel en soyut düzeyde, çalışma etkinlik gerektirir. Şurası açık ki, insanların, en azından günümüz dünyasında, etkin olma ihtiyacı var. Gerçekten de insanlar, çalışacakları bir işe gerek duymaksızın, sadece edilgen bir işsizlik içindeki bir yaşamdan hoşnut olmuyor. İşsizliğin en büyük psikolojik sorunlarından biri, herhangi bir etkinlikte bulunmamanın yolaçtığı şeylerle uğraşmak. Bunun ötesinde, çalışma sadece bir etkinlik sağlamıyor, bir iş çerçevesinde en azından bir zaman planlaması içinde olunmasına yolaçıyor. İşsizler, genellikle, böyle bir zaman planlaması yokluğu sorununu da yaşıyor.

İkincisi, çalışma üretken bir etkinliktir. Nesnel dünyayı biçimlendirme gücümüz ve çalışmanın kendi ihtiyaçlarımıza uygun düşmesi, bizzat çalışmanın hoşnutluk veren bir şey ve bir ihtiyaç olması anlamına gelir. Marx'ın sözleriyle, "çalışmanın amacı, insanın kendisinin kurduğu bir dünyada, bizzat kendisinin tasarlayabileceği çeşitli yaşam biçimlerinin nesnelleşmesidir" *(1844 Elyazmaları). Amerika'da Çalışma*'nın yazarları, yakın dönemde yapılan çok sayıda psikolojik araştırmayı özetleyerek şöyle diyor: "Çalışmanın amaçlarını yerine getirişinde insanın kendi yararının ve gücünün farkında olması, kişiye hem kendisi hem de çevresi nezdinde bir üstünlük duygusu sağlıyor."

Bunun ötesinde çalışma, esas olarak, bu güçlerin yararlı sonuçlara yönelişinin sınanması oluyor. Üretim bir kullanım değeridir: İnsanın ihtiyaçlarını tatmin eden bir şey. Hayes ve Nutman şöyle yazıyor:

> Çalışma alanı ne olursa olsun, işçi kendisine ihtiyaç duyulduğunu hisseder, çalışma rolleri sadece bireysel olarak yararlı olma ve topluma katkıda bulunma fırsatı veren roller değil, aynı zamanda kuşkusuz, çoğunluk açısından en merkezi rollerdir ve sonuç olarak, çalışma fırsatından yoksun kalan insanlar çoğu zaman kendilerini yararsız hissederler; bu onların bir amaç duygusundan yoksun olduğunu ifade eder.

Üçüncüsü, çalışma (hiç değilse günümüzdeki biçimlerinin çoğunda) hem örgütlenme hem de üretim açısından toplumsal bir etkinliktir. Meslekler çoğu durumda doğrudan doğruya toplumsal bir etkinliktir. Çalışma insanları evden çıkarıp başkalarıyla ilişkiye sokar. Gerçekten de, pek çok çalışma biçimi, tarihsel süreç içinde, işbirliğiyle yürütülür duruma gelmişti. Marx'ın sözleriyle: "Üretim, bireyin doğrudan üretimi olmaktan çıkıp, işçilerin birleşmesi yoluyla, kollektif bir işçi tarafından ortaklaşa sürdürülen sosyal bir üretim haline gelir" (Kapital.) Üstelik üretim, pazar için yapıldığında, kişisel ya da ev halkının ihtiyaçlarının çok daha ötesinde ihtiyaçları karşılama anlamı yüklenir.

Çalışma, pek çok insan açısından, sosyal yaşamdaki kimlik ve statünün de temelini oluşturur. Gerçekten de, madenler ve fabrikalar gibi büyük işletmeler sözkonusu olduğunda, çalışma bütün bir topluluğun (community) temelini oluşturabilir. Herzberg ve arkadaşları, davranış incelemelerini geniş bir yeniden gözden geçirme çabaları sırasında, sosyal durumun çok sık biçimde çalışmadan duyulan memnunluk temelinde ifadelendirildiğini gördüler. Jahoda, tersi durumlar için, "işsizlik üzerine yapılan çalışmalardan edinilen bilgiler, tekrar tekrar sosyal tecritin demoralize edici etkisine "dikkat çekiyor". Hiç kuşkusuz bu aynı zamanda, çalışması evle sınırlanan kadınlara ilişkin literatürde yeniden ortaya çıkan bir tema.

Kadın ve Çalışma

Şimdiye kadar çalışmayı, tamamen bir meslek ve bir iş bulmakla; karşıtını da işsizlikle aynı şey olarak saydım. Çağdaş toplumda, çalışmanın egemen biçiminin istihdam olmasından dolayı, bunun böyle olması olağandı. Ne var ki, pekçok çalışma türünün bu biçim içinde ele alınamayacağı açık. Kadınlar ve çalışma konusunda konuşurken, bu gerçeği kabul etmek özellikle önemli.

Kadınların çalışması geleneksel olarak ev işleriyle sınırlanmıştır ve bu, kadının yeri evidir, görüşüyle yansıtılır. Ama yine de, çoğu zaman görüldüğü gibi, çalışma modelleri değişiyor. Son dünya savaşından bu yana, en azından mevcut ekonomik durgunluğa kadar, kadınlar giderek artan biçimde ev dışındaki istihdam alanlarına yöneldi. Bunun bir sonucu olarak yaklaşımlar da değişiyor. "Paranın değerleri belirlediği bir toplumda", diyor Margaret Benson, "kadınlar para ekonomisi dışında kalan bir gruptur. Onların evdeki çalışmaları parayla karşılanmaz, bundan dolayı kadınların çalışması değersizdir, gerçek çalışma değildir."

Çağdaş kadın hareketi bu değişikliklerin bir ürünüdür ve bu değişikliklere bir cevap niteliği taşır; özellikle açık ve bilinçli bir yöntemle tanımlamakta olduğum çalışmaya karşı tutumlara ilişkin farklı görüşleri yansıtmaktadır. Bu hareket içinde iki farklı, birbiriyle çelişik düşüncenin olduğu açık. Bir yanda, bazı kadınlar genel istihdama yöneltilmelerine ilişkin baskılara direniyor ve bunları reddediyor. Çalışma dünyası, kadınlara daha fazla sömürü ve zulümden başka bir şey vaadetmeyen bir erkekler dünyası, yabancılaşmış bir dünyadır, diyorlar. Sonuç olarak, bunlar Benson'ın tanımladığı ve yeniden değerlendirdiği ev işlerine ve kadınsal alana ilişkin tutumları değiştirmenin yollarını araştırıyor.

Bununla birlikte, kadın hareketi içindeki ana eğilim, kadınlar için ev dışındaki çalışma ihtiyacını kabul ediyor -daha doğrusu böyle söylüyor- ve bu ihtiyacın karşılanmasını uygulanabilir ve katlanılabilir kılmak için gerekli koşulların yaratılmasını istiyor. Bu koşullar, işyerinde eşit ücret, eşit fırsat ile kreş, çocuk yuvası, doğum izninin sağlanması vb.; evdeyse, ev işlerinde eşit payın sağlanması... Burada bunlar, sanki bir kesime özgü karşıtlıklarmışcasına, ev dışındaki çalışmayla evdeki rol arasında bir karşıtlık sorunu olarak konulmuyor. Kadın hareketinin, anlatmakta olduğum kesimi, karakteristik biçimde her ikisinin de ihtiyaç olduğunu belirtiyor - aynı şeylerin erkekler için de geçerli olması gerektiği düşüncesiyle birlikte. Margaret Stacey'nin ortaya koyduğu gibi, "pek çok kadın artık, çalışma ve aile konusunda, ya o ya bu ya da her ikisi arasında bir seçim yapmakla karşı karşıya gelmek istemiyor."

Kuşkusuz, kadınları çalışmadan alıkoyan esas olarak ekonomik etkenler. Bununla birlikte kadın hareketi, bir kendini ifade ediş ve

bütünüyle ekonomik güdüler dışında, kadınların çalışma için bir ihtiyaç -içsel bir ihtiyaç- hissetmekte oldukları gerçeğinin bir anlatımıdır: bizzat kendisine son verme anlamında bir mesleğe duyulan ve sadece yaşamı kazanma aracı olmayan bir ihtiyaç.

Bu sonuca ilişkin psikolojik tanıtların bazıları, az önce anlattığım genel işsizlik ve etkilerine değgin tanıtlarla dikkat çekici biçimde benzerlik taşıyor. Ev kadınları, giderek artan biçimde, kendilerini ev işleriyle ilgili roller yüzünden sıkıştırılmış, yetenek ve kapasitelerini bütünüyle kullanmaktan alıkonulmuş hissediyorlar. Ampirik incelemeler depresyon ve psikiyatrik sıkıntılara düşme oranının ev kadınları arasında, bir işe sahip olan kadınların oranından daha yüksek olduğunu gösteriyor.

Bunların ortaya koyduğu şey, tek başına ev işleriyle ilgili rollerin, -ne denli yeri doldurulmaz ve üretken görünümü ne olursa olsun- çağdaş sanayi toplumunda, kadınlar için yeterli olmadığıdır. Bu, kadın hareketindeki temel hattın mesajıdır. Betty Friedon, uzun zaman önce bu bağlamda buna, 'adı konmayan sorun' diyordu. Ama sorunun artık bir adı var: "İşsizlik." Yani, günümüz dünyasında kadınlar da tıpkı erkekler gibi mesleğe, istihdama, çalışmaya ihtiyaç duyuyor.

Çalışma ve Özgürlük

Hedonizm konusunda yaptığım eleştiriler geçtiğimiz yıllarda geniş ölçüde dile getirildi. Ama şimdi ele alacağım argüman, sanırım, daha az yandaş bulacak ve pek çok kuşkucu tepkiye yolaçacak. Bir çok kişi belli bir çalışma ihtiyacı duygusuyla, esas olarak, aktif ve üretken varlıklar olduğumuzu kabul eder, aynı zamada, bir iş biçimi çerçevesinde asla yerine getirilemez olan, çalışma faaliyetini de sürdürür. Sadece zorunlu olduğumuz için, yaşamımızı kazanmak amacıyla yaptığımız bir iştir bu. Üretken etkinlikten hoşnut olmak yalnızca, meslek ve istihdam alanları dışındaki, boş zamanlarda varolabiliyor. Bu durumda, istihdam dünyasında çalışmakla, onun dışındaki özerk yaratıcı etkinlik arasında keskin bir karşıtlık bulunmalıdır, bu tartışılacak bir konu... İnsanların istediği ve ihtiyaç duyduğu şey, istihdam edilmek yada meslekler değil, bunların tam tersidir. Gorz'un deyişiyle insanlar çalışmama özgürlüğü istiyor - işgününde kaçınılmaz bir düzeye kadar kısalma ve boş zamanlarda artış-.

"Çalışma hakkı"na ilişkin sosyalist ilke, iş talebidir. Gorz gibi özgürlükçü yazarlara göre bu, hem tutucu hem de modası geçmiş bir taleptir. Bu ilkeyi çalışma ahlakında cisimlendiren şey, çalışanlara işlerini kabullendirme ve şikayetsiz yaptırtma girişimlerinde vazedilen bir egemen sınıf ideolojisidir ve hep böyle olmuştur. Şimdiye kadar işçi sınıfının büyük çoğunluğu oluşturması sosyal bir kaçınılmazlıktı. Ama sanayie otomasyonun girişi ve yeni teknoloji, hızla,

insanları bu ihtiyaçtan özgür kılabilecek koşulları yaratıyor. Çalışmadan kurtulmanın gerçek bir olasılık olacağı, eski çalışma ahlakının ne uygun ne de uygulanabilir olacağı "endüstri sonrası" bir çağın eşiğindeyiz.

Şu anda benzer düşünce ve argümanlar, özellikle de sol içinde, büyük oranda etkili. Ne var ki, bunların, çalışmaya karşı tutumumuzu da bu tutumlarımızın temelindeki tarihsel gelişmeyi de kapsaması olanaksız. Hemen hemen her açıdan doyurucu olmaktan da uzak. Şimdi bunu tartışacağım.

İlk olarak, çalışma ahlakının ister istemez tutucu olduğuna ilişkin yaygın kanıya karşı çıkılmalı. Çalışmaya ilişkin düşüncelerin tarihi, insanın gerçek değerinin, çalışmadan kaynaklandığına olan inancın, daima egemen sınıfın görüşü olmadığını açıkça ortaya koyuyor. Sosyal konumları sayesinde çalışma gereğinden muaf olan bu sınıflar, çoğu zaman çalışmaya -özellikle de el işlerine- hor bakma eğiliminde olmuşlar ve çalışmayı insan etkinliklerinin en aşağılık olanı, veya en azından, en kötüsü olarak karalamışlardır.*

Tarihsel olarak çalışmanın değerli olduğu düşüncesi özellikle Protestanlık'la gündeme geldi. Bugünlerde, özellikle sol'da, Protestan çalışma ahlakını hor görmek, onu gerici ve egemen ideolojinin bir parçası sayıp reddetmek, alışılmış -neredeyse zorunlu- bir tutum durumunda. Yeri geldiğinde, bunun mevcut anlamını sorgulamaya çalışacağım. Herşeyden önce bu düşünce, kendi döneminde, hiç değilse ilk Protestanların dilinde, ilerici ve radikal bir görünüme sahipti.

Çalışmaya ilişkin Protestan ideallerinin, modern kapitalizmin ve modern endüstrinin gelişmesi için ihtiyaç duyulan disiplin ve alışkanlıkların yaratılmasına, çalışmaya değgin tutumların biçimlendirilmesine yardımcı olduğu iyi bilinir. Ama kapitalizmin gelişmesi, o dönemdeki egemen sınıfın çabasının sonucu olmadı, bu fikirler de egemen sınıfın çıkarlarını ifade etmiyordu. Tersine, bu fikirler, Christopher Hills'in bir 17. yüzyıl deyişini kullanarak, "küçük toprak sahipleri, zanaatkârlar, küçük ve orta tüccarlar yani, halkın çalışkan türü" diye adlandırdığı kesimlerin, başka deyişle, hem ayrıcalıklı hem de yoksul sınıflar dışında ekonomik olarak bağımsız kişiler ve ailelerin ihtiyaçlarını ve genel görünümlerini ifade ediyordu.

İlk Protestanların bu düşünceleri, bir egemen sınıf ideolojisi olmak şöyle dursun, çoğu zaman o dönemin aylak ve parazit egemen sını-

(*) Çalışmayı insan etkinliklerinin en kötüsü, hatta en aşağılığı sayan görüş, köleliğe dayalı bir toplumda, düşüncelerini köle sahiplerinin bakış açısından ortaya koyan Aristo ve Platon'un felsefeleriyle benzerlik taşır. Ortaçağ düşüncesinin önemli bir bölümü, çalışmayı istenmeyen bir gereklilik olarak tanımlama eğilimindeydi. Çalışmak, Adem'le Havva'nın cennetten kovuluşu üzerine insanlığın başına gelen bir belaydı.

fına -aristokrasi ve toprak ağaları- karşı ileri sürülüyordu. Ve bu düşünceler iç savaş döneminin devrimci düşüncelerine temel oluşturdu. Bunlar Cristopher Hills'in belirttiği gibi:

> Çalışmaya değer kazandıran bir teori, bu teorinin laikleştirilmiş bir biçimi olan ve zaten Locke ve Hobbes'un yazdıklarında bulunan emek-değer teorisi kadar iki yüzü de keskin bıçaktır... "Onlar gerçekleşmeleri sürecinde kamu yararını hiç gözetmeyen uygunsuz geçim kaynaklarıdır." Bu, aşağı sınıfların yüzyıllar boyu süren günahı oldu. Mülk sahibi sınıflar, 19. yüzyıla kadar bu düşüncenin ağır basmasını sağlayabildiler. Ama ondan sonra 'halkın çalışkan türü'nün büyüyen sosyal önemi sayesinde, çalışma saygınlığa giden yönelimi kazandı.

Protestan çalışma ahlakının, giderek, üretimde kapitalist ilişkilerin kurulmasıyla halkı, onu sürdürmesi anlamında ikna eden çağdaş çalışma alışkanlığı olma özelliği kalmadı. Gelişmekte olan burjuvazi giderek ekonomik güç ve politik etkinlik kazanırken, Protestan çalışma ahlakının politik anlamları da tedricen değişti. Hill'in sözleriyle "muhalifler politik düşüncelerini terketti, öyle ki çalışma ödevi konusunda yaptıkları vurgu, çalışanların hakları konusundaki vurguya ağır bastı."

Ve Hill'in değindiği "aşağı sınıfların günahı" ve çalışmanın onur olduğuna ilişkin düşünceler çift ağızlı bıçak olmaya devam etti. Gerçekten de, bu düşünceler, ortaya koyduğum gibi, pek çok sosyalist ve radikal düşüncenin temeli ve onların günümüz çalışma koşullarını eleştirme biçimi olmayı sürdürüyor.

Bu bağlamda, böylesi düşüncelerin Gorz gibi özgürlükçü yazarların görüşlerinin temelini oluşturduğunu da görmek önemlidir. "Çalışmadan kurtulmak" diye tanımladığı düşüncelerinin bulunmasına karşın, Gorz'un durumunu, daha önce eleştirdiğim, hedonist teoriyle karıştırmamak gerek. O sadece tüketim ve aylaklıktan ibaret bir yaşama övgü düzmüyor. Tam tersine, boş zamanların yaratıcı ve üretken etkinliklerle doldurulması gerektiğini savunuyor. Üstelik, ona göre insanlar varolmalarını sadece kendi yaratıcı güçlerinin sınanması sayesinde anlayan, esas olarak aktif varlıklardır. Gorz ayrıca böylesi bir varolmanın yalnızca, kaçınılmaz biçimde yabancılaşmanın bulunduğu istihdam alanları dışında mümkün olabileceğini de ileri sürüyor. Geleceğin toplumlarında yabancılaşmanın üstesinden gelinip gelinemeyeceği sorunu konunun dışında, ama bu, vurguladığım gibi, zaten bugünkü pek çok işin yabancılaştırıcı ve hoşnutsuzlaştırıcı unsurlara sahip olmasının ötesinde bir konudur. Dahası, insanların işsiz kalmaktansa çalışmayı tercih ettiği pek çok bayağı ve onur kırıcı işin olduğu da elbette bir gerçeklik. Bununla birlikte bütün çalışma biçimlerini yalınkat olumsuz bir bakış açısıyla değerlendirmek yanlıştır. Tartışmakta olduğum tanıtlar, pek çok kişi için çalışmanın, hakkında karmaşık duygular beslenen, kar-

maşık bir deneyim olduğunu gösteriyor. Bu pekçok insanın işlerinden gerçek ve önemli hoşnutluklar duyduğunu gösteriyor.

Kuşkusuz, yaratıcı güçlerimizin toplumsal açıdan sınanması ve etkin olmaktan duyulan hoşnutluk, bir istihdam alanında çalışmaktan dolayı sağlanandan çok, başka biçimlerden elde edilebilir. Bazıları gerçekten de bunu istihdam çerçevesinin dışında buluyor. *Amerika'da Çalışma* raporunun kabul ettiği gibi,

> Meslekleri yalnızca bir geçim aracı olmayan küçük bir azınlık vardır. Oysa çalışma pek çok insanın yaşamının merkezini oluşturur. Onlara göre bir iş, sofralarına ekmek sağlayacak daha kabullenilebilir bir seçme olanakları olsa, memnuniyetle vazgeçecekleri bir etkinliktir. Bu noktada, varolan en küçük kanıtlar, böylesi pekçok kişi için, kendilerine açık olan iş türlerinin çalışmaktan hoşnutluk duymak, özsaygı, kimlik ve maharet duyguları verme konusunda pek bir şey sağlamadığını gösteriyor. Bu kişiler kendi işlerinde bulamadıkları psikolojik doyumu aramak için başka etkinliklere (müzik, hobiler, spor, suç işlemek...) ve başka kurumlara (aile, kilise, cemaat biçimindeki topluluklara) yöneliyorlar.

Ne var ki, işsiz kalma deneyimi, pek çok kişi için derinlemesine demoralize edici ve boşluk duygusu yaratan bir şey. Meslek sahibi olmamak, bilinen anlamlarıyla işsizlik biçimleri yaratıyorsa, bu özellikle böyle oluyor, ama bu, ortaya koyduğum gibi, daha küçük çapta, emekliler ve ev işlerine bağlanmış kadınlar için de bir gerçeklik. Burada, Jahoda'nın sözetmeye değer, gözalıcı bir bulgusu var. Çalışmalar yaptığı Marienthal'de, işsiz kalanların klüplere, gönüllü organizasyonlara ve gittikleri kütüphanelere devamları da fiilen sona eriyormuş.

Kuşkusuz bir mesleğe sahip olmaksızın dolu bir yaşam sürmek mümkün. Ne var ki, bunu yapmak için gerekli olan içsel rezervlerin oldukça büyük olmasından dolayı, bunu başaran insanlar küçük bir azınlık durumunda. Jahoda konuyu iyi koyuyor:

> Kimsenin işsizleri, kendi zaman planlamalarını yapmaktan, sosyal ilişkiler kurmaktan, hedef ve amaçlarını başkalarıyla paylaşmaktan ya da en iyi becerebildikleri hünerleri uygulamaktan alıkoyamayacağı bir gerçek. Ama insanın bütünüyle kendi enerjisiyle düzenli bir temelde bunları yapmak için gerek duyduğu psikolojik girdiler çok büyük.

Çalışmak Düzmece Bir İhtiyaç mı?

Tanıtların büyük bir kısmı çalışma ihtiyacını kanıtlıyor, fiilen bunun tersini gösterir tanıtlar da yok. Yine de eleştirmekte olduğum yazarlar bundan dolayı, çaresiz, büyük oranda rahatsız olacak. İşin aslına bakılırsa, onlar, büyük bir çoğunluğun bir işe ihtiyaç duy-

duğuna ciddi biçimde karşı çıkmıyor. Onlar açısından canalıcı sorun, daha çok, bu gerçeğin nasıl tanımlanacak olduğudur. Bu yazarların kabulleri açısından varsayılan çalışma ihtiyacı, ağırlıkla tâbi olduğumuz moral koşullanmanın ve eğitimin sonucu (üretimi) sorunudur. Onlara göre, çalışma doğal değil "düzmece" ve "yapay" bir ihtiyaç; sosyal ve tarihsel bir üründür.

Şimdiye kadar benim temel amacım, insanların çalışmaktan gerçek ve önemli bir varolma (doluluk) kazandıklarını -çalışma ihtiyacının gerçek ve içten olduğunu- tartışmaktı. Ama bununla, çalışmanın insan doğasının evrensel ve doğuştan bir unsuru olduğunu ileri sürmüyorum. Protestanlık, kuşkusuz, böyle bir düşünce taşıyordu. Onlar çalışmaya, tanrının verdiği bir görev ve insanoğluna çağrısı gözüyle bakar. Ötesi, daha çağdaş ifadelerle, çoğu kere çalışmanın insanoğluna bahşedilmiş biricik yaratıcılık olduğu ve bizi hayvanlar aleminden ayıran, insan doğasının temel bir unsuru olduğu ileri sürülüyor. İnsanın "alet kullanan hayvan", üretken bir tür olduğu söyleniyor.

Çalışmaya ilişkin sosyalist bakışın bu düşüncelerle bazı benzerlikler taşıdığı doğrudur. Bu düşüncenin Marksist biçimi, temel olarak, Marksizmin, çalışmanın, insan doğasının evrensel ve başı sonu olmayan bir eğilimi olduğunu reddedişi temelinde diğerlerinden ayrılır. Marx'a göre insan doğası tarihsel olarak değişir ve gelişir. İnsanın gücü ve ihtiyaçları insanal ve sosyal bir üründür. Bunlar, özellikle, temel insan etkinliğinin, emeğin ürünüdür. "Dış dünyada faaliyet gösteren insan bu sayede aynı zamanda kendi doğasını da değiştirir." *(Kapital)*

İnsan çalışma etkinliğiyle güçlerini ve kapasitesini geliştirir ve içinde çalışma ihtiyacı da bulunan yeni ihtiyaçlar yaratır. Ben günümüz toplumunda bunun gerçek ve temel bir ihtiyaç olduğunu ileri sürmekteyim. Bununla birlikte bunun daima böyle olduğuna inanmamıza engel olan nedenler var. Çalışmaya ilişkin tutumlar tarih sürecinde, büyük oranda değişiklik göstermiş.

Üçüncü dünya ülkelerinde çalışan batılı işverenlerden sık sık duyulan yakınmalardan biri, "yerlilerin kötü işçiler olduğudur", onlar "güvenilmez ve tembeldir"ler. Bu yakınmalar yeni değil. Marx, *Grundrisse*'inde eğlenceli bir örnek aktarıyor:

> *The Times*'in 1857 Kasım sayısında, Batı Hindistan'daki büyük bir çiftlik sahibinden yükselen bir öfke feryadı yayınlandı. Bu tartışmacı, zenci köleliğinin yeniden kurulmasına yaptığı hizmetlere dayanarak büyük bir öfkeyle, Quastee'lerin (Jamaika'nın özgür zencileri) kendi tüketimleri için mutlaka gerekli olanı üretmekle nasıl tatmin olduklarını ve bu "kullanım değeri (emek) yanında gerçek bir lüks olan tembelliklerine ("aylaklık ve düşkünlük") nasıl yaklaştıklarını anlatıyor. Şekerin ve plantasyonlarda yatan bütün sabit sermayenin heder olabileceğini

söylüyorlar, ironi ve art niyetli bir neşeyle mahvolan büyük çiftlik sahiplerine bıyık altından gülüyorlarmış... Kölelikten kurtulmuşlar ama kendi zorunlu tüketimleri için çalışan, kendi kendine yeten köylüler olmanın ötesinde henüz ücretli işçiler olamamışlar.

Aynı yakınmalar halâ işitiliyor. Antropolog Gusinde, kızgınlıktan çok kabullenişle 1961'de yazdıklarında şöyle diyor:

Yamana'lar sürekli ağır iş yapma yeteneğine sahip değiller, bu hesaplarına çalıştıkları Avrupalı çiftçi ve işverenlere büyük sıkıntı veriyor. Daha çok, düzensiz ve zaman zaman çalışıyorlar. Bu tür çalışma biçiminin tekrarlanan düzensizlikleri, Avrupalı işverenleri umutsuzluğa sürüklüyor ama yerlilerin elinden birşey gelmiyor çünkü bu onların doğal eğilimi...*

"Doğal eğilimlerden" bu biçimde sözetmek ve bu konuları sadece ahlaki ifadelerle nitelemek anlamsızdır. Ne var ki bu, böylesi yargılara vardıran, çalışmaya karşı tutum farkları konusunda gözlerimizi kapamayı gerektirmemeli.

Bu farklılıklar, bir çok antropolojik çalışma tarafından göze çarpacak denli doğrulanıyor. Örneğin Sahlins, pek çok ampirik gözlem temelinde, ilkel avcı-toplayıcı toplulukların sürekli hayatta kalma savaşı içinde, kesintisiz biçimde çalışmak zorunda kaldıkları ve "kültür yaratmak" için gerekli olan boş zaman eksikliği çektiklerine ilişkin yaygın inancı inandırıcı biçimde çürütüyor:

Avcı toplayıcıların tamamen hayatta kalma görevinden dolayı güçbela boş zaman bulabildikleri yolundaki genel kabul doğru değil. Bazı geleneksel formüller, eğer tersine çevrilirse doğru olabiliyor: Kişi başına çalışma miktarı, kültürün gelişmesi ve boş zamanın azalışıyla artar.

Sahlins'e göre, örneğin, Arnhem Land yerlileri,

Ağır iş yapmaz. Bir günde kişi başına yiyecek hazırlamak için ayrılan süre dört ya da beş saattir. Ötesinde sürekli çalışmıyorlar. Geçim derdi büyük oranda aralıklarla gündeme geliyor. O an için yeterli üretim sağlandığında çalışmayı durduruyorlar, geriye çokça boş zaman kalıyor.

Benzeri örneklere öteki avcı-toplayıcı gruplar arasında da rastlanıyor. "Raporlar... yetişkinlerin yiyecek üretimi için günde ortalama üç ile dört saat ayırdığını ortaya koyuyor."

Bu insanlar boş zamanlarda ne yapar? Sahlins'e göre, "Arnhem Land avcılarının artakalan zamanları gerçekten fazla zamandı ve

(*) Yamana'lar, Güney Afrikalı bir avcı topluluğu. Benzer yakınmalar, "insiyatif yokluğu, tasarruf yapma becereksizliği, haddinden fazla tatil yapmaya karşın işe gelmeme, ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek kadar para ödenmişse haftada üç dört günden fazla çalışmama isteği, içkiye düşkünlük... bütün bunlar doğal değersizliğin kanıtıdır..." biçiminde bu yüzyılın başında yeni çalıştırılmaya başlanmış Meksika'lı maden işçileri için de yapılıyordu.

dinlenmek ya da uyumakla geçiriliyordu." Sahlins söylediklerini şöyle tamamlıyor: "Böyle ilkel topluluklar 'kültür yaratmayı' başaramıyorlarsa bu kesinlikle zaman yokluğundan değil, tembellikten kaynaklanıyor". Sahlins, "uygar gelişme yoluna girmekten kaçınma bilinçli bir tercih bile olabiliyor: Bushman'lar dünyada bu kadar hindistan cevizi varken neden ekip biçmemiz gereksin diye soruyorlar" diyor.

Endüstri ve İnsan Doğası

Böylesi tutumlar "başka kültür"lerle sınırlı değil. Endüstri öncesi Avrupalı halklar da, çalışmaya ilişkin aynı tutumları paylaşıyordu. Çalışan sınıflar, sanayi devriminin başlangıcında, fabrikaların gerektirdiği yeni çalışma disiplinine şiddetle karşı çıkmışlardı. İlk fabrika sahipleri tıpkı günümüzün üçüncü dünya ülkelerinde işverenlik yapanların sözleriyle, 'kendi işçilerinin güvenilmezliği'nden yakınıyordu. Örneğin tekstil fabrikalarında insanların, işin başında, onlara ihtiyaç duyan sanayinin düzenine ve uzun süre işbaşında kalmaya katlanma konusunda oldukça uyumsuz oldukları gözlendi. Gerçekten de ilk manifaktürcüler sadece teknik ve mekanik zorluklarla değil, insanların karmaşık otomasyonun rutin düzenine kendilerini uydurmaları ve düzensiz çalışma alışkanlıklarını değiştirmek için onları eğitmenin yöntemini bulma zorunluluklarıyla da karşı karşıya kaldı.

Dahası, en azından başlangıçta parçabaşı çalışma ve daha yüksek ücret gibi teşvikler de etkisiz kaldı. "İşçiler kendilerine ödenen ne kadar az olursa olsun o kadar çok çalışır" sözü, 18. yüzyılın kabul gören deyimi olmuştu. Ürüne göre ücret, sanayinin bir gelişimi oldu. Çalışmaya karşı tutum ve bunun ödüllendirilmesi gibi o da tedricen ortaya çıktı. Endüstri öncesi dönemin işçileri, öyle görünüyor ki, yarına önem vermeksizin yaşıyordu; yeterince kazandığında ya köyüne dönüyor ya da parasını içkiye yatırıyordu. Marx'ın aktardığı Quashee'lerde olduğu gibi, ağır çalışma yoluyla geçim girdilerini çoğaltma hırsı onlara yabancıydı. Öyleyse hırslı ve "iyi ahlaklı" olmalıydı... İşçi "iyi ahlaklı" olmayı istemedikçe diğer teşvik ediciler işe yaramayacaktı.

Çalışmanın nizam ve intizamının, ılımlılığın ve tutumluluğun değeri üzerine yaptığı vurguyla birlikte, protestan ahlakının telkinleri, kuşkusuz, çalışmaya ilişkin tutumların ve bunun ödüllerinin değişmesinde önemli bir rol oynadı. Okulların yeni endüstriyel düzenin alışkanlıkları için gençlerin eğitiminde anlamlı bir etmen olmasındaki gibi... E.P. Thompson'ın dediği gibi, çocuklar okul kapılarından çıkar çıkmaz yeni disiplinli bir dünyaya giriyordu. Ancak okulun ve telkinin rolü abartılmamalı. Çalışma ev ve küçük dükkanlar ölçüsünde sürmekteyken böylesi etmenler sınırlı bir etkiye sahipti yalnızca. Geniş çaplı makinalaşmanın başlamasıyla yeni

disiplinin emrediciliği, işçinin bu biçimde davranmasını da zorunlu kıldı. Bu, manifaktürler düzeyinde, manifaktürlerin filozofu Ure'nin gözlemlerindeki gibi, oldukça belirgindir. "Bir işyerinde", diyor Ure, "bir manto yapımcısı, canı kalkıp temiz hava almak isterse kadın dikisin bitmesini biraz daha bekler, hepsi bu, kadına hizmet edecek başka kimse yoktur. Bir iplik işletmesindeyse tersine, bütün makineler çalışmaya devam eder, işçiler onlarla ilgilenmek zorundadır." "Ve böylece" diyor Ure "işçiyi fabrika disiplinini kabul etmeye zorlayan güç, büyük oranda makinelerdir".

İlk fabrika işçileri bu yeni sisteme şiddetle karşı çıktılar ama sistem sonunda galip geldi. Sistemin gereksindiği tutum ve alışkanlıklar yavaş yavaş benimsendi ve içselleştirildi. İnsanın doğası değişti. Ure, tipik, ateşli pasajlarından birinde şaşkınlığını şöyle anlatır. "Lancashire'daki makinistler, akıl ve enerji açısından Londra'daki elişi sanatçılarından nasıl üstün olabilir", aynı değişiklikler başka ve içlerinde Marx'la Engels'in de bulunduğu daha kuşkucu gözlemcilerce de belirtilmiştir.

Sanayi toplumunun standartları açısından prekapitalist toplumlardan gelen insanlar güvenilmez ve tembeldir, disiplin ve enerji yokluğu içindedir. Bunlar büyük oranda farklı ahlak perspektifi olan yazarlarca da belirtilen gerçeklerdir. Bu konulara ahlaki terimlerle yaklaşmak aydınlatıcı olmaz. Ancak bu gözlemler, çalışma tutum ve alışkanlıklarının, son tahlilde, bunların ortaya çıktığı üretim biçiminin bir yansıması ve ürünü olduğunu ifade ediyor.

Özellikle tanımlamakta olduğum çağdaş çalışma ihtiyacı, modern endüstrinin, tarihsel olarak gelişmiş koşullarının bir ürünüdür. Hegel'in adlandırdığı gibi, "çalışkanlık alışkanlığı" bizzat çalışmanın ürünüdür. "Çalışmadan dolayı elde edilen pratik eğitim, önce, bir şeyi yapmak için otomatik olarak tekrar tekrar varolan bir ihtiyacı ve yalın biçimde meşgul olma alışkanlığını içerir" (Hegel). Keza Marx'da, kapitalizmin, işçiyi onun doğal ihtiyacının ötesinde çalışmaya nasıl itelediğini anlatır.

> Bir yandan, sermaye tarihsel görevini yerine getirir getirmez, iş talebi, gerekli olanın ötesinde fazladan çalışma için genel bir ihtiyacın olduğu bir noktaya gelir ve fazladan çalışmanın kendisi, kişisel ihtiyaçlardan kaynaklanır. Öte yandan (sermayenin katı disiplini altında) genel çalışkanlık gelişir ve yeni kuşağın malı olana kadar kuşaktan kuşağa geçirilir. *(Grundrisse)*

Rousseau bu konulara değinen ilk modern yazarlardan biriydi. Büyük bir yaratıcılık ve kavrayışla tarihsel olarak gelişmiş ihtiyaçlarımızın özellikle de girişken, aktif, üretken olmuş çağdaş ihtiyaçlarımızın gelişme tarzını farketmiş ve tanımlamıştı. "Doğal toplumdaki insan -ilkel insan- sınırlı birkaç ihtiyacın yaratıcısıydı ve bunun ötesinde başka şeyle ilgilenmiyordu. Sadece hayatta olmayı ve çalışmaktan azade olmayı arzuluyordu. Öte yandan uygar

insan hep hareket halinde, ter döküyor, zahmetli işler yapıyor ve daha da yorucu işler bulmak için kafa yoruyor." (Rousseau)

İlkel insan, diyor Rousseau, "üşengeçti". Ama o genellikle bu ifadeyle belirtilen ahlaki kınamayı da reddediyor. Bunu, alışılmış ahlaki yargıları **tersine çevirerek** yapıyor. Çünkü o, ilk insanın "tembelliğini" insanlığın doğal durumu olarak, hareketli ve üreten olan çağdaş ihtiyaçlarıysa "yapay" ve "düzmece" -insan doğasının zararlı ve çürüyen gelişmesinin sonucu olan- ihtiyaçlar olarak addeder.

Sahlins, yakın dönemdeki birçok başka yazarla beraber, aynı bakışı taşıma eğiliminde. Bu yüzden avcı-toplayıcı toplulukların (Avrupalıların üstün olma arzusundan kaynaklanan) çalışmaya ilişkin tutum ve alışkanlıklarını yargılamanın doğru olmayacağını öne sürüyor. Kültürel farklılıkları esas alan daha uygun çıkarsamaların daha doğru olabileceğini, yani Avrupalıların fazla çalıştırıldıklarını söylüyor.

Böylesi fikirler, çalışmanın insanal değeri konusunda bugünlerde revaçta olan pek çok kuşkucu görüşe bir temel sağlıyor. Gördüğümüz gibi, Gorz'un bakışı böyledir; o da çalışma ihtiyacının modern endüstri toplumunun yapay ve düzmece bir yapıntısı olduğunu benimsiyor. Ayrıca sanayileşmemiş toplumlarda çalışmaya ilişkin -"daha katışıksız ve daha doğal"- farklı tutumlar görüyoruz; bunlar belirtmekte olduğum, çalışmaya ilişkin tutumlar konusunda Gorz'un eleştirilerine bir denektaşı sağlıyor.

Ancak bu konuda ele alabileceğimiz bir başka bakış açısı var. Anlatmakta olduğum gelişmeler, çalışmaya ilişkin "doğal" bir tutum konusundaki romantik düşüncelere bir temel sağlamıyor. Bunlar (en azından bu alanda) daha çok insan doğasının baştan sona sosyal ve tarihsel bir şey olduğunu gösteriyor. Sanayi öncesi toplumlarda olduğu gibi, çağdaş toplumlardaki çalışmaya ilişkin tutumlar da sosyal ve tarihsel ürünlerdir. Bunlar içinde oluştukları üretim biçimini yansıtır ve onun tarafından koşullandırılır. Bu yüzden çalışmaya duyulan çağdaş ihtiyaç, hiç kuşkusuz tarihsel olarak gelişmiş bir ihtiyaç olmasına karşın, basitçe yapay ve düzmece olarak yargılanmaması gerekir. Tersine, bu ihtiyaç modern psikolojinin gerçek ve dışta bırakılamaz bir öğesidir. Kabaca değindiğim tarihsel gelişim sürecinde yeni tutumlar, yeni alışkanlıklar, yeni ihtiyaçlar yaratılır, eskilerinden vazgeçilir. Bizzat insan doğası değişiyor çünkü...

Boş Zaman İhtiyacı

Çalışma için olduğunca, gerek dinlenme ve rahatlama için gerekse de çalışma sırasında yerine getirilemeyen ihtiyaç ve etkinlikler için çalışma dışı zamanlara -boş zamana- da ihtiyaç duyduğumuz açık.

Gorz, bu konuda güçlü vurgular yapıyor. Bu yolda bazı tanıtlar da aktarıyor. 1977'de Avrupa'da yapılan geniş bir soruşturma, çalışan halkın çoğunluğunun (%55) öyle bir seçim yapma şansları olsaydı, iş saatlerinin azalmasını ücretlerin artışına tercih edeceklerini göstermiş. Ötesi, genellikle tam istihdam koşullarının talebi olmasına karşın, iş saatlerinin azaltılması, çalışan sınıfların uğruna uzun mücadeleler verdiği bir şeydir. Jahoda'nın dediği gibi, işçi hareketi, geleneksel olarak, boş zamanların çalışma saatlerinin alternatifi değil, onu tamamlayan bir bir olgu olduğunu savunagelmiştir.

Gorz ise tersine, boş zamana, çalışmanın yerine geçmesi bütünüyle arzu edilir bir şey olarak bakıyor. Gördüğümüz gibi, onun düşüncesi çalışmanın kaçınılmaz bir gereklilik olduğu yolundadır ve özgürlük "çalışmadan kurtuluşu" da içerir. Marx iyi bilinen sözleriyle, "gereklilikler dünyasına", (çalışma dünyası... gereklilikler ve gündelik bedellerce belirlenir) kendi içinde bir amaç olan, insan enerjisinin gelişmesini kucaklayan "özgürlükler dünyasıyla" karşı çıkar. *(Kapital)*. Gorz bu pasajdan pek çok anlam çıkartır. Özerklikten, yaratıcı etkinliklerden (sanatlar, el becerileri, hobiler, sporlar, rekreasyon... bunlar çalışmadan kurtulmayı sağlayan alanlardır) söz eder. Ama onun bu "özgürlükler dünyasına" verdiği anlam, çalışma psikolojisine verdiği anlam kadar tartışmalıdır. Çalışmaya sosyal olarak koşullanılan bir ihtiyaç diye bakmasına karşın, zorunlu çalışma ihtiyacından kurtarıldığımızda, özerk ve yaratıcı boş zaman etkinlikleri, sanki bütünüyle doğal olarak serpiliverecekmiş gibi düşünüyor. Anlayamadığı, bu etkinlikler için duyulan istek ve ihtiyaçların da aynı biçimde sosyal ve tarihsel ürünler olduğudur.

Kuşkusuz bu noktada Gorz'u yanlış anlattığım düşünülecek. Ama o, tamamen açıklıkla, çalışma zamanındaki azalmanın, "kendiliğinden" asıl kurtarıcı olamayacağını ve sadece "kollektif olanaklar" - topluluklar için merkezler ve çalışma yerleri - ve yerel, pazar için olmayan kollektif hizmetler vb. olursa özgürlük getireceğini söylüyor. Bu düşüncenin kesin olarak ifade ettiği şey, özerk etkinlik için gerekenin doğal olarak boş zaman ve uygun olanakların mevcut olması, özerk etkinliklerin ihtiyaç duyduğu araçların gelişmesidir. Sorguladığım işte bu bakış açısı.

Sadece boş zaman -bir işbirliği organizasyonu ve benzerleriyle birlikte olsa bile- Marx'ın tanımladığı özgürlükler dünyasından bütünüyle farklı bir şey. Çalışılmayan zamanın aktif ve olumlu kullanılması ihtiyacı, gerçekte çağdaş bir olgudur. Bu ihtiyaç sanayi öncesi toplumlarında hemen hemen hiç yoktu. Rousseau "doğal insan"ı, bir keresinde, bir kaç temel ihtiyacı karşılandığında basitçe en yakın ağacın altında uykuya dalan insan olarak tanımlamıştı. Avcı-toplayıcı grupların boş zaman bolluğu, gördüğümüz gibi, "kendi içinde bir amaç olarak insan enerjisinin gelişimi" başlığı altına uygun biçimde konulabilmesini pek mümkün kılmıyor. Böy-

lesi toplumların, çoğu kez epeyce gelişmiş bir yönü olan dinsel ve başka amaçlı törenler, bu topluluk üyeleri için gündelik çalışmalar kadar kaçınılamaz gereklilikler durumundadır ve Gorz'un "özerk yaratıcı etkinlik"iyle çok az bir ilişki arzeder. Dahası, E.P. Thompson'ın belirttiği gibi, İngiltere'de sanayi devrimi öncesi halk kültürü, pek çok bakımdan tembel, zihinsel olarak boş ve canlılıktan yoksundu. Bu, sanırım, uzun saatlerini, sohbet, şarkı söyleme, dansetme ve diğer eğlenceli işlerle geçiren halk tablosuyla çelişiyor. Bu toplumları romantize etmekten kaçınmalıyız. İşin gerçeğinde, bu toplulukların özerk, çalışma dışı etkinliklerinin sınırlı ve istikrarsız olduğu ve bunun zaman darlığı yüzünden olmadığı ortaya çıkıyor.

Çalışma dışı zamanın, çalışan insanlarca, geniş ölçüde aktif, özgür ve yaratıcı biçimde değerlendirilmesi, modern sanayi toplumundaki bir gelişmedir. Halkın boş zaman etkinliklerinin çoğalması 18. yüzyılda başlamış, bugünün dev ve hâlâ genişleyen endüstri bölgelerinin temel özelliklerinden biri olana dek kesintisizce süregelmiştir. Kuşkusuz, günümüz boş zaman etkinliklerinin büyük bir çoğunluğu, insanları sadece tüketiciler olarak edilgen bir konum içine sokuyor. Anlattığım gelişme hâlâ sürüyor, bunların genel yönelimi de açık.

Bu gözlemler, boş zamana sahip olunmakla özgürlükler dünyasına kolayca ulaşılamayacağını ifade ediyor; boş zamanın, kuşkusuz, onun bir önkoşulu olmasına karşın. Boş zamanın aktif ve yaratıcı biçimde kullanımı daha çok tarihsel gelişimin sonucudur. Bu, çalışma dışı saatlerin kendi için bir ihtiyaç, uyuşukluk ve tembellik zamanları olmaktan çıkıp, içinde yaratıcı etkinliklerin, Marx'ın düşündüğü türden özgür insan gelişiminin zamanları olarak gerçekleşeceği bir dünyaya doğru tedricen dönüşümüdür. Kısacası, "özgürlükler dünyasını", "gereklilikler dünyası"nın bir gelişimi olarak görmek en doğrusudur — karşıtı olarak değil, tamamlayıcısı olarak.

Çalışma Politikaları

Ben, tarihsel olarak gelişse de, çalışma ve boş zamanın günümüz dünyasının gerçek ve temel ihtiyaçları düşüncesini savunmaktayım. Vurguladığım gibi, bu düşünceler, sosyalist bakışın merkezi önemdeki düşünceleridir. Ancak bunlar, çağdaş politikalar yanında uygulama olanağı kalmamış tutucu politikalar olarak geniş ölçüde terkedilmiş bulunuyor. Son olarak bu ithamların herhangi bir temelinin olmadığını ileri süreceğim.

Örneğin, kastedilenin nadiren anlaşılır olmasına karşın, sık sık çalışma ahlakının gerileme içinde olduğu söylenir. Yine de, çalışmaya ilişkin tutumlar galiba bütünüyle değişiyor. Özellikle gençlerin

iş ilişkisinden daha çok şey bekledikleri ortaya çıkıyor: İşyerinde otoritelere sessizce boyun eğmekte daha az istekliler ve çalışma sayesinde varolmak istiyorlar. Gerçekte, bir zamanlar yaygın idiyse bile, hangi türden olursa olsun çalışmak bir görev, bir lütuftur düşüncesinin modası geçti. Ama öne sürdüğüm argümanlar doğruysa, halkın, çalışmanın yaşamlarındaki önemini yadsıdığını düşünmek yanlış olacak. Tam tersine. Gösterdiğim kanıtlar tam tersi bir yönelimi işaret ediyor: İnsanlar artık çalışmayı bir görev olarak değil daha çok insan doğasının asli bir parçası olmuş bir ihtiyaç saymaya başlıyor.

Gorz gibi özgürlükçü yazarlarsa, tersine, bu gelişmeler üzerine çok farklı yorumlar yapıyor. Kanıt olarak, Protestan ahlakının yokoluşunu, halkın, nihayet, çalışma ihtiyacını modern toplumun ürettiği düzmece ve doğal olmayan bir zorlama olarak değerlendirmeye başladığını söylüyorlar. Çoğu zaman bu, sanayileşmiş kapitalist toplumun en radikal ve en uzak görüşlü eleştirisiymişçesine sunuluyor. Oysa bu eleştiri o türden bir eleştiri değil. Böylesi bir kuşkuculuk, halka, çalışma ve çalışmayı varetme heveslerini başlarından savmaları gereken bir kandırmaca, sosyal koşullanmaların yapay bir ürünü olduğunu anlatıyor. Mevcut koşullarda, gerçekte bu, işsizlere işsizliği benimsemelerini, yabancılaşmış hoşnutsuz işçilere çalışma arzularının yanılgı olduğunu ve kaderlerine boyun eğmeleri gerektiğini, kadınlara ev işlerindeki "yerlerini korumaları gerektiği"ni anlatmaktır.

Benzeri bir mesaj, bütünüyle farklı ifadelerle, bütünüyle farklı kesimlerden geliyor: radikallerden değil çok makul ve gerçekçi sözlerle süslenmiş uygun bir durumla karşılaştıklarını düşünmekten hoşlanan politikacılardan. Artık pek çok batılı ülkede kitlesel bir işsizlik bekleniyor, uzun süreli bir işsizlik. Varolan hükümet politikaları, en azından İngiltere'de,neredeyse bilerek bu sonuca göre saptanmışa benziyor. 30'lardaki deneyimin bir öğreticiliği varsa, kamu işleri konusunda salık verilen alternatif bir programın bazı iyi şeyler yapabilmiş olmakla birlikte, işsizlik kitlesel düzeye varmadıkça durumu köklü biçimde değiştirme olanağına sahip olmadığıdır. Bunun Almanya'daki faşizmin ve ikinci dünya savaşı yaklaşırken bazı diğer ülkelerin kapitalizmi büyük krizden çıkartma politikaları olduğu yolundaki düşünce mantıklıdır.

Bu koşullarda "boş zamanın" işsizliğin daha uygun tabirle söylenişi olduğu bir durumda boş zamanlar için eğitimden dem vuran sözler (hatta bazı sendika liderlerinin de ağzından çıkan) işitiyoruz. Bu işsizliğin kaçınılmaz olduğu fikridir, "halk gerçeği kabullenmesi ve buna uygun davranması için eğitilmelidir."

Sunmakta olduğum bakış açısı, halkın işsizliği kabullenmesi için eğitilebileceği biçimindeki düşünceye bazı yönlerden cesaret veriyor gibi gözükebilir. Çalışma ihtiyacı sosyal olarak oluşmuşsa ha-

liyle sosyal araçlarla -eğitim ve öğretim- ortadan kaldırılabilir. Ama o bakış açısının sonucu bu olamaz. Gerçekte belirttiğim şey doğrudan doğruya böylesi düşüncelerin karşısındadır. Modern toplumda, çalışma ihtiyacından gerçek bir ihtiyaç olarak sözettiğimde, onun modern sanayinin bir ürünü ve sonucu olduğunu vurguladığımda, bu, sözkonusu ihtiyacın basitçe bir öğretim ürünü olduğunu ya da saf biçimde ideolojik bir olgu olduğunu kesinlikle reddettiğim anlamına gelir. Tersine o modern toplumun en temel **maddi** koşullarından doğan ve bu yüzden tek başına fikir aşılama yöntemleriyle değiştirilemeyecek olan bir ihtiyaçtır.

Sosyalizm ve Çalışma

Çalışma ve keza boş zaman ihtiyacının, son tahlilde, modern endüstrinin gelişiminin bir yönü ve ifadesi -üretici güçlerin bir ürünü- olduğunu söylüyorum. Bunlar kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinde gelişmiştir. Bununla birlikte, sanayinin gelişimi, giderek artan biçimde bu üretim ilişkileriyle çatışır ve çelişir. "Üretici güçlerin gelişme eğiliminden dolayı, bu ilişkiler üretici güçlerin ayakbağına dönüşür" (Marx).

Bu aykırılık ve çatışmalar asla, açıkça, kolay anlaşılır olmamıştır. Modern toplumca geliştirilmiş muazzam üretici güçler, kullanma olanaklarının altında ve hatta boşta kalır: Yalnızca fabrikalar ve makineler değil, daha da önemlisi, toplumsal olarak gelişmiş alışkanlık ve becerileriyle milyonlarca kadın ve erkek atıl kalır. Bu, bu insanların çalıştırılabilecekleri bir işle karşılaştırılamamalarından değil, kapitalist sistemin onları seferber edip istihdam edecek yeteneğinin olmayışından kaynaklanır. "İstihdam edildiklerinde bile" diyor Marx,

> Herşey kendi zıddıyla yüklü gibidir. İnsan emeğini verimlileştirip kısaltan olağanüstü güçlerle donanmış makineler acı veren ve aşırı çalıştıran şeyler olarak görülür. Zenginliğin bu yeni güçlü kaynakları, tekinsiz bir büyüyle, yoksulluk kaynaklarına dönüşür... Bütün yaratımlarımız ve gelişmemiz, zihinsel yaşamın bahşedildiği maddi güçlere, bir maddi güç içinde aptallaşan insan yaşamına varmış gibi gözükür. Bir yanda modern sanayi ve bilim, diğer yanda çağdaş sefalet ve çözümsüzlük arasındaki bu antagonizma; üretici güçlerle günümüzdeki toplumsal ilişkiler arasındaki bu antagonizma elle tutulur, karşı konulamaz ve reddedilemez bir gerçektir. (Marx)

Modern sanayinin üretkenlik potansiyeli çok büyüktür ve bu yüzden insanlığın kurtuluşunun da potansiyelidir. Bu potansiyel, rasyonel ve insanca örgütlenmiş bir toplumda -halen ekonomik açıdan en ileri toplumlarda bile gerçek bir yoksulluk süregidiyor- sadece en temel gerçek ihtiyaçların karşılanması için değil, çalışma gününün kısaltılmasını da içeren en insancıl koşulların yaratılması için

de kullanılabilir. Ama böylesi ifadeler pek çok çevrede kuşkuların doğmasına neden olabilecek sözlerdir. Çünkü insanlar, modern sanayinin gücünden endişeli ve korkulu, böylesi düşünceleri sofuca "prodüktivist" düşünceler sayıp reddetme eğilimindeler.

Sosyalizm, açıkça prodüktivist bir felsefe olmasından dolayı bu sorumluluğu kabul etmelidir -yalın biçimde, üretim için üretim önerdiği anlayışıyla değil; üretimi insanın ve toplumun önde gelen bir değeri olarak ve insanın temel etkinliği olarak sayması anlayışıyla. Onun kapitalizmi köklü biçimde eleştirisi bunun ardından gelir. Kapitalizm, artık kendine varoluş kazandıran üretici güçleri -üretim araçları ve emek gücü- gerçek biçimde istihdam edememektedir. Bizzat kendisinin yarattığı, çalışma ve boş zamanı da içeren, ihtiyaçları karşılayamamaktadır. Bu yüzden sosyalizmin istediği, insanların çalışmaktan kurtarılması değil -kapitalizm bunu zaten milyonlarca insanı işsizliğe sürükleyerek haddinden fazla yapıyor- daha çok kapitalist sistemin aptallaştırıcı sınırlarından üretici güçleri -insanlar dahil- ve çalışmayı kurtarmaktır.

Olası bir gelecek toplumun ne kadar bolluk sağlayabileceğine gelince; ütopik görüşlerden kuşku duymayı ve ihtiyatlı olmayı öğrenmiş bulunuyoruz. "Fiilen varolan" sosyalist toplumların sorunları yeterli bir uyarı. Marx da, sıra "geleceğin aşevleri" için reçeteler düşlemeye gelince, bundan, dikkate değer ölçüde kaçınmıştır. Gelecek sınıfsız toplumun karakterini tasarlama doğrultusunda yaptığı birkaç girişimden birinde Marx, çalışmanın "yaşamın ilk amacı" olacağından söz eder. Bu çoğu zaman onun çok ütopik ve fantastik düşüncelerinden biri sayılarak reddedilir. Ama gerçekten öyle midir? Sunmakta olduğum tezler akla bu soruyu getiriyor. Ve sadece ideal bir gelecek için tasarlanabilecek olanlar temelinde değil, bugün görebildiklerimiz temelinde de.

> Toprak ağalarınca soyulup, tiranlık altında tutulan çalışan halk, bütünüyle cahil ve ayaklar altındayken, toplumsal çalışmanın feodal örgütlenmesi sopalı disipline dayanıyordu. Toplumsal çalışmanın kapitalist örgütlenmesiyle açlık disiplinine... Toplumsal çalışmanın komünist örgütlenmesi... toprak ağalarının ve kapitalistlerin boyunduruğunu kırmış çalışan halkın kendi bilinçli ve özgür disiplinine dayanır. Bu yeni disiplin gökten düşmez, dindarca umutlardan da doğmaz, o geniş ölçekli kapitalist üretimin maddi koşullarından ve sadece onlardan doğar.* (Lenin)

(*) O, bunun iyice farkındaydı. "Şu herkes için açık olmalı", diyordu, "biz yani toplumumuz-sosyal sistemimiz çalışmanın bu yeni biçimini genişçe ve gerçekten büyük ölçüde uygulamaktan hâlâ çok uzağız...", "İnsanları çalışmaya yöneltecek yöntem ve biçimler, halk arasındaki yeni sosyal bağ biçimleri ve yeni bir çalışma disiplini yaratmak pek çok yıllar, on yıllar alacaktır."

O bunları, 1920'de Japonya hâlâ ağırlıkla tarımsal temelde bir köylü toplumuyken kaleme alıyordu. Onun sözleri de Marx'ınkiler gibi gerçeklikten uzak ve ütopik olarak görülmüş olmalı.

Bugün, bizim toplumumuzda (İngiltere) hâlâ böyle görünüyorsa bunun farklı nedenleri var. Biz geniş ölçekli sanayiye dayalı kapitalist bir toplumda yaşıyoruz. Çalışma, toplumumuzdaki pekçok insan için, ezilme ve yabancılaşma deneyiminin pekçok yönünü ifade ediyor. Onları çalışmaya yönelten etken, bu durumuyla artık açlık tehlikesi olmayabilir ama ciddi maddi yoksulluk tehlikesi kesin bir rol oynuyor*. Çalışmaya yöneltme konusunda maddi teşvikler uygulamanın dışında başka bir öneri yok. Ve nihayet ileri sürdüğüm kanıtlar çalışmanın (en azından en iğrenç ve onur kırıcı biçimleri dışında) bugün de öznel açıdan bir ihtiyaç olarak hissedildiğini gösteriyor. Henüz "yaşamın birincil isteği" olamadı, ama yine de yaşamsal bir istek, bir ihtiyaçtır. Ütopik bir düş olmanın ötesinde Marx'ın görüşü giderek artan biçimde, modern psikolojinin bir gerçeği oluyor. Bu, çalışma toplumunun rasyonel, daha hoşnutluk verici bir örgütlenmesi için öznel koşulların burada ve bugünden gelişmekte olduğu anlamına gelir. Eksik olan çalışma ihtiyacının tatmin edilmesine izin verecek toplumsal ve ekonomik ilişkilerin nesnel çerçevesi ve çalışmanın nesnel örgütlenmesidir.

Çeviri: **Dündar Taşkın**

(*) Belirttiğim gibi, hükümet (bir kez daha), işsizleri, kendilerine sunulan düşük ücretli bir işte çalışmaya zorlamak" amacı ile sosyal güvenlik ödemelerini kırpmayı düşünüyor.

Hazırlık No: 1989/176
Esas No : 1989/111
İddia No : 1989/89

İ D D İ A N A M E
İSTANBUL DEVLET GÜVENLİK MAHKEMESİ BAŞKANLIĞINA

DAVACI :K.H.
SANIK :ŞEVKİ ÖMEROĞLU, Hüseyin ve Hidayet'ten olma, 1958 D.lu. Rize Derepazarı nüfusuna kayıtlı, Fatih Caddesi No: 166 Daire: 8'de oturur.
İstanbul'da yayınlanan Dünya Solu isimli mevkutenin sahibi ve yazı işleri müdürü.
SUÇ :Bölücülük propagandası yapmak.
SUÇ TARİHİ :Mart-1989

Ekli evrak incelendi:

İstanbul'da yayınlanan Dünya Solu isimli mevkutenin Bahar-1989 tarih ve 1 sayılı nüshasında ve derginin 66-81 sayfalarında yayınlanan Michael M.Gunter imzalı çeviri yazısında ve 71. sayfada Bağımsız Türk Kürdistanı sınırlarının büyük bölümü Bağımsız Türk Ermenistanı topraklarını kapsadığı ifade edilmek suretiyle Türkiye Devleti, toprakları adeta Kürdistan ve Ermenistan toprakları şeklinde bölüştürmeye tabi tutularak bölücülük propagandası yapıldığı; 74. sayfada Türk kürdistanında kendi diline göre eğitim ve öğretim imkanı tanınmadığı; 75. sayfada kürtlerin ayrı bir dil, kültür ve asimilasyondan korunması gereken bir mirasları olduğu için bir ulus oldukları; 76. sayfada Kıbrıs, Bulgaristan ve Yunanistan'da Türk azınlıklarına yapılan baskılardan şikayetçi olan Türkiye'nin durumunun Türkiye kürtlerine uygulanan baskılar, düşünüldükçe oldukça ironik bir görünüm yarattığı ifade edilmektedir. Görüldüğü gibi yazıda kürtlerin ayrı bir ulus oldukları, Bulgaristanın ve Yunanistanın Türklere uyguladığı baskıların aynısını Türkiye'nin Kürtlere uyguladığı iddia edilmek suretiyle kürt olarak tavsif edilen bir kısım Türk vatandaşlarının Türkiye Devletine bağlılık duygularını zayıflatıcı tarzda bölücü propaganda yapıldığı anlaşılmaktadır.

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü olan sanığın çeviri yazısını çeviren kişiyi bildirmemesi nedeniyle asli sorumluluğu yüklendiğinden sanık hakkında 2845 Sayılı Kanunun 20. Maddesine göre duruşma yapılarak hareketine uyan 5680 Sayılı Basın Kanununun değişik 16. Maddesinin 2. Fıkrası delaletiyle T.C.K.'nun 143/3-6, 31, 33, 36'ıncı Maddeleri gereğince cezalandırılması iddia olunur. 29.3.1989

Yaşar GÜNAYDIN
İst.DGM.C.Savcısı
(Mühür-İmza)

DEVLET GÜVENLİK MAHKEMESİ BAŞKANLIĞINA

İSTANBUL

Sahibi bulunduğum ve yazı işleri sorumluluğunu üstlendiğim dergimiz DÜNYA SOLU'nun ilk sayısında yer verdiğimiz, Türkiye'de Kürt Sorunu başlıklı, Tennessee Teknik Üniversitesi Siyasal Bilimler Profesörü Michael M. Gunter'in Midde East Journal Yaz 1988 tarihli 42/3 sayısında yeralan, aynen çevirttiğimiz makaleden dolayı bölücülük ve milli duyguları zayıflatmak suçlamasıyla karşı karşıyayız. Türkiye'de düşünce açıklamayı ve yazı çevirmeyi ya da yazmayı anlamsız hale getiren bu toplatmaya ve iddianamaye karşı yazının çevirmenini bu sürece sokmuyorum. Dava Dünya Solu'nun sosyalist kişiliğine açılmıştır. Dünya Solu'nu ben temsil ediyorum.

İddianame hazırlamada şöyle kolaylıklar var: Bir yazının yargı sürecine sokulması için yayınlandığı organın kurumsal kişiliğine bakılıyor. Siyasi tercihi nedir. Kim okur. Kim destekler. Sosyalist bir yayın ise mutlaka suçludur. Mantık budur. Bu konudaki çifte standartlar toplumsal bir karakter kazandı. Biz de peşin suçlu bir yayın organıyız.

DÜNYA SOLU, nasıl bir dergidir. Niye çıkar. Amacı nedir. DÜNYA SOLU bir çeviri dergisidir. Tümüyle çevirilerden oluşmaktadır. Dünya solundaki düşünce hareketlerini politik gelişmeleri, Dünya Solu'nun evrimini ve bir portresini, panoramısını Türk okuruna yansıtmayı amaçlamaktadır. Türk toplumu ve solu kendi sorunları içerisinde Dünya Solunu ve politikasını da izleyebilmeli, tartmalı, tartışmalı ve bir Dünya toplumu olduğunu hissetmelidir.

DÜNYA SOLU, sosyalist bir çeviri dergisidir. Sosyalizmin dünyadaki gelişme dinamikleriyle ilgilidir. Düşünceye yönelik bir enformasyon dergisidir. Milli duyguları zayıflatmaz, ya da güçlendiremez. Böyle bir misyonu da yoktur. Ulus meselesine bilimsel, felsefi, siyasal teorik yaklaşımlara, bu konulardaki düşünce yazılarına yer verebilir.

Orta-doğu'da ki Kürt hareketliliği bilinmektedir. Kürt-Türk ilişkilerinin tarihinin ise Osmanlı derinliği vardır. Türkiye'de Kürt sorununun bugünkü boyutları da bilinmektedir. Konu Dünya siyasetinin gündemindedir. Bu arada tarihçilerin, bilim adamlarının, akademisyenlerin ilgi alanı içerisindedir. Irak Kürdistan Yurtsever Birliği lideri Talabani'nin Amerika gezisi ve ilgili daire başkanlarıyla görüşmesiyle beraber Dünya'nın gözü Kürt me-

selesinde Amerika Birleşik Devletlerine çevrilmiştir. Talabani'nin 'Türklerin yönetimini tercih ederdik' şeklindeki düşüncesini sık sık demeçlerle telaffuzu, bölgede Türk-Amerikan ortak çözüm politikaları konusunda çeşitli yorumlar ortaya çıkarmaktadır. Bu bir 'Büyük Türkiye' politikası olabilir. Yazının elimize geçtiği günlerde Amerikan Kongresinin PKK'yı terörist örgütler arasında saymaması da Türk kamuoyunda çeşitli tartışmalara yolaçmıştır.

Üniversiteler asıl işlevleri araştırma olan kurumlardır. Araştırmacı bilim adamları, kendi toplumsal coğrafyalarında soru olarak beliren konularda kendi toplumlarının siyasal, sınıfsal, ve diğer kültürel özellikleriyle biçimlenen bir araştırma yürütürler. Araştırmanın, bilimin tek kaynağı üniversiteler de değildir. Son derece örgütlü toplumlarda bu iş yaygınlık arzeder. Bu araştırmaların toplumsal temsil gücü vardır. Bir konuya o toplumun genel bakışını, genel düşüncesini, yansıtır. Savcı beyin böyle bir ilgi alanı olmayabilir. Bu iddianamesinden bellidir. Ama bizim ve toplatılana kadar 3 gün içerisinde 1500 dergiyi edinen okurumuzun vardır. Nitekim yazıyı çevirttiğimiz Middle East Jornal dergisi 6 yıla yakın bir süredir Türk Üniversitelerinde, kütüphanelerinde bulunmaktadır. Hiçbir yasaklama ve kovuşturmaya da uğramamaktadır.

ABD-emperyalist bir devlettir. Dünya egemenliği için her türlü aracı meşru sayan politikaları ortadır. Gorbaçov'la dünya politikasının aldığı yeni biçim de izlenmektedir. Böyle bir süreçte, Amerikalı bir akademisyenin Amerikan politikalarının oluşum sürecine ilişkin fikirler sunabilecek yazısını çevirip yayınlamaktaki amacımız nasıl olurda yazıdan parça parça alınan niteleme ve düşüncelerle milli duyguları zayıflatmak olarak nitelenebilir. Bir Amerikalı'nın ya da herhangi bir Dünya vatandaşının bile araştırma faaliyetleri yürüttüğü Kürt meselesinde bizim bir çeviri seçimimiz, 15 sayfalık bir yazıdan alınan on satırla cezalandırılmak istenebilir. Böyle bir kastı olmayan bilim adamı yanında yayınevi sahibi olarak benim de bir kastım yoktur. Kaldı ki derginin sunuş yazısında sayfa 4'de aynen, "ABD yönetimin son orta-doğu raporları Kürt meselesinde tartışmalar yarattı. Bir amerikalı akademisyenin Kürt soruna yaklaşımı Amerikan politikalarının oluşum sürecine ilişkin de fikirler getirecektir" denilerek bu yazının yayınlanma amacı ayrıca gösterilmiştir.

Düşünceme göre, yazarın siyasal düşüncesinin kapsamında bir bütünlük görülmektedir. Yazının sistematik bir kurgusu yoktur. Görüşler unsurlar halinde belirmektedir. Objektiflik kaygısı ve arayışı yazıya egemendir. Yazar sorunu, ulus meselesinde insanlığa malolmuş bir ahlaktan yola çıkarak, Amerikan okuruna tanımlamaktadır. Ola ki savcı bey, insanlığın kazanımı bu

normları, bu genel ahlakı da beğenmemekte hiç de bize uygun olmadığını düşünmektedir. Benim için ise yazarın çelişkileri, sorunun bir toplum tarafından kavranış biçimi bile seçim ve yayınlama gerekçesi olabilir.

"Türk Kürdistan'ında kendi diline göre eğitim ve öğretim imkanı tanınmadığı"(74), "Kürtlerin ayrı bir dil, kültür ve asimilasyondan korunması gereken bir mirasları olduğu" için bir ulus oldukları"(75) cümleleri iddianamededir, suçlama konusudur.

Türkiye'de Kürt hareketlerinin tarihi Cumhuriyetle yeni bir sürece girdi. Ulusal sorun olarak bu tarih sürmektedir. Yukarıda ki iddialar bu tarih içinde bir ayrıntıdır. Sorunda bugün şiddet ve hareket egemendir. Bu, sorunu açıklamayı ve çözümlemeyi bir noktada zorlaştırmaktadır. Savcılığın iddiaları ise yazının bütünselliğinden, meselenin gerçek boyutlarından koparılmış soyut iddialardır. Şiddeti yakından bilen bir insan olarak da sormak isterim; Toplumsal vicdanın, sınıfların ve ulusların yönelimlerinin, hareketlerinin gerçek yasaları nedir? Yakın tarihte Ermeni ulusu adına şiddet uygulayan ASALA'nın ve günümüz diğer ermeni hareketlerinin bir kaç yıl önce gerçekleştirdikleri bir konferansta beliren ulusal bilinç düzeylerinin Osmanlı'daki Taşnak Hareketinden geri olduğu iddia edilebilirdi. Sosyal bakımdan bu kıyaslama aynı rahatlıkla yapılabilir mi? Sosyal, sınıfsal ve ulusal sorunlar arasındaki ilişkilerin bir formülasyonu yapılabilir mi? Aralarındaki ilişkinin nasıl bir bileşeni oluşmuştur?

Kürtler ve kürt sorunu, hergün cağaloğlu basınında ve bu arada TBMM gündeminde değişik biçimlerde yer alırken, Kürtçe konuşma, eğitim, özerklik ve diğer konular günlük siyasal konuşma diline girmişken, sorunun pratik boyutu ortada iken Amerikalı Profesör Gunter'in yazısı, düşünceleri iddianamede gerçek yerine oturmamaktadır. Dergiye karşı subjektif tutum burada da belirmektedir.

Sonuç olarak, kürt sorununu, tarihi içinde anlama ve çözümleme çabası olarak değerlendirdiğim ve yayınladığım bu yazıya bilimsel-akademik bir çalışma olarak bakmanın ötesinde milli duyguları zayıflatma gibi bir suç iddiası kabul edilemez. Objektif değil subjektiftir, siyasal bir tercihin ürünüdür. Mantıklı değildir. Derginin dağıtılacağı günün gecesi yayın kurulu üyesi arkadaşım Ahmet Zengin'le yaşadığım 6 günlük gerekçesiz keyfi gözaltıyla uyumludur. Değişik özellikli bir sansür politikasıyla uyumludur. Bir bütün olarak bakıldığında yazı suçlanamaz.

Saygılarımla. 25.5.1989

Şevki ÖMEROĞLU
Dünya Solu Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Birikim

Aylık sosyalist kültür dergisi

ÖMER LAÇİNER
Devrimci sosyalizmin gündemi

ÇAĞLAR KEYDER
Kriz ve işçi sınıfı

FARUK PEKİN
'89 Baharı ve işçi eylemleri üzerine

AHMET İNSEL
Laiklik, cumhuriyet ve sosyalist hareket

İRFAN YAVRU
Sosyalist hareketteki krizin bazı sonuçları üzerine

BÜLENT SOMAY
Düzen partisinden devrim partisine

ERİK JAN ZÜRCHER
Güneş-Dil Teorisi ve Türk dil reformundaki yeri

GEÇEN AYIN BİRİKİMİ
1 Mayıs ve iktidarın sonbaharı

SOSYALİZM TARİHİNDEN BELGELER
METE TUNÇAY
Şefik Hüsnü'nün Vazife'deki başyazıları

RESİMLİ GAYRIRESMİ TARİH
"Türk dehası"nın ürünü muhteşem bir teori!

DEĞİNMELER
Demokrasi Kurultayı • 163. madde sorunu • 1. Kadın Kurultayı
Kadın tarafı olmak • Sağlıksız bir ayrışma • 1 Mayıs üzerine
Hekim eylemleri ve ATO • Hekim hareketi ve İTO

2 SAYI BAYİLERDE

Birikim Yayınları Küçükayasofya Cad. No.17-19/A 34400 Sultanahmet İSTANBUL Tel. 512 17 34

Better Smaller But Better
Paul A. Baran
Monthly Review Vol.41 March 1989

The New Class Basis of Chilean Politics
James Petras
New Left Review No: 172 November-December 1988

Achieving A Deeper Understanding of Socialism
Vadim A. Medvedev
Kommunist No: 17 November 1988

Abschied von der Traditionellen "Partie der Arbeiterklasse"
Georg Fülberth
Arbeiterkampf No: 299 October 1988

IRA: Between the Bullet and the Ballot
Class Struggle
Class Struggle No: 22 February 1989

The Comandante of Americas: Revolutionary, Humanist, Thinker
Luis Suarez Salazar
World Marxist Review No: 12 December 1988

Cuba and South Africa
Victoria Brittain
New Left Review No: 172 Nov.-Dec. 1988

The Need to Work
Sean Sayers
Radical Philosophy No: 46 Summer 1987

5.000.—TL. (KDV Dahil)